

Å leve sammen.

Moderne heterofile parforhold mellom individualitet og fellesskap.



Cathrine Hassel

Studieretning: Cand. polit 1992

25.04.07

Universitetet i Oslo
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Sammendrag

Nyere "mainstreamteori" innenfor sosiologi knytter an til tematikken kjærlighet og moderne pardannelse. Det moderne parforholdet synes faktisk i noen grad å være inngangsporten til en forståelse av omfattende sosio-kulturelle endringstendenser i vår egen tid. Av internasjonalt anerkjente sosiologer kan vi nevne Anthony Giddens, Zygmunt Bauman og Elisabeth Gernsheim-Beck og Ulrich Beck.

Mens parforhold tidligere ble beskrevet i termer av rollekomplementaritet, kjønnsmakt og kvinners avhengighet av menn, er spørsmålet i dag om parforhold snarere går i retning av at partene kan betraktes som to uavhengige personer, altså forhold hvor partene tar med seg sine krav og forventninger inn i forholdet og holder ut kun så lenge de føler at forholdet gir "meg" noe? Går parforhold i retning av det for eksempel Giddens har beskrevet som "det rene forhold", det vil si et forhold der den enkeltes utbytte står i fokus, snarere enn et forhold der gjensidige forpliktelser danner grunnlaget for å finne løsninger på felles utfordringer? Gjennom intervjuer med moderne kvinner med erfaring fra parforhold, har jeg forsøkt å gi noen svar på dette.

Jeg har særlig tatt utgangspunkt i Giddens' og Becks beskrivelse av den senmoderne individualiseringsprosessen, der de mener at individet fristilles fra tradisjonelle roller – *individualiseringsten*. Individet har fått økt frihet, og er aktiv i forhold til utformingen av sin egen identitet. Dette er sett opp mot moderne kvinners konkrete erfaringer fra heteroseksuelle samliv, der blant annet foreldreskap, arbeidsdeling, seksualliv, kommunikasjon og følelser utgjør sentrale temaer i det empiriske materialet.

Denne oppgaven er bygget opp på den måten at jeg presenterer en kort oversikt over pardannelsens og ekteskapets moderne historie. Jeg har videre gjort rede for dagens situasjonsbilde når det gjelder ekteskap, samboerskap og brudd-/skilsmissefrekvens: altså hva statistikken på området kan fortelle oss. Dernest har jeg redegjort for nyere forskning på feltet.

Mitt teoretiske utgangspunkt er den såkalte individualiseringstesen – med hovedvekt på Beck-Gernsheim/Beck og Giddens. Teorikapitlet er imidlertid supplert med kritiske bemerkninger til denne måten å fortolke den *nye* modernitetens kjærlighet, samliv og ekteskap på. Mitt empiriske materiale er forsøkt lest i sammenheng med teoriens postulat: hva enten de dreier seg om kvinnes behov ”eget liv” eller om nærhet og kjærlighet fremdeles dyrkes og aksepteres innenfor asymmetriske forhold. Analysene er således forsøk på å se teori og empiri i sammenheng; å klargjøre under hvilke betingelser ”mine” kvinner lever og ønsker å leve sine liv og samliv.

Forord

At hovedfagsoppgaven min akkurat skulle handle om nære relasjoner og parforhold er ganske tilfeldig. Men når det engang ble slik var det *ikke* tilfeldig at valget av innfallsvinkel skulle falle på Beck og Giddens' *individualiseringstese*. Det har flere grunner. På den ene siden sto individualiseringstesen for en type teori som knytter mitt særskilte tema til en større og mer generell debatt innenfor moderne sosiologi. Det har gitt arbeidet en ekstra dimensjon. For det andre åpner denne tesen for å se paret på en ny og annerledes måte enn de perspektivene som lenge har vært dominerende innenfor kjønns- og familiesosiologien. For det tredje knytter den forbindelser til meg på det rent menneskelige planet. Jeg har fire barn, har hele tiden vært i full jobb, og studiene har vært en slags bigeskjeft. Ikke desto mindre har dette vært *min* bigeskjeft. Det har hele tiden vært viktig for meg å få gjennomført prosjektet, og det har stadig blitt viktigere. På mange måter har dette utgjort store deler av det rommet jeg har ryddet kun for meg – mitt *eget rom* som Virginia Woolf kalte det. Eller for å bruke Beck; dette har vært en viktig side ved mitt *eget liv*. Jeg er glad for at jeg ryddet denne plassen.

Jeg vil benytte anledningen til først og fremst å takke informantene mine. Uten at de hadde vist meg den tilliten og satt av den tiden de gjorde, hadde det ikke blitt noen oppgave. Jeg vil videre takke veilederne mine. Tusen takk til Tone Schou Wetlesen og Håvard Helland. Jeg vil også takke Marianne Lien som har lest og kommentert deler av oppgaven. Så vil jeg komme med en beklagelse. Beklager barn og beklager Pål, jeg vet at oppgaven og jeg har tatt stor plass i perioder. Vel, det får holde.

Oslo, april 2007.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	1
Forord.....	3
Innholdsfortegnelse	5
1. Innledning.....	7
1.1. Tema og problemstilling	7
1.1.1. Problemstilling	9
1.2. Videre fremstilling	10
2. Historisk tilbakeblikk	13
2.1. Ekteskapsdannelse: Fra fornuft til følelse	13
2.2. Det moderne parforholdet: Arbeidsdeling (komplementaritet), kjærlighet og makt	17
2.3. Litt statistikk som bakgrunnsmateriale	19
2.3.1. Skilsmisse.....	20
2.3.2. Samboere	21
2.3.4. Enslige	22
2.4. Kjønn som (fremdeles) strukturerende faktor	23
2.4.1. The Stalled Revolution.....	24
2.5. Nærhet og likeverd	26
2.6. Generasjon og individualitet	28
3. Individualisert intimitet	31
3.1. Overgangen til en ny modernitet.....	33
3.2. Individualisering – et eget liv.....	34
3.3. Ny modernitet – nytt familieliv	36
3.4. Hva blir gifte kvinner hetende?.....	39
3.5. Arbeidsliv	40
3.6. Kaos: Kjærlighetens normaltilstand	41
3.7. Selvet: Modernitetens omdreiningspunkt.....	43
3.8. Nærhet, valgfrihet og utrygghet: Vi er et par så lenge vi begge har utbytte av det	46
3.9. Sosiologer slår tilbake. Kritikk av individualiseringstenen	48
3.10. Intimitet: Et flerdimensjonelt begrep	52
4. Metodekapittel.....	59
4.1. Valg av metode.....	59
4.2. Å finne informanter	60
4.3. Informantene	62
4.4. Anonymisering	63
4.5. Intervjuguiden	64
4.6. Gjennomføring	65
4.7. Transkribering	66
4.8. Analysen av intervju-utskriftene	66
4.9. Intervjusituasjonen og noen etiske refleksjoner	68
5. Pardannelsen.....	71
5.1. Kjærlighet som nøkkel til tosamhet	72
5.2. Fra kjærlighet ved første blikk til fornuftsekteskap	73

5.3. Betydningen av foreldrenes parforhold	77
5.4. Ideelt parforhold	79
5.5. Valg av etternavn	82
6. Grunner til å bli i parforholdet	83
6.1. Dele tanker og følelser	83
6.2. Seksualitet	86
6.3. Valg mellom familieliv og arbeidsliv.....	87
6.4. Arbeidsdeling. Det synlige og usynlige husarbeidet	89
6.5. Konflikter	93
6.6. Eget rom. Egne aktiviteter.....	95
6.7. Økonomi.....	97
7. Grunner til å gå ut av parforholdet, og oppsummering av mine empiriske funn	99
7.1. Manglende likeverd og likestilling.....	100
7.2. Erotikkens betydning.....	102
7.3. Utroskap	103
7.4. Oppsummering	104
8. Avslutning	107
8.1. Under hvilke vilkår eksisterer den moderne kjærligheten?.....	107
8.2. Nytt familieliv?	108
8.3. Relasjonsarbeidet – nærhet, valgfrihet og uttrygghet.....	110
8.4. Avsluttende kommentarer	113
Litteraturliste	117

1. Innledning

1.1. Tema og problemstilling

Flere viktige sosiologiske teoretikere har interessert seg for kjærlighet og moderne pardannelse. Det moderne parforholdet synes å være inngangsporten til en forståelse av omfattende sosiokulturelle endringstendenser i vår egen tid. Av internasjonale sosiologer kan vi nevne Anthony Giddens, Zygmunt Bauman og Elisabeth Beck-Gernsheim og Ulrich Beck. I norsk sammenheng tas spørsmål om kjærlighet og par i all hovedsak opp innenfor familie- og kjønns sosiologiske miljø (Thagaard 1995, Moxnes 1996, Halldar 1998).

Hovedargumentasjonen i de nevnte forfatters kulturanalyser kretser rundt selve grunnlaget for inngåelsen av et parforhold. Hvorfor treffer mennesker hverandre og danner et par? Og hva skal til for at parforholdet ikke skal gå i oppløsning? Hva er parenes betingelser og hva er den senmoderne pardannelsens konsekvenser?

Beck-Gernsheim og Beck (1995) fokuserer på individualiseringen av beslutninger og kompleksiteten i moderne samfunn og kultur. "Presset" utenfra på det moderne paret, i form av krav om utdanning, karriere i arbeidslivet osv, skaper knapphet på tid og ressurser i det moderne parforholdet. Arbeidslivets krav og personlige interesser tas med inn i "familielivet". Det er en *selv* som skal realiseres – ikke tosomheten.

I mer hjemlig sammenheng har for eksempel Frønes og Brusdal (2000) pekt på fremveksten av en ny og viktig livsfase i moderne menneskers liv – "ung voksen"-perioden. I denne livsfasen prøves livet som voksen ut. Man er enten under utdanning eller i begynnelsen av en yrkeskarriere. Livsfasen, som historisk sett har fått en ny og utvidet betydning, kjennetegnes av at man fjerner seg fra orienteringsfamilien og vennskap blir stadig viktigere.

Vennskapet (som relasjons- eller omgangsform) er basert på likeverd. Og Brusdal og Frønes mener at man i denne fasen tar med seg vennskapets premisser og idealer inn i parforhold og ekteskap. Det likeverdige vennskapet danner altså grunnlaget for relasjonene innenfor

samlivet. Giddens griper til de samme forklaringene, men fortolker utviklingen i lys av sitt øvrige prosjekt om å gi en helhetlig fortolkning av høymoderne samfunn og kultur. For ham står selvet og identitet sentralt i forståelsen av “det moderne”. Mens Beck-Gernsheim og Beck gir en fortolkning av moderne individualisering og utviklingen av en tilstand av “the normal chaos of love”, ser Brusdal og Frønes det moderne parforholdet som en forlengelse av venns­kapsrelasjoner. På mange måter forener Giddens disse synspunktene.

Kjærligheten har økende betydning for dannelsen av parforhold og ekteskap. Men denne kjærligheten er samtidig tuftet på mulighetene for selvrealisering innenfor rammene av selve forholdet. Mens kjærlighetsforhold for hundre år siden var begrunnet i forhold utenfor parets egne snevre rammer (økonomiske grunner, sosial grunner, osv.) – tidligere enn dette også av politiske grunner), eller mens kjærligheten for bare noen tiår siden hadde *forholdet selv* som “begrunnelse”, stiller partene seg i langt større grad i dag spørsmålene: Hva gir forholdet *meg*? Kan jeg realisere mine prosjekter innenfor rammene av *dette* forholdet?

Det sier seg selv at dette er et skjørt grunnlag å bygge en allianse på. Tillit, likestilling og likeverd mellom partene er derfor forutsetninger. Dette moderne kjærlighetsforholdet kaller Giddens “det rene forhold” – *rent* fordi det har en immanent begrunnelse, ikke fordi det er mer høyverdig enn andre typer parforhold.

Disse *nye* måtene å betrakte par og øvrige nære mellommenneskelige forhold på, er det overordnede utgangspunktet for den studien jeg her har gjennomført. Jeg vil særlig legge vekt på Giddens’ og Beck-Gernsheim og Becks perspektiver. Det er det to grunner til: For det første er disse forfatterne så betydningsfulle at de nærmest er standardreferanser for alle som studerer det moderne samfunnet. For det andre er både tolkningene og de konsekvensene de trekker av *ny* kjærlighet og *nye* måter å organisere samliv på relativt kontroversielle.

Oppgavens tema er overgangen til en *ny* eller *nye* familiekonstellasjoner og dels hvordan dagens kjærlighetsforhold har andre rammevilkår og konsekvenser enn tidligere. Helt generelt vil jeg fokusere på utviklingstrekk i forholdet mellom kvinner og menn.

Gjennom de siste tiåra av det tjuende århundret skifter den norske familieinstitusjonen karakter. Relasjonene mellom familie, arbeidsmarked og velferdsstat restruktureres.

Familie- og samlivsformer blir mer mangfoldige. Forholdet mellom kjønn og generasjoner i familier er i forandring (Leira 2003: 261).

Gjennom hele det 20. århundret rev kvinnebevegelsen skanse for skanse i sitt oppgjør med tilstivnede oppfatninger av kjønnene og kjønnsdiskriminerende praksiser. I dag er ikke likestilling kun noe kvinner er opptatt av; likestilling er selvsagt i det samfunnet vi kjenner – i alle fall i ”teorien”. Ingen vil i dag kunne hevde at de er ”mot” likestilling. Ikke desto mindre er forholdet mellom kjønnene preget av skjevheter. Kvinner i ekteskap viser seg i tidsbruksstudier fremdeles å ha tyngre omsorgs- og husarbeidsoppgaver enn menn. (Kitterød og Lømo 1996:67) Studier av skilsmisser viser også at kvinnene er i stort flertall av dem som aktivt velger å bryte ut av ekteskapet. (Moxnes 1996: 138) Fremdeles vokser allikevel de fleste barn opp i forhold med biologisk mor og far, og den tabloide skilsmissefremstillingen er uten tvil overdrevet, men skilsmissen finnes i aller høyeste grad i dag allikevel som *en mulighet* for mange kvinner.

1.1.1. Problemstilling

Er det slik at parforholdet i dag går i retning av at partene kan betraktes som to uavhengige personer, hvor partene (minst den ene eller begge) tar med seg sine (i betydningen uavhengige av den andres) krav og forventninger inn i forholdet og holder ut kun så lenge de føler at forholdet gir ”meg” noe? Er vår tids parforhold basert på en konfluerende, sammenflytende, snarere enn en romantisk kjærlighet? Går parforholdet i retning av det Giddens har beskrevet som ”det rene forhold”, altså et forhold der den enkeltes utbytte står i fokus, snarere enn et forhold der gjensidig forpliktelse er basert på en slags kollektiv logikk? Det hevdes at vi lever i en individualistisk kultur – en selvrealiseringskultur. *Oppfatter partene i et forhold, forholdet som et individuelt prosjekt eller som et felles prosjekt?* Dette er kjernespørsmålet i min undersøkelse.

Jeg ønsker altså å undersøke den tradisjonen Giddens, Beck-Gernsheim og Beck representerer. De peker på viktige endringer mht danningen av nye parforhold og parforholds stabilitet/endring. I denne sammenheng har jeg gjort en kvalitativ undersøkelse, hvor moderne kvinner med erfaring fra parforhold får komme til ordet med sine vurderinger av forventninger, realisering, skuffelser og tilfredsstillelse. Dette har dannet grunnlaget for en

drøfting av den familiesosiologiske tradisjonen vi kan kalle modernistisk/individualistisk, altså den tradisjonen hvor Beck-Gernsheim og Beck og Giddens kan plasseres.

Jeg har tatt utgangspunkt i Becks beskrivelse av individualiseringsprosessen, der han mener at individet fristilles fra tradisjonelle roller. Individet har fått økt frihet, og er aktiv i forhold til utformingen av sin egen identitet. Moderne mennesker har fremdeles rollemodeller, som kan kopieres. Men dette skjer bare på en refleksiv måte, etter et aktivt valg om å forme livet sitt på akkurat denne måten: om man selv vil. I så måte kan informantenes orienteringsfamilie ses på som rollemodeller for hvordan familie ”gjøres”. Men alle vil kunne ha et refleksivt forhold til egne rollemodeller, og velge ”å gjøre” familie på sin egen måte.

Informantene jeg har intervjuet, er alle kvinner med høyere utdanning. Jeg antar at de kvinnene som jeg har intervjuet, er blant de mer moderne og individualiserte kvinnene. All den tid individualiseringen samtidig skaper særskilte former for *hvordan* partene i et parforhold forholder seg til hverandre, finner jeg støtte, hos blant annet Lillian Rubin (1976), for at mine informanter ikke representerer *alle* kvinner som lever i heteroseksuelle samliv. Rubin fant, i en studie av nordamerikanske forhold, at arbeiderklasse- og middelklassekvinner hadde svært ulike forventninger til ektefellene sine. Mens arbeiderklassekvinnene definerte en ”god” mann som en som ikke slo, drakk og som kunne skjøtte jobben sin, tok middelklassekvinnene alt dette for gitt. Deres idealektemann var derimot en de lett kunne kommunisere med, og som de kunne dele følelser og erfaringer med. Det er på denne måten både Beck og Beck-Gernsheim og Giddens beskriver forhold mellom ektefeller/samboere i den nye moderniteten. Slik vil også ”mine kvinner” være representanter for deltakere i den nye modernitetens parforhold.

1.2. Videre fremstilling

Kapittel 2 gir et historisk tilbakeblikk. Det starter med ekteskapets/samlivets historie, for deretter å se på utviklingen av skilsmitter og inngåelsen av ekteskap gjennom de siste hundre årene. Siste del av kapitlet er en oppsummering av tidligere forskning på feltet. På en måte ”setter” dette kapitlet scenen, eller skaper de rammene som det øvrige må ses innenfor.

Kapittel 3 tar for seg teoriene jeg legger vekt på i denne oppgaven. Det er først og fremst en presentasjon av individualiseringstesen til Giddens, Beck og Beck-Gernsheim.

Individualiseringstesen er imidlertid ikke helt uten kritikere, og i kapitlet tar jeg derfor også

med noen kritiske kommentarer til denne bestemte samfunnsforståelse. Jeg lar Jamieson, Aakvaag og Krange stå som representanter for kritikken av individualiseringstesen. Kapittel 4 er metodekapittelet. Her tar jeg for meg selve forskningsprosessen og de problemer, utfordringer denne har bydd på. Kapittel 5, 6 og 7 består av empiri og analyse. Kapitlene er i kronologisk rekkefølge. Det første av de tre er en presentasjon av hva som er grunnen til at informantene ønsket å være en del av et parforhold. Det neste tar for seg hva informantene mener er viktige sider ved parforholdet. Det siste tar for seg grunner til å forlate et parforhold. Helt til slutt forsøker jeg å samle trådene i et avslutningskapittel.

2. Historisk tilbakeblikk

2.1. Ekteskapsdannelse: Fra fornuft til følelse

De kvinnene som har bidratt til det materialet min analyse baserer seg på, opplever alle at de lever eller har levd i en familie. Ikke bare er de, eller har de vært en del av et par, de har også vært del av en familie. Hvordan har paret, ekteskapet og familien endret seg gjennom tiden, og særlig innen den tidsepoken vi kaller moderniteten? Dette er viktig å belyse, for å forstå de sammenhengene som jeg har forsøkt å rette fokus mot i denne oppgaven.

I nesten alle samfunn og til alle tider har familien hatt en særstilling som organiserende prinsipp i samfunn og kultur. Så også nå. I det moderne samfunn er familien fremdeles en svært viktig institusjon. Og av mange er familien sågar betraktet som samfunnets mest sentrale enhet. Skjønt familien representerer kjernepunktet i privatsfæren, er den også gjenstand for både for offentlighetens og ikke minst offentlige myndigheters ønske om å forme rammene rundt familielivet og vilkårene for hva en familie bør og skal være. Dette ønsket om, på ytre vis, å forme, omforme og gjenforme familien er samtidig et tegn på at familien er under stadig endring, og at den for enkelte har endret seg i retninger av en form og et innhold som man ikke fullt ut er fornøyd med.

At samfunnet har undergått vesentlige endringer innenfor rammen av den moderne tidsalder er hevet over enhver tvil. Disse endringene har påvirket familien, samtidig som endringene i familien har virket inn på de øvrige endringene i samfunnet. Mitt utgangspunkt i denne oppgaven er nettopp å se nærmere på disse endringenes betydning for relasjonen mellom kvinner og menn i familier, både strukturelt og prosessuelt. Ikke bare har disse relasjonene endret seg fra dels bondesamfunnets storfamilie og slektsfellesskap, dels den borgerlige, patriarkalske familie og dels fra femtitallets husmorfamilie til dagens forhandlings- og kjernefamilie. Familiebegrepet i dag rommer også samboere med og uten barn, likekjønnede og ulikekjønnede samboerskap, partnere og ektefeller med og uten barn, felles barn og barn

fra tidligere forhold og enslige forsørgere med ett til flere barn. Flere samfunnsforskere og historikere har de senere årene understreket disse viktige endringene.

Jeg oppdaget faktisk at forholdet mellom menn og kvinner har forandret seg mer de siste 30 årene enn det har gjort de foregående 3000, og jeg begynte å se at en lignende endring var i ferd med å ramme ekteskapet (Coontz 2006: 24).

En viktig side ved disse endringene, beror på kjærlighetens endrede betydning for ektefellene: Både i forbindelse med inngåelsen av et samliv, men også i opprettholdelsen. I førindustriell tid var ikke kjærligheten noen viktig grunn for giftermål, snarere tvert om.

Frem til slutten av 1700-tallet betraktet de fleste samfunn ekteskapet som en alt for viktig økonomiske og politisk institusjon til å bli overlatt til de to aktuelle individenes frie valg, spesielt hvis de skulle basere sin avgjørelse på noe så ufornuftig og flyktig som kjærlighet (Coontz 2006: 25).

Ekteskapet ble inngått med tanke på at man skulle sikre sine verdier, og arbeidet hadde en sentral plass. Ekteskapet var således et produksjonsfellesskap. Riktignok hadde kvinner og menn svært ulike arbeidsoppgaver innen husholdningen, men de ulike oppgavene var deler av et felles mål for den samlede husholdning. Ekteskapet var basert på en patriarkalsk struktur, og det var et komplementært fellesskap hvor de materielle forholdene la premissene for relasjonen mellom mann og kvinne. I tillegg var ekteskapet den eneste legitime reproduksjonsenhet. Selv om det også i førindustriell tid kunne oppstå sterke følelser mellom kjønnene, var ekteskapet først og fremst en "fornuftig" innordning¹.

I naturalhusholdningens økonomi var pardannelsen en selvfølge. Den ugifte ungkaren eller gamle jenta hadde lav sosial status og ble ofte latterliggjort. Enker og enkemenn skyndte seg å gifte seg igjen fordi gårdsproduksjonen var basert på en velprøvd og funksjonell arbeidsfordeling mellom mann og kvinne. Pardannelsen var snarere

¹ Forelskelse, kjærlighet og sterke følelser var selvsagt til stede også under en førindustriell samfunnsformasjon (jfr Shakespeares *Romeo og Julie*) – men fornuften la grunnlaget for giftermål. For eksempel diskuterer Giddens i denne sammenheng forskjellen mellom *lidenskapelig* og *romantisk* kjærlighet: Mens den lidenskapelige kjærligheten synes å være universell, hevder han at romantisk kjærlighet er en moderne og tidsbestemt figur (Giddens 1992).

økonomisk enn emosjonell, og ektefellene utgjorde ikke noen tosomhetens øy (Frykman og Löfgren 1994: 74).

Langt inn i det 20. århundre var fornuftsmessige vurderinger avgjørende i valget av ektefelle. De praktiske sidene ved ekteskapet betydde mer enn emosjonell enhet. For kvinner var ekteskapet primært et spørsmål om økonomisk trygghet og sosial status. Helt fram til slutten av det attende århundret var den medgiften bruden brakte med seg inn i ekteskapet den største kapitaløkningen en mann kunne forvente å få, og valg av ektemann ville for kvinnen være helt avgjørende for hennes økonomiske og sosiale posisjon. For eksempel mente Marx blant annet at dette gjennomsyret hele det tidlige, moderne ekteskapet:

"Bursjoasiet har revet det rørende sentimentale sløret bort fra familieforholdet og ført det tilbake til et rent pengeforhold" (Marx 1971: 64).

For kvinner fra arbeiderklassen gjaldt det å finne seg "en skikkelig arbeidskar" – en som hadde fast arbeid, ikke drakk og som kunne forsørge en ofte stor familie. For borgerskapets unge kvinner handlet dette valget om å unngå deklassering, og om å forberede seg på å "ta hensyn til" og legge til rette for ektemannens fremtidige karriere.

Mange historikere, sosiologer, og antropologer har hevdet at romantisk kjærlighet var en ny vestlig oppfinnelse. Mennesker har alltid forelsket seg, og opp gjennom de ulike periodene har mange par elsket hverandre inderlig. Men bare en sjelden gang opp gjennom historien har kjærlighet vært hovedbegrunnelsen for et giftermål. Og når noen iblant tok til forsvar for et slikt underlig syn, var det ingen spøk. Det ble tvert imot betraktet som en alvorlig trussel mot den sosiale orden (Coontz 2006: 35).

Selv om det skulle gå lang tid før "gode reproduksjonsforhold" og trygghet helt forsvant som motivasjonsfaktor i partnervalget, ble ekteskapet i stadig større grad fundert på kjærlighet og gjensidig ømhet og omsorg. Snart skulle også kjærligheten bli den eneste legitime grunn for valget av ektefelle.

Følelsekteskapet eller ekteskap basert på romantisk kjærlighet mellom partene tok form blant borgerskapet utover 1800-tallet. I den *forelskelseskulten* som etterhvert skulle utvikle seg, lå en myte om *jevnbyrdighet*, men neppe på like vilkår for menn og kvinner. Innebygd i

det 19. århundrets borgerlige ekteskap var en asymmetri som fikk store konsekvenser for »...utformingen av følelses- og maktspeilet mellom ektefellene. Denne asymmetrien avfødte mye av det verdssystemet og rollemønstret som kom til å prege 1900-tallets ekteskapsmønster og kjønnskamp» (Frykman og Löfgren 1994: 83).

Anna Helene Tobiassen (1992) har i en kort og i denne sammenheng veldig interessant artikkel, empirisk, gjennom ”en serie fotografier som gjenspeilte en endringsprosess”, greid å fange inn de store endringene som overgangen fra det tradisjonelle til det moderne og videre senmoderne samfunnet er preget av. Det første bildet hun presenterer oss for er fra 1880-årene, det siste fra tidlig 1990-tall.

Bildenes funksjon går fra til å begynne med å ha en ren visittkortfunksjon, der det å presentere paret for omgivelsene var det viktige, via oppstillinger sammen med slekt og granner (rundt 1920), for å understreke verdien av slekten og hjemplassen, til våre dagers brudebilder hvor både billedperspektivet og parets fokusering på hverandre står sentralt. I bildene fra 1990-tallet er ”brudeparene mer vendt *mot hverandre*, enn mot betrakteren. De holder fast om hverandre, eller brudgommen holder rundt bruden. I tillegg til offisiell presentasjon av et nytt par, har fotografen som mål å understreke den følelsesmessige tilknytningen mellom de to (Tobiassen 1992: 58). Moderniteten hadde omsider nådd ekteparet og således også brudebildet.

Et siste bilde tolker Tobiassen som postmoderne, fordi ”det problematiserer ideen om enhetlighet, og reiser tvil om brudebildet som bærer av et entydig budskap” (1992: 61). Slik brudebildet mister budskapets entydighet, er det flere som hevder at brudeparet selv har mistet den samme entydigheten – ja, at det nettopp er grunnen til tvetydig billedbruk, der bruden og brudgommen er vendt mot en ennå ukjent og imaginær framtid og samtidig *fra* hverandre. Er dette et bilde på forholdet i en individualistisk tidsalder?

2.2. Det moderne parforholdet: Arbeidsdeling (komplementaritet), kjærlighet og makt

I vår egen tid, altså etterkrigstiden, har paret og kjernefamilien trådd fram som den dominante figur innen intimsfæren. Ekteskapet er fremdeles den viktigste rammen rundt kjærlighetsforholdet mellom kvinner og menn, og kjernefamilien – med mor, far og to barn – utgjør fremdeles gjennomsnittsfamilien i Norge. I noen grad minner denne familietypen ennå om 50-tallets husmorfamilie, men også kjernefamilien er under press fra alternative samlivsformer. Sjablonmessig kan vi si at man i kjernefamilien er gått fra en tydelig fars- og ektemannsautoritet til en langt større grad av likeverdighet mellom de enkelte familiemedlemmer – mor så vel som barn har fått en større grad av medbestemmelse i den høymoderne kjernefamilie.

Innenfor husmorfamilien hadde mannen en dominerende posisjon og kvinnen tilpasset seg mannen. Maktforholdet var altså svært skjevt. Det var menn som hadde lønnet arbeid og som dermed var den som hadde kontrollen over familiens inntekter. »Hvordan opplevde kvinner sin egenverd innenfor denne maktstrukturen?» Kvinners respektverdighet ble opprettholdt ved at de hadde ansvaret for hjemmet. Kvinner holdt orden på hjem og barn og tilrettela for ektemennene. Dette var forventet av kvinner, og menn ville gi elskverdighet tilbake og ville samtidig være stolt dersom kona utførte oppgavene på en god måte. Denne familietypen var normen på 50-tallet. Dermed følte ikke kvinner sin respektverdighet truet, men heller at deres respekt var knyttet opp mot hvor godt de klarte å utføre sine husmoroppgaver, og i hvilken grad ektemannen verdsatte deres arbeid og ga dem anerkjennelse for det de gjorde (Thagaard 1996).

Det var allikevel ikke først og fremst maktkamp som kjennetegnet husmorfamilien, men en etter tiden funksjonell måte å fordele arbeidsoppgaver ”ute og inne” på for ektefellene. I tillegg kommer den kjensgjerning at ektefellene eller paret ble dannet gjennom gjensidig sterke følelser for hverandre. Bourdieu har beskrevet overgangen fra den ”gamle” (tradisjonelle) måten for kvinner og menn å komme sammen på, til den nye (1960-tallets franske landsbygd) på denne måten:

”Svekkelsen av foreldrenes autoritet og de unges orientering mot nye verdier har fratatt familien dens rolle som aktiv megler under inngåelsen av ekteskap. Samtidig er bistand fra ”giftekniven” (*lou trachur*) blitt langt sjeldnere. Følgelig er jakten på en partner overlatt til enkeltindividenes eget initiativ. I det gamle systemet kunne man slippe å ”kurtisere”, man kunne se helt bort fra kunsten å gjøre kur til noen. I dag er alt forandret” (Bourdieu 2002: 59).

Kjærlighet mellom partene var altså normen, men det var en kjærlighet basert på kvinner og menns forskjellighet. Den romantiske kjærligheten var jo nettopp basert på differensiering og komplementaritet. Kvinner og menn med sine ulike og kjønnsbaserte egenskaper, gikk inn i den intime relasjonen med et ønske om å danne en ”høyere enhet”, en kjærlighetssyntese av det mannelige og kvinnelige – nemlig det romantiske paret. Men dette gjør samtidig parforholdet skjørt:

... par i dag må jobbe for å holde ekteskapet sitt sunt og gjensidig tilfredsstillende. At individer nå kan leve produktive liv utenfor ekteskapet, innebærer at partnere må være mer ”bevisste” enn før når det gjelder å finne begrunnelser og ritualer som kan hjelpe dem til å holde sammen. Et ekteskap som overlever og gjør det bra i dagens klima av valgfrihet, er høyst sannsynlig mye mer tilfredsstillende, rettferdig og effektivt for partnerne og deres barn enn tidligere. Par må imidlertid tenke nøye igjennom hva det koster å bygge, intensivere og opprettholde en forpliktelse som nå er nesten fullstendig frivillig. Det moderne ekteskap kan ikke bare suse av gårde på fortidens opptråkkede stier (Coontz 2006: 312).

Flere hevder imidlertid at det romantiske paret nå har utspilt sin historiske rolle (blant annet gjelder dette Giddens (1992) og i noen grad også Frønes og Brusdal 2000). I dag er det helt andre prosesser enn tidligere som leder til at ”gutt møter jente” og blir et par. Mens det før var normer og nødvendighet som betød mest, er det nå snarere individets autonomi som står i fokus, og som man søker bekreftelse på ved inngåelsen av et parforhold. Partene har ikke lenger noen forestilling om å gå opp i en høyere enhet, men søker derimot forholdet for å videreutvikle seg selv innenfor rammen av en ny type ”tosomhet”.

Jeg stiller imidlertid spørsmålet om ikke denne analysen er noe *forsert*? Giddens, Beck-Gernsheim og Beck, Jamieson, Hochschild, Thagaard m.fl. ser iallfall noe ulikt på dette

forholdet. I teoridelen vil jeg derfor presentere en fortettet fremstilling av noen av disse fortolkningene. Disse vil senere ses i sammenheng med det materialet jeg selv har samlet inn.

2.3. Litt statistikk som bakgrunnsmateriale

Jeg har gjennomført en kvalitativ undersøkelse, og således gjort en avgrenset, kvalitativ analyse av mitt materiale. Det jeg ønsker å si noe om er med andre ord forhold som ligger ”bak” tallene, bak statistikken. Jeg har villet vite hvilke prosesser som foregår mellom partene i et parforhold, hva som holder dem sammen, evt hva som bidrar til at de går hvert til sitt. Men dette gjør jeg utelukkende fordi jeg ”tror” det har skjedd store endringer innenfor ekteskapsinstitusjonen eller parforhold som sådan. La oss derfor se litt kort på hvilke endringer som faktisk har skjedd på et overordnet makronivå.

Jeg har sett på tallene over gifte, skilte, samboende og enslige.

Gjennomsnittlig giftealder ved førstegangsgifte for kvinner:

Tidsperiode	1896-1900	1966-1970	2005
Kvinner	25,9	22,8	30,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Statistikkbanken.

Alderen ved førstegangsgifte har steget med omtrent åtte år siden 70-tallet. Fra å ha ligget på 22 år i 1970, var gjennomsnittsalderen for førstegangsgifte for kvinner i 2005 30 år. I de siste hundre årene, viser tabellen at den korte perioden vi gjerne kaller husmorfamiliens tidsalder sammenfaller med den laveste førstegangsgiftealder. Førstegangsgiftemålsalderen er i dag høyere enn den har vært noen sinne. Hva kan dette komme av?

Jeg skal ikke ta mål av meg her å gi noen grundig forklaring på disse endringene, men kun antyde noen forhold som helt sikkert har hatt betydning. For det første kan disse endringene finne noe av sin forklaring i at både kvinner og menn i dag er yrkesaktive. Den yrkesaktive kvinnen har ikke det samme behovet for en ektemann (ei heller en samboer) enn en kvinne uten denne tilknytningen til arbeidslivet. For det andre tar kvinner så vel som menn i langt større grad enn tidligere høyere utdanning (Dzamarija 2002: 32). Kombinasjonen utdanning og yrkeskarriere, og dertil høyere førstegangsfødealder, har gjort kvinner langt mindre innstilt

på å tre tidlig inn i parforhold generelt og ekteskap spesielt. I tillegg er det mange som ønsker å prøve ut parforholdet gjennom samboerskap, før de går til det skritt å gifte seg. Kanskje har man vært i flere forhold tidligere, før man finner en man ønsker å gifte seg med? Dette kan bidra til at tallene for giftemålsalderen stiger.

2.3.1. Skilsmisse

Tidligere var skilsmisse ganske uvanlig, og det var knyttet et visst stigma til det å være skilt. I dag er skilsmisse derimot blitt vanlig. Bortimot halvparten av alle ekteskap vil ende i skilsmisse. Tabellen nedenfor gjenspeiler denne utviklingen.

Årstall	1966	1976	1986	1996	2006
Skilsmisse	2611	5648	7813	9836	10598
Separasjon	Mangler tall	7237	10117	11125	12146

Kilde: Statistisk sentralbyrå: Dybendal

Av tabellen ser man at det har vært en markant økning i skilsmissetallene de siste 40 årene. 1960-tallet tilhører slutten på husmorfamiliens epoke, og skilsmissetallene er lave. Dette var en periode der kjernefamiliens vilkår kanskje var bedre enn både i tidsrommet før og tidsrommet etter. Kvinner og menn hadde konsolidert sine komplementære roller, der hun styrte hus og hjem, mens hadde inntektsbringende arbeid. Det var i tillegg et vesentlig normbrudd å gjennomføre en skilsmisse.

1970-tallet er kvinnekampens tiår, og antall skilsmisser mer enn fordobles fra tiåret før. I Norge viser statistikken at det stadig er flere som velger å skille seg i denne perioden. Tallene firedobles i forhold til tiåret før. Er dette spesielt for nordmenn? Eller er det en stadig sterkere tendens til å gå fra hverandre i hele den vestlig-moderne verden i alminnelighet?

I de nordiske landene, så vel som i de andre vestlige landene i Europa (og i Nord-Amerika/Oseania), ser vi akkurat de samme tendensene. Dette er derfor ikke et ensidig norsk fenomen. Det er heller ikke utelukkende nordisk, men en tendens i hele den vestlige verden. Men snarere enn å være et vesensmessig vestlig fenomen, er det en viktig side ved det vi kan

kalle det kulturelt moderne. Det innebærer at de fleste samfunn, med en kulturelt moderne (gjerne middelklasse) befolkning, opplever en endring av ekteskapenes soliditet og varighet.

Den aldersgruppen som skiller seg hyppigst, er de mellom 35 og 39 år. Dette gjelder kvinner så vel som menn. ”Raten for kvinner i aldersgruppene 35-49 år er for øvrig de høyeste som er registrert noen gang” (Byberg 2002: 36).

Gruppen skilte er totalt sett mindre enn gruppen gifte og ugifte. Dette gjelder for alle de nordiske landene. Sverige har imidlertid en høyere andel skilte enn de øvrige nordiske landene. Island har færrest skilte. Her er det allikevel snakk om marginale forskjeller.

Når det gjelder andre europeiske landene, viser det seg at det går et skille mellom protestantiske og katolske land når det gjelder skilsmisseratene. I enkelte katolske land, som Frankrike og Portugal, forekommer skilsmisse, mens det i andre katolske land ikke finnes offentlig statistikk på området. I disse landene har skilsmisse vært, og er fremdeles mer eller mindre uakseptabelt. Irland er et eksempel i så måte. Inntil 1997 fantes det ikke tall for skilsmisse siden det heller ikke forelå en mulighet for det. Samboerskap er heller ikke vanlig i katolske land.

Vi skal imidlertid være oppmerksomme på at den gruppen som ”skiller” seg hyppigst, fremdeles ikke tas inn i statistikken. Dette gjelder de samboende. La oss derfor se litt nærmere på denne gruppen.

2.3.2. Samboere

Hvordan er situasjonen for samboere? I dag er det mange som velger samboerformen. Det er derfor viktig også å se på utviklingen for de som ikke kun bor sammen, men derimot lever i et ekteskapslignende parforholdet på denne måten. Samboerskap skiller seg således fra rene husholdsfellesskap, som jo også er en hyppig boform særlig blant dagens unge og studerende. Av de som lever i parforhold er om lag en fjerdedel samboere. Tre fjerdedeler er gifte.

Andelen samboere er langt høyere i de nordiske landene enn andre steder i den vestlige verden. I noen av de katolske landene forekommer det samboerskap, men i mindre omfang enn hos oss. Andelen barn som blir født i samboerskap er i underkant av 50 prosent i de

nordiske landene, høyest er den i Sverige med 48 prosent. Det kan være hensiktsmessig å se hvordan utviklingen har vært i de andre nordiske landene, og Nord-Europa og USA. Sverige har vært et foregangsland når det gjelder fremveksten av samboerskap. Veksten startet allerede på 60-tallet, og det er fremdeles mer utbredt i Sverige enn i andre nordiske land. Mange av de samboende ser for seg at de vil gifte seg ved et senere tidspunkt. Særlig er dette vanlig blant høyere utdannede i byene. Disse forklarer sine ønsker om giftermål ut fra det romantiske perspektivet. Man vil vise verden at forholdet er seriøst, og at det ikke er motivert ut fra et økonomisk perspektiv (Dzamarija 2002). Statistikken over samboerskap er fremdeles dårlig.

2.3.4. Enslige

Gruppen enslige er en gruppe som har vært i sterk vekst de senere år. I 1977 var hver femte norske kvinne mellom 20-44 år enslig. Ti år senere var hver fjerde kvinne i denne aldersgruppen enslig. I 2001 var hver tredje kvinne i samme aldersgruppe enslig. Det betyr at økningen i gruppen enslige kvinner mellom 20-44 år har økt med 60 prosent de siste tre tiårene (SSB: Befolkningsstatistikk).

Hva kan ligge bak en slik økning? Kan det være ønsket om å leve på egenhånd, å realisere seg selv, eller at de mer tradisjonelle familieverdiene har dalt siden kjernefamiliens storhetstid på 50-tallet? Eller kanskje alle disse forklaringene samtidig? Ved et nærmere blikk på statistikken ser man imidlertid at gruppen enslige kanskje ikke alltid har vært enslig. Omtrent halvparten av gruppen enslige kvinner, består av kvinner som er eneforsørgere. Men ”til tross for et høyt antall skilsmisser og et økende antall enslige forsørgere er kjernefamilien den absolutt dominerende familieformen også ved inngangen til 1990-årene” (Lømo 1999: 15).

Andelen enslige vil være jevnt høy under tilstander der det er mer eller mindre normalt at mennesker går ut og inn av nye parforhold – en tilstand som ofte beskrives som seriemonogami. Tallene for samlivsbrudd og samlivsinngåelse viser tydelige tegn til dette (Frønes og Brusdal 2000). Med seriemonogami forstås flere samliv, og antakelig er det i den yngste aldersgruppen man vil finne flest eksempler på dette, men foreløpig er denne gruppen for ung til å ha erfaring med så mange parforhold. Dersom seriemonogami innebærer erfaring med to parforhold, vil man jo se at det ikke er så uvanlig. Særlig ikke for de yngste

årskullene. Det vil allikevel være vanskelig å forutse fremtiden i forhold til om de yngre årskullene vil fortsette med å gå ut og inn av parforhold. For ettersom livet leves, vil det stadig finnes større hindringer for å gå ut og inn av parforhold.

2.4. Kjønn som (fremdeles) strukturerende faktor

I 1989 leverte Kari Moxnes sitt doktorgradsarbeid om en større familiesosiologisk undersøkelse. I 1990 kom den ut som bok. Hun hadde studert kontinuitet og endring i familiekarrierer i forbindelse med samlivsbrudd og inngåelsen av nye samliv. Perioden hun hadde tatt for seg, lå i tidsrommet fra 1978 til 1988. To særskilte kvaliteter ved parforholdet ble trukket fram: *Likeverd og nærhet*.

Et viktig aspekt ved undersøkelsen var hvor mye *tid* som ble brukt på de ulike oppgavene man har i en familie, i forbindelse med barna og hjemmet. Fordelingen av oppgaver og byrder viste seg i stor grad å være tradisjonell mht kjønn. Selv om man helt generelt bruker mindre tid på for eksempel husarbeid nå enn tidligere, er fordelingen mellom kjønnene fremdeles vesentlig. Dette blir forklart ut fra strukturelle, samfunnsmessige forhold. Menns bidrag verdsettes høyere enn kvinners, blant annet fordi menn i alminnelighet har høyere lønninger i yrkes- og arbeidslivssammenheng. Bare blant de yngste parene med høyere utdanning, finner hun større grad av likhet med hensyn til fordeling av omsorgsoppgaver. Men det er allikevel ikke snakk om noen jevn fordeling av oppgavene. Det handler om at *noen* menn gjør *noen* av de oppgavene som tradisjonelt *alltid* har blitt utført av kvinner. De fleste var altså fremdeles lite likestilte mht hvor mye de gjorde og la ned av tid på oppgaver som hadde direkte betydning for hus og hjem.

Moxnes mener at likeverd og likhet nærmest er en *forutsetning* for å kunne opprettholde kjærligheten i det moderne kjærlighetsbaserte ekteskapet. Undersøkelser har da også vist at parforhold, hvor partene ser på hverandre som bestevenner, er de forholdene der det i størst grad rapporteres om tilfredshet (Moxnes 1990).

I henhold til Moxnes' funn var det i stort flertall kvinnene som tok initiativ til skilsmisse. De ville ut av ekteskap som ikke var basert på likeverd i praksis, enten gjennom ren undertrykking eller ved at mannen var den som hadde definisjonsmakt i ekteskapet.

Informantene selv brukte imidlertid sjelden ordet likeverd, eller mangel på likeverd, når de beskrev prosesser i eget parforhold. Men de brukte ord som mangel på respekt, å bli sett ned på, og å bli behandlet nedverdiggende. Når vi etter hvert går over til å se på det materialet som jeg selv har samlet inn, vil vi se at disse ordene er omtrent de samme som mine, skilte informanter brukte – manglende respekt, å bli sett ned på, osv.

2.4.1. The Stalled Revolution

Arlie Russel Hochschild er et internasjonalt navn innen forskning på familier og parforhold. Hun er særlig kjent for studiene *The Second Shift* (1990) og *The Time Bind* (1997). Begge studiene omhandler de problemene moderne kvinner møter i skjæringspunktet mellom arbeids- og familieliv.

Kvinner nyvunne selvstendighet medfører en økende grad av selvrefleksivitet. Hochschild frykter at dette kan ha negative konsekvenser for parforholdet eller nære relasjoner generelt. Hun ser for seg at økt selvfokusering vil medføre høyere grad av konsumerisme og individualisme. Dette vil kunne ødelegge nære relasjoner, ved at selvopptattheten står i veien for utviklingen av dype relasjoner. Hochschild mener at endringen i økonomiske muligheter har større innvirkning på kvinners enn menns liv. Kvinnene er blitt forskjellige fra sine mødre, mens mennene fremdeles er ganske like sine fedre. Den feminine kulturen har gjennomgått enn raskere endring enn den maskuline kulturen. Det er dette hun kaller ”the Stalled Revolution” (1990).

Kvinnens inntreden på arbeidsmarkedet har forstyrret det tradisjonelle byttet mellom lønn og husarbeid. Nå innebærer byttet et bytte mellom hennes og hans lønn. Når mannen bidrar i hjemmet vil bidraget settes pris på, mens kvinnen ikke får den samme anerkjennelse for sin innsats.

Menn har ikke endret sin oppførsel, selv om kvinnen har entret yrkeslivet på lik linje med menn. Kvinner har således andre forventninger til parforholdet. Gjennom å bli selvstendige økonomisk, forventer moderne kvinner likestilling. I stedet oppdager mange kvinner at det er en kløft mellom tro og virkelighet.

Hochschilds analyser av det moderne parforholdet, minner i stor grad om Giddens' vektlegging av det kjærlighetsbaserte, egalitære paret: Skjønt hos Hochschild blir kvinnene raskt hentet inn av hverdagen. Kvinnekulturen har gjennomgått en mye raskere endring enn mannskulturen i moderne tid. Kvinnene har som resultat av kvinnefrigjøringen, gått ut i arbeidslivet og dermed endret sin rolle fra husmor til yrkeskvinne. Den samme type endring, men med motsatt fortegn, fant sted i forbindelse med industrialiseringen. Da var det mennene som endret sin rolle fra bonde til industriarbeider, noe som innebar å gå fra naturalhusholdning til å bli lønnsinntaker med økt status. Ulikheten i endringstakten i manns- og kvinnekulturen medførte ikke de samme problemene den gang, fordi kvinners roller allerede var andre enn menns. Kvinner gikk fra å være bondekoner med kjønns spesifikke oppgaver til å bli industriarbeideres og borgerskapets koner, som også betød at de hadde kjønns spesifikke oppgaver. I begge henseender var kvinnerollen og mannenrollen komplementære.

I vår tid har denne ulikheten i endringstakt for disse kulturene medført problemer av en annen karakter. Den moderne endringen har gitt kvinner samme rolle som menn. Begge kjønn har blitt lønnsinntakere og således autonome individer. Kvinner forventer likhet mellom menn og kvinner når hun inngår i et parforhold, men erfarer at det ikke er sånn. Det er ofte kvinner som er den som ender opp med ansvaret for husarbeidet, nettopp på grunn av at den maskuline kulturen ikke har endret seg i samme grad som den feminine kulturen (Hochschild 1997).

Dette kaller Hochschild altså "the stalled revolution", og hevder med det at gifte kvinner og kvinner med barn har gått ut i yrkeslivet uten at mannen deler på husarbeidet. Dette er hovedgrunnen til kvinners sinne og frustrasjon i parforholdet. Når menn ikke tar sin del av husarbeidet, opplever kvinner dette som manglende empati, deling av følelser og gjensidighet. Hochschild peker dermed på at forventninger (idealer) og realiteter ikke overensstemmer for kvinner i moderne parforhold.

Hochschild mener å ha funnet ut at den vanligste årsaken til skilsmisse i USA, er at menn vegrer seg for å hjelpe til hjemme. Hun avviser at det er kvinner som er årsaken til skilsmisseøkningen. De lykkelige ekteskapene består alle av menn som hjelper til hjemme, uavhengig av hva slags ideer ektefellene har om hva som er kvinnens rolle og hva som er mannens rolle.

Vi kan dermed se at Hochschild i likhet med Moxnes mener at det fremdeles er store systematiske forskjeller på kvinner og menn. Den likestillingen som nå forventes av moderne, yrkesaktive kvinner, er mer tilsynelatende enn egentlig. Begge forklarer dette ut fra strukturelle forskjeller med vekt på kjønn og tradisjoner.

2.5. Nærhet og likeverd

Mens Hochschild ser en bevegelse fra kvinnens avhengighet til autonomi som et historisk faktum, ser Thagaard (1996) i større grad en langt mer heterogen ramme for parforholdet. Thagaard ønsker å nyansere fremstillingen av kvinners målsettinger i parforholdet. Tidligere forskning har vist at kvinner ofte er underordnet menn. Thagaard vil imidlertid vise at kvinner er forskjellige, og har forskjellige mål. Ikke bare er kvinner innbyrdes ulike, men de er også som gruppe ulike menn med hensyn til ønsker, håp og motiver. Kvinners beslutninger er ofte tatt på et relasjonelt grunnlag, altså av hensynet til fellesskapet og kan i så måte ses på som en forføyning overfor mannen. Allikevel kan slike beslutninger være tatt ut i fra kvinnes vurderinger av sine *egne* ønsker, som noe *de* føler seg tjent med for sin *egen del*. Slike vurderinger kan være knyttet til oppfatninger om at kvinnelighet og mannlighet er forskjellig.

Individet sosialiseres inn i kjønnsroller, som hele tiden er forhandlingsbare, men som allikevel er en del av individets personlighet. Motivene for en kvinne til å velge en tradisjonell arbeidsdeling i hjemmet, kan være at hun ønsker å styrke sin kvinnelige identitet. Hvis hun for eksempel har en stilling i yrkeslivet som forbindes med maskuline verdier, så kan dette være en måte å kompensere på.

Thagaard har gjennom sine undersøkelser kommet frem til at arbeidsdelingen i parforholdene varierer fra å være tradisjonelle, til at de har et mål om å dele likt på arbeidsoppgavene. I de tradisjonelle parene er det kvinnene som har hovedansvaret for husarbeidet, enten det bare har blitt sånn eller det er fordi paret har valgt en slik løsning. Blant parene som mener det er viktig å dele likt på husarbeidet, finner Thagaard allikevel en skjevfordeling av arbeidsoppgavene knyttet til hjemmet. Det innebærer at disse parene, i større eller mindre grad, alle er par med komplementære roller. Thagaard utdyper dette nærmere, ved å argumentere for at det ikke trenger å handle om over-/underordning, men at menn og kvinner har ulike mål. Thagaard mener altså at likeverd ikke nødvendigvis er en premiss for

kjærligheten mellom kvinner og menn. Mer dekkende er *egenverd* som innebærer at begge gir hverandre anerkjennelse for de oppgavene som utføres, og for den man er.

I flere av de familietyperne Thagaard beskriver er det kvinnene som har senterposisjonen, og dermed mest makt i hjemmet. Makt forbindes imidlertid ikke med kvinnelighet, og den makten som kvinner har når det er de som er omsorgsbærere i hjemmet, innebærer en skjult form for makt. Kvinners subtile makt kan for eksempel holde mannen utenfor – dvs på utsiden av det følelsesmessige fellesskapet i familien.

Kvinner er mer relasjonsorienterte enn menn, og handler ofte i forhold til hva som er bra for andre. På den annen side kan dette være mer tilsynelatende enn egentlig. Det *kan* også tenkes at hun handler ut i fra et ønske om å realisere *egne mål*, for eksempel å være den som står barna nærmest. Kvinner kan således ha mer innflytelse i familien enn man tidligere har trodd. Men kvinner og menn har makt på ulike områder. På dette får hun støtte fra blant annet Widerberg, som skriver at "... kjønn leves ulikt i ulike generasjoner innenfor en struktur og en symbolsk kontekst som vi deler men leser/tolker og håndterer generasjonsspesifikt. Vi lever og forstår således kjønn ulikt som en følge av at vi tilhører ulike generasjoner som har vokst opp og blitt formet i ulike sosiale kontekster" (1995). Det betyr at ulike generasjoner vil kunne ha eller har ulike forventninger til parforhold. Noen vil ha forventninger om en tradisjonell arbeidsdeling, mens andre er mer innstilt på å dele likt.

Forventningene om den ene eller andre arbeidstypen trenger imidlertid ikke være generasjonsspesifikk, men avhenge av miljøet man tilhører, samt variere med klasse og bakgrunn. Fortellinger om hvilke oppgaver som bør utføres av hvilket kjønn fra tidligere tider, kan være seiglivede fortellinger som fremdeles eksisterer side om side med nye fortellinger om likedeling av arbeidsoppgavene i hjemmet.

Thagaard har fulgt opp studien av makt og kjærlighet i parforhold med en nyere studie av *Følelser og fornuft* (2005). Her er temaet mer ensidig lagt på selve *kjærligheten*. Også denne gangen nærmer hun seg det fenomenet hun ønsker å belyse gjennom å intervju par. Hun presenterer parene for ulike tenkte historier om hvordan kjærligheten mellom menn og kvinner *kan* oppstå. Det er deres, altså parenes forestillinger og idealer hun forsøker å avdekke.

Hun presenterer dem for to hovedfortellinger om samlivsvalg: Et romantisk møte, og en veloverveid beslutning. På den ene siden fascineres parene, nesten unisont, av muligheten for at man skal kunne møtes i romantiske omstendigheter. Imidlertid tror de fleste at forhold som utvikler seg over tid, og hvor man får anledning til å reflektere over forholdet, vil bunne ut i mer varige relasjoner enn ved det romantiske møtet. En tilnærmelsesvis lik innfallsvinkel har tidligere blitt benyttet av Eva Illutz (1997). Thagaards studie er veldig i tråd med de resultatene som Illutz tidligere hadde kommet fram til. Også hennes informanter svarte at langsom tilnærming til hverandre både er mer sannsynlig og gir bedre vilkår for stabilitet.

Thagaards informanter viser derimot mindre distanse til den romantiske fortellingen, i forhold til Illutz'. Dette kan komme av at vi nå lever i en neoromantisk tidsalder. Nå er det lov å omtale kjærligheten i svulstigere vendinger. Samtidig som kjærlighet har fått en større plass i menneskers liv, iallfall på den måten at den tematiseres gjennom massemediale kanaler og mellom venninner og rundt lunsjbordene, har den også etter hvert fått langt større plass innenfor sosiologien. Her syns jeg det holder å vise til den viktige plassen tidens kanskje største (i betydningen mest leste og refererte) sosiologer tillegger denne delen av menneskers liv – nemlig Beck og Giddens. Ingen av de to går av veien for å hevde at det blant annet er gjennom kjærligheten at vi finner oss selv. Og i kraft av den store oppmerksomheten kjærligheten har fått, i fag, media og i hverdagslivene våre, kan man også tillate seg i større grad å leve den ut. Og man bruker formuleringer om kjærlighet, som tidligere ville oppfattes både som svulstige og klisjéfylte. Ikke desto mindre mener Thagaard at varig kjærlighet er noe som utvikles over tid, og at ved å være sammen i hverdagen finner man ut om man passer sammen, og man utvikler respekt for hverandre: "Utviklingen av parforholdet er basert på overveielser og ettertanke når to vurderer hverandres sterke og svake sider (2005: 73). Men valget kan ikke bare være rasjonelt. Det må også være følelser involvert.

2.6. Generasjon og individualitet

Moxnes, Hochschild, Thagaard og andre er ikke ureflektert i forhold til hvilken tid kvinnene eller parene de har intervjuet lever i. Allikevel gjøres ikke dette til noe hovedpoeng i undersøkelsene deres. Det finnes imidlertid en stor gruppe forskere som nettopp har tids- eller snarere generasjonsfaktoren som en viktig variabel i sine undersøkelser. Blant de fremste

innenfor denne kategorien studier, finner vi i nordisk sammenheng Marianne Gullestad (1997) og Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg (2006).

Det har skjedd en grunnleggende endring når det gjelder verdiformidling mellom generasjonene i dagens Norge, hevder Gullestad. Disse endringene kan forstås på bakgrunn av endringer som har funnet sted på makronivå, og som har forplantet seg nedover i systemene. Etter 1960-70 tallet finner det sted omveltninger innenfor det kulturelt og sosialt moderne. Hun betegner disse omveltningene som den *transformerte moderniteten*. Blant annet handler det om at mange kvinner på denne tiden gikk ut i lønnet arbeid. De yrkesaktive kvinnenenes barn fikk et annet perspektiv på livet. Barnas kontaktflate ble utvidet. De var ikke lenger sammen med mor på dagtid, men deltok på ulike arenaer – arenaer som dermed overtok store deler av sosialiseringen. Gjennom disse arenaene møtte barna impulser fra mange hold. Disse kunne til dels være motstridende. Det var altså ikke lenger bare verdiformidlingen fra mor som fikk gjennomslag, men de måtte forholde seg refleksivt til de ulike normene som gjaldt på de forskjellige arenaene. Barna ble dermed også mer fleksible i sitt møte med verden.

Da småbarnsmødrene gikk ut i yrkeslivet, ble livet mer hektisk. De ble dobbeltarbeidende. Samtidig hadde kvinnekamp og kvinnebevegelse stor oppslutning. Kvinner krevde likestilling – reell likhet og likestilling. Nå var ikke kvinner lenger avhengig av en forsørger. Dette skulle få konsekvenser for neste den oppvoksende generasjonen, altså 60- og 70-tallsmødrenes barn. En ting var det faktum at en yrkesaktiv mor ikke samtidig kan ha hovedansvaret for små barn på dagtid. Det skjedde også noe med selve det verdisettet som ble levert videre til de sammen mødrenes barn. Dette fikk selvsagt betydning for barneoppdragelsen, for barneoppdragelsens *ånd*. Jentene oppdras ikke lenger til lydighet, som jo var en viktig dyd da kvinner sto for omsorgsoppgavene. Jentene ble oppdratt og oppdras nå, i likhet med guttene, til å ”finne seg selv”. Vi snakker ikke her bare om norske forhold, men om en transformasjon av kulturen i hele den vestlige verden. Der mødre generasjonen opplevde plikt og begrensninger, vil deres døtre snarere forvente seg å møte frihet og muligheter. Det å finne seg selv peker i retning av å leve et individuelt liv, et liv hvor en selv er herre (eller rettere sagt kvinne) over sitt eget liv.

Også mine informanter vokste opp i denne perioden. De har dermed andre forventninger til parforholdet enn sine mødre. De vokste opp i hjem hvor fordelingen av husarbeidet i større

eller mindre grad var tradisjonell. Den nye tiden ga imidlertid lovnad om andre vilkår for dem selv. Det er allikevel ikke gitt at praksis alltid svarer til forventninger.

Bjerrum Nielsen og Rudberg (2006) har intervjuet 3 generasjoner kvinner om hvordan det var å være ung jente i tre forskjellige historiske epoker. Den yngste generasjonen ble intervjuet i to omganger. Første gang var de 18 år gamle, og ved neste intervju var de rundt 30. Da de var 18 år gamle var de opptatt av å finne seg selv gjennom studier og karriere. De forventet likestilling. Et interessant funn som forskerne peker på, er at denne generasjonen kvinner på en måte *fryktet* kjærligheten. Hvorfor skulle de ha noe å frykte? Jo, de så for seg hvordan dette kunne føre til at de kunne miste *seg selv* i relasjonen til en mann. Og de syntes tanken på barn var litt skummel, fordi de var redde for å havne i ”kjønnsfella” – at hovedansvaret for hjem og familie skulle falle på dem.

Når de samme kvinnene intervjues rundt 30 års alderen, har flere av disse kvinnene havnet i ”mer eller mindre undertrykkende forhold, og hvor de på tross av alle sine likestillingsbevisste garderinger har ”mistet seg selv” (Bjerrum Nielsen og Rudberg 2006:341). Det å finne seg selv gjennom karriere har heller ikke vært så enkelt. Arbeidslivet har for noen medført utbrenthet. Forventningene til parforholdet var at det skulle være en konfliktfri sone, hvor begge trakk i samme retning. Begge skulle være autonome og ha hjemmet som et hvilested. Men sånn ble det altså ikke.

Ikke overraskende finner Bjerrum Nielsen og Rudberg, i likhet med Gullestad, store forskjeller mellom generasjonene. Der de unge kvinnene for eksempel fryktet forpliktende samliv og ekteskap, fordi det kunne ta fra dem friheten til selv å styre sine liv, var ekteskapet snarere en vei nettopp *til* friheten for deres mormødre. Ekteskapet var for mormødrene den eneste måten å komme fri fra egne mødres kontroll. Disse kvinnene måtte som unge ”... innordne seg under mors kommando og be far om hvert øre de trenger. For dem som ikke kommer seg ut, blir dette etter hvert plagsomt. Fire av de syv bygdejentene kommer ut som tjenestejenter når de er omkring 16-17 år, men tre blir gående hjemme, og da finnes kun en vei ut: å gifte seg” (Bjerrum Nielsen og Rudberg 2006:281).

3. Individualisert intimitet

Det finnes en rik familie- og kjønnsosnologisk tradisjon som har studert parforhold og nære relasjoner med utgangspunkt i teorier om roller, funksjoner, klasse, makt og patriarkat for å nevne noen. Mange vil allikevel hevde at familie nå må forklares med andre begreper enn man brukte tidligere. Sosiale og sosiologiske kategorier som kjønn og klasse skal ha mistet sin betydning. Iallfall skal de ha mistet sin kraft som tydelig strukturerende strukturer i menneskers liv. Derfor har også vår livsverden som sådan blitt skjør og usikker. Når noen av de mest solide moderne sosiale rammer slår sprekker, tyr vi kanskje til de gjenværende institusjonene for trøst og trygghet? I en tidsepoke eller situasjon hvor fellesskap er flyktige, arbeidslivet krevende og hverdagsvalgene mange, kan enkelte betrakte parforhold og familie som “en trygg havn i en hjerteløs verden”. Er det en trygg havn? Eller er enhver utfordring og ethvert problem i vår tid individualisert og overlatt til den enkelte å håndtere etter beste evne? Flere sosiologiske teorier kan tolkes i retning av at vi er kommet i en slik situasjon.

Noen av vår tids mest toneangivende samfunnsanalyser peker på den tiltakende graden av individualisering i moderne kultur og sosialt liv. Dels blir det pekt på en gjennomgripende *detradisjonisering* av den senmoderne verden og livsverdenen, på en *kulturell frisetting* av det moderne mennesket (Ziehe 1986), med en påfølgende økt betydning av etableringen av en trygg og konsistent *selvidentitet* (Giddens 1996). Dels fokuseres det på forholdet mellom en ny og systematisk risikoproduksjon og en tilsvarende økt menneskelig frihet (Beck 1992, Giddens 1994, 1996). Dels pekes det på fleksibilisering av moderne arbeidsliv og en helt ny karakterdannelse av det moderne mennesket (Sennett 2001) og det legges vekt på at forhold som tidligere var mer eller mindre faste og fikserte, nå er under flyt og oppløsning (Berman 1983, Bauman 2001).

Eksempelene gir et godt bilde på betydningen av det omfattende fokus på nettopp de *individualiserende* trekkene innenfor moderne tids sosiologiske analyser. Argumentene leveres blant andre av Bauman, Ziehe, Sennett, Beck, Giddens og Beck-Gernsheim. Alle disse

sosiologene er, hver på sitt vis, blant de mest innflytelsesrike fortolkere av det moderne samfunn.

Mer interessant er det i denne sammenheng at flere av disse analysene enten baserer seg på eller munner ut i analyser av familie, kjærlighet og seksualitet. Både Beck (1989) og Beck-G (1995, 1997, 2001) og Giddens (1994) utvikler sine perspektiver gjennom studier av parforhold, intime og seksuelle relasjoner. Deres analyser vil danne én kjerne i denne studien, i det de leverer viktige teoretiske bidrag til hvordan vi skal kunne forstå pardannelse og nære, intime relasjoner i vår tid – hva enten man kaller denne tiden for høymoderne, refleksivt moderne eller senmoderne. Under alle omstendigheter snakker vi om en *ny modernitet*, med signifikante forskjeller fra industrisamfunnet. Jeg vil således bruke deres forståelser av så vel moderniteten generelt som intimitetens vilkår innenfor disse særskilte modernitetsforståelsene, som utgangspunkt for analyser av mine egne data.

Modernitetsanalysene til Beck (og Beck-Gernsheim) og Giddens får imidlertid ikke stå uimotsagte. Flere forfattere hevder at de har en for sterk individualistisk slagside. Fokuset på individualisering overskygger så vel fremdeles gjeldende sosiologiske innsikter (Krange 2004, Aakvaag 2006) som empiriske kjensgjerninger innenfor feltet samliv og nære relasjoner (Jamieson 1999). Jeg vil derfor både 1) knytte sammen Beck og Beck-Gernsheim og Giddens' allmenne modernitetsanalyser med deres fortolkning av nærhet og parforhold i *det moderne*, og 2) anføre innvendingene eller de kritiske alternativene til Beck og Beck-Gernsheim og Giddens' forståelsesformer.

Jeg tar ikke stilling til hvorvidt individualiseringstesen til Beck og Beck-Gernsheim og Giddens er riktig eller gal. Det har jeg verken rom til eller forutsetninger for å gjøre innenfor dette formatet. Kanskje er det også i mange henseender en fåfengt oppgave? Jeg ønsker snarere å undersøke i hvilken grad begrepene de bruker er fruktbare for forståelsen av de data jeg har samlet inn gjennom mine intervjuer. Tilsvarende blir det viktig å benytte de klassisk, moderne sosiologiske begrepene der de er bedre egnet til å gi inntak til å forstå sammenhenger om samliv og samhandling i praksis. Mitt utgangspunkt er således rent pragmatisk, interessedisiplinært og helt konkret begrenset av rammene for denne hovedoppgaven i sosiologi.

3.1. Overgangen til en ny modernitet

Den første moderniteten var rammet inn av nasjonalstatens grenser. I dag er moderniteten transformert over i ”den andre moderniteten”. Forskjellene kommer til syne gjennom individets endrede tilknytning til samfunnets institusjoner. Det som fremfor alt kjennetegner tiden vi lever i, sier Beck, er *globalisering* og *individualisering*.

Tidligere var for eksempel nasjonalstaten og familien grenseoppganger for individet. Innenfor disse institusjonene hadde individet sitt handlingsrom. Situasjonen er i dag annerledes ved at samfunnets institusjoner står i forhold til enkeltindivider og ikke til familien/slekten. Dermed forvitrer slektens normative rolle i moderne menneskers liv.

Dette samfunnet danner en helt ny og særskilt form. La oss se nærmere på Becks argument. Som så mange sosiologer skiller Beck i utgangspunktet mellom det tradisjonelle samfunnet og industrisamfunnet. Industrisamfunnet er et resultat av en modernisering av det tradisjonelle samfunn. Så langt skiller Beck seg lite fra klassiske fortolkninger. Imidlertid mener Beck at den stadig like rastløse moderniseringen får en særskilt virkning i det den moderniserer moderniteten selv. Vår tids modernitet og erfaringshorisont er primært preget av problemstillinger knyttet til selvmoderniseringen. Han skiller således mellom ”den første” og ”den andre” modernitet ved å fokusere på motsetningen mellom modernisering av tradisjonen og modernisering av industrisamfunnet. Det første er i så fall ”enkel” modernisering, den andre ”refleksiv” modernisering.

”Just as modernization dissolved the structure of feudal society in the nineteenth century and produced the industrial society, modernization today is dissolving industrial society and another modernity is coming into being.” (Beck 1992: 10)

Hva betyr dette for nære forhold mellom mennesker generelt og for parforhold spesielt? Modernitetens strukturer og institusjoner avmystifiseres på samme måte som religiøse verdensbilder og standsprivilegier gjorde på 1800-tallet. For eksempel visker fleksibiliseringen av arbeidslivet ut grensene mellom arbeid og ikke-arbeid (se også Sennet 2001). Vitenskapeliggjøringen av nær sagt alle livets områder bidrar videre til å alminneliggjøre vitenskapens metodiske tvil. Denne tvilen rettes naturlig nok i neste omgang

mot vitenskapen selv, slik at vitenskapen alminneliggjøres og avmystifiseres².

Moderniseringens refleksivitet bryter på denne måten opp modernitetens institusjonelle fundament, og forandrer både innholdet og betydningen av vitenskap, fremskritt, demokrati, så vel som yrkes- og klassemønstre. Ei heller kjernefamilien unnslipper denne selvmoderniseringen. Kjernefamiliens asymmetriske kjønnsrollemønstre var både et resultat av og et grunnlag for industrisamfunnet. Med kvinners inntreden i utdanningsinstitusjoner og yrkesliv og med økende skilsmissehyppighet kommer forholdet mellom produksjon og reproduksjon i bevegelse, og forandrer med det både kjærlighet, seksualitet, ekteskap og foreldreskap. Når både kvinner og menn tar høyere utdanning og sikter mot en yrkeskarriere, er det vanskelig å se for seg at ikke balansen mellom de komplementære kjønnsrollene som preget 1950 og 60-tallet ikke skulle bli forrykket.

In the welfare states of the West, reflexive modernization dissolves the traditional parameters of industrial society: class culture and consciousness, gender and family roles. It dissolves these forms of the conscience collective, on which depend and to which refer the social and political organization and institutions in industrial society. These detraditionalizations happen in a social surge of individualization. (Beck 1992: 87)

Denne avtradisjoneringen av modernitetens tradisjoner rir, sier Beck, på en bølge av individualisering. Jeg vil derfor vise hva Beck legger i individualisering, for videre å kunne gripe hvordan han og Beck-Gernsheim forstår de endringer som har skjedd i forholdet mellom kjærester, samboere, ekteparter, foreldre – altså mellom mennesker i nære relasjoner til hverandre – hva enten de snakker om ”kjærlighetens kaotiske normaltilstand” eller utviklingen av den ”postfamiliale familien”.

3.2. Individualisering – et eget liv

Sammenlignet med tidligere og andre samtidige samfunnsformasjoner, lever vi i dag i Vesten i et høyt differensiert samfunn. Både trangen og mulighetene til å leve et individualisert liv oppstår først i høyt differensierte samfunn, skriver Beck. Det å være, bli anerkjent som og

² Samtidig eksisterer det i dag, iallfall i henhold til Giddens (1996), en utstrakt tro på såkalte ekspertsystemer. Dvs systemer av ekspertviten – viten basert på vitenskapelige prinsipper og prosedyrer.

oppfatte seg selv som et individ, er fremfor alt hva som kjennetegner oss som lever i Vesten. Ønsket om å leve sitt eget liv er helt grunnleggende i vår verden:

Penger betyr egne penger, rom betyr eget rom, nettopp i betydningen grunnleggende forutsetninger for å leve sitt eget liv. Selv kjærlighet, ekteskap og foreldreansvar, som man med de dystre fremtidsutsiktene mer enn noen gang lengter etter, er underordnet forbeholdet om å binde sammen og holde sammen egne, det vil si de sentrifugale biografiene. Med en ørliten overdrivelse kan man si: Den daglige kamp for eget liv er blitt en kollektiv erfaring for den vestlige verden. I den kommer resten av fellesskapet til uttrykk (Beck 1997: 111).

Men det å leve et eget liv betyr ikke at man på noen som helst måte lever et selvbestemt liv. Betingelsene for det egne liv legges av alt fra transportsystemenes beskaftenhet til butikkens og barnehagens åpningstider – kort sagt gjøres man avhengig av samfunnsmessige, institusjonelle føringer: utdanning, arbeidsliv, velferdsstat, økonomiske oppgangs- og nedgangstider. ”Det egne liv er altså et tvers igjennom institusjonsavhengig liv (Beck 1997: 113). Denne måten å forstå individualisering på, altså *institusjonalisert individualisering*, understreker Beck og Beck-Gernsheim: ”... the concept of ‘individualization’ will be deployed in this sociological sense of institutionalized individualism” (Beck og Beck-Gernsheim 2001: xxi).

Dette er en annen type individualisme enn individualisme innenfor for eksempel neoliberalistisk teori, hvor individet fremstilles som selvopptatte. ”Individualization (...) does not mean atomization, isolation, loneliness, the end of all kind of society, or unconnectedness” (Beck 1994: 13). Individualiseringen er snarere å forstå som en institusjonalisert individualisering, gjennom den endringen som har foregått mellom samfunn og individ, og er vesensforskjellig fra selvopptatthet og egoisme. Innenfor den refleksive moderniteten er det mange endringer å spore. For eksempel har ikke klasse lenger samme avgjørende betydning. Iallfall ikke en betydning som den enkelte erkjenner og således handler i forhold til. Individet er jo som nevnt selv ansvarlig for utformingen av eget liv, og kan ikke lenger støtte seg på familiebakgrunn eller klassetilhørighet.

Enhver er som Sartre sier ”dømt til individualitet (frihet)” (Sartre 1980). Dette er også en frihet til å gjøre valg, og følgelig til å ta ansvar for egne handlinger. I dag står vi overfor en

situasjon hvor tradisjonen har mistet sitt grep om individet. For å si det med Giddens: Vi lever i en post-tradisjonell verden. Gjennom et utall av valgmuligheter, presses vi til å velge hvordan livet skal leves både når det gjelder karriere og familieliv – kort sagt, levemåte og livssyklusens innhold blir valgbasert.

Individualisering innebærer at individet har fått friheten, men er også den som står ansvarlig dersom det bærer galt av sted. Individualisering er en kollektiv, strukturerende tendens. Individualisering som sådan er ikke et valg den enkelte tar, men noe som alle må forholde seg til. Lar man være å velge hvordan livet skal leves, vil også det være et valg. Valgbiografien er således normalbiografien.

Stilt overfor de nye føringene må man (...) selv gjøre noe, bli aktiv, oppfinnsom og smart, utvikle ideer, være raskere, smidigere, mer kreativ, for å vinne frem i konkurransen – og det ikke bare en gang, men hele tiden, hver dag. Alle og enhver blir aktører, konstruktører, sjonglører, iscenesettere av sin biografi, sin identitet, men også av sine sosiale bånd og nettverk (Beck 1997:113).

Dagens samfunn er preget av stadig mer hybride institusjonelle former. Dette skaper usikkerhet når det gjelder politiske, økonomiske og familiære forhold. Ikke minst ligger det i dette sterke føringene til å skape sitt *eget liv*; ”Gjør det selv”-biografien står sterkt. Slik sett blir også det å mislykkes ikke lenger fanget opp i en fattigdomskultur som noe samfunnsmessig, som klasseerfaring.

3.3. Ny modernitet – nytt familieliv

Individualiseringen innleder en ny epoke for hvordan familielivet skal leves, og se ut. Ekteskapet betraktes ikke lenger som en institusjon innstiftet av gud. Ei heller en institusjon med et tradisjonsbundet samfunnsmessig og kulturelt rammeverk for handling. Dessuten har kvinnefrigjøring skapt forventninger om at menn og kvinner er likestilte, også i parforhold. Gjennom individualiseringen har familien fått en ny form, som skaper nye forventninger om kjærlighet og vennskap i parforholdet. Dersom man føler at disse ikke er tilstede, vil det alltid være mulig å søke lykken på nytt. Kanskje vil resultatet bli bedre neste gang? Beck og Beck-Gernsheim mener derfor ikke at familien har utspilt sin rolle, men at den i dag opptrer i

andre former (Beck-Gernsheim 2002). Vi har gått fra et individuavhengig ekteskap til en individuell fortolkning av ekteskap og parforhold og familie generelt.

Familielivet er fremdeles et mål og et ønske for mange mennesker. Men familielivet er grunnleggende endret av kravet om individualisering og behovet for å leve et eget liv.

Det egne livs sosiale struktur oppstår (...) med fortløpende differensiering og individualisering, mer presist: med individualiseringen av klasser, kjernefamilier og kvinnelige normalbiografier. På denne måten blir industrisamfunnets gruppekategorier kulturelt oppløst eller transformert. Selv tradisjonelle livssituasjoner blir *beslutningsavhengige*, må velges, forsvares og rettferdiggjøres i forhold til andre mulige valg og leves med personlig risiko (Beck 1997: 118).

I dag vil familien derfor kunne opptre i veldig forskjellige former og fasonger: som mor, far og barn – eller som eneforsørgere av begge kjønn og barn, likekjønnende samboende foreldre eller partnere og deres og barn, stebarn, særkullsbarn osv.

Ekteskapelige problemer er et uttrykk for ulike og motstridende krav til den enkelte. Disse kravene kommer til overflaten som kriser i parforholdet. Den institusjonaliserte, tradisjonelle familie gir ikke rom for endringene i kvinners roller. Det tradisjonelle ekteskapet forutsetter ulikhet mellom mann og kvinne. Dagens kvinner er imidlertid på samme måte som menn, underlagt individualiseringen og alt det medfører av valg når retningen på livet skal stakes ut.

Det finnes få ytre føringer for hvordan samlivet skal leves. Dermed blir det opp til det enkelte par å finne egne løsninger. Forskning har vist at de fleste par er nokså homogame. For eksempel sier Bourdieu at det eksisterer en klar bevissthet om valg av ektefelle, som én av flere strategier, for å : "... ensure the biological reproduction of the group without threatening its social reproduction through mismarriages, as well as provide for the maintenance of its social capital through alliance with a group that is at least its equal in all socially relevant respects..." (1996: 274). Homogami er slik sett ikke bare ønskelig, det er også vanlig (Birkelund og Heldal 2003). Allikevel har vi alle ulike livshistorier. Kanskje har vi ulike måter å forstå på og ikke minst ulike meninger om hva som er riktig og viktig? Og ofte må ting forhandles ned til minste detalj.

Kommunikasjon blir dermed et nøkkelord. Det må diskuteres hvem som skal gjøre hva, og ikke minst hvilken standard man skal ha på de dagligdagse tingene. Også forhandlinger om relasjoner som sådanne blir viktig i dagens samfunn. Det er ingenting som tas for gitt. Alle muligheter står åpne. Samtidig stilles det krav til den enkelte om å være i lønnet arbeid, gjøre karriere, pleie vennskapsforhold, trene, passe barn og gjøre husarbeid. Og hvor mye tid som skal brukes på de ulike aktivitetene, er igjen noe som må forhandles frem med partner. Hvem skal ta oppvasken? Hvem skal hente barna, og hvem skal lage middagen i dag? Disse og en rekke lignende spørsmål må avklares i ethvert moderne parforhold. Det ender allikevel ofte med at den ene, og da særlig kvinnen i forholdet, tar ansvaret for disse gjøremålene – men ikke uten omkostninger. Smerte og bitterhet kan ofte være konsekvensen av systematisk skjevfordeling av byrdene i et forhold.

Hvordan er det mulig å vedlikeholde kjærligheten opp i alt dette? Beck og Beck-Gernsheim mener at kjærligheten vedlikeholdes gjennom arbeid med relasjonen. Åpenhet er Alfa og Omega i dagens forhold. Det blir viktig å fortelle partneren om egne følelser, samtidig som man må være en god lytter. Slik kan man ta hensyn til den andres følelser og ønsker. Beck og Beck-Gernsheim mener at for mange menn er dette en stor utfordring. Samtaler om følelser har tradisjonelt vært kvinners styrke. Moderne menn har ennå ikke greid å tilegne seg evnen til følelessamtaler, og vil således heller ønske seg et samliv med mer tradisjonsorienterte kvinner. Men dagens kvinner har helt andre forventninger til parforholdet.

Det er kvinner som i første rekke ønsker en likeverdig relasjon, hvor vanskeligheter kan ryddes av veien gjennom samtale. Dette kommer også unisont fram i de samtalene jeg førte med informantene mine. Mange kvinner blir skuffet over hva samlivet byr på. De som ikke går, nedjusterer forventningene til samlivet – eller de velger å fortelle en historie om eget samliv, som virker mer likestilt enn det egentlig er. Til tross for disse vanskelighetene, eller på grunn av dem, har kjærligheten fått en stadig viktigere betydning i folks liv. Derfor mener Beck at streben etter kjærlighet har overtatt den plassen religionen tidligere hadde. Kjærligheten er vår tids religion. Nå er det kjærligheten som dyrkes – ikke gud.

3.4. Hva blir gifte kvinner hetende?

Tradisjonen med å ta mannens etternavn ved giftermål er kanskje ikke så gammel som man skulle tro. Før 1923 kunne kvinner velge om de ønsket å beholde pikenavnet eller ta mannens etternavn.

På 1700-tallet begynte enkelte bedrestilte kvinner å ta mannens etternavn. Og først rundt 1900-tallet var skikken utbredt i brede lag av befolkningen. I 1923 kom en navnelov som påla kvinner å ta menns etternavn. Barna skulle også ha dette navnet. Fra 1964 fikk kvinner igjen mulighet til å beholde eget navn. Men kun hvis de på forhånd meldte fra om dette. Hvis dette ikke ble gjort, fikk de automatisk mannens navn. Først i 1979 kom en lovendring som sa at begge måtte ta stilling til navnespørsmålet. (Noack og Wiik 2005).

Bytte av etternavn kan betraktes som et overgangsritual. Man går fra å være pike til å bli kvinne. Kvinner har gjennom det meste av det tyvende århundret tatt menns etternavn når de har giftet seg. Dette kalles standsmessig patriarkat. Her er det mannens familienavn som betegner slekten. I våre dager kan det å ta mannens etternavn slik sett betraktes som opprettholdelse av en undertrykkende praksis. I dag opplever også mange at navn henger nøye sammen med hvem man er. Å bytte navn kan oppleves som å miste en del av seg selv. Men slik trenger det ikke være. Det vil allikevel kunne være mange følelser knyttet til spørsmålet om hvilket etternavn ektefellene skal ha. Det vil med andre ord ikke lenger være så lett å forstå hvem som er i familie med hvem, kun ved å se på etternavn – slik som det var før. For noen vil dette kunne oppleves som kaotisk, og enda et eksempel på at familien som institusjon går i oppløsning.

I dag er det altså ingen fasttømrede føringer på hvilket etternavn som skal brukes etter giftermål. Etternavn velges på bakgrunn av tradisjon, identitet eller hvem som har det ”fineste” navnet. Vissheten om ekteskapets forgjengelighet kan medføre at kvinner velger å beholde eget navn, så slipper man å bytte navn flere ganger. Innenfor en og samme familie, kan man velge forskjellige etternavn på familiemedlemmene. Dette gjøres i utstrakt grad. Kvinner velger å beholde eget etternavn, men lar barna få dobbelt etternavn. Kanskje brukes hennes og hans etternavn annenhver gang på barna? Kanskje kun hennes, kanskje kun hans? Beck-Gernsheim skriver således om forvirringen rundt den senmoderne familien, og bruker navn som eksempel på denne forvirringen. Hun vektlegger betydningen av autonomi og

opprettholdelsen av egen identitet som en viktig grunn til at mange velger å beholde sitt eget etternavn.

I følge Beck-Gernsheim handler det å beholde eget navn om at man gjør krav på å beholde noe av seg selv. Mange kvinner nekter på denne måten å la seg ”smelte” sammen med den andre parten i et forhold – og bli *ham* (2002:6). Aktuell statistikk viser at kvinner som velger å beholde eget navn også etter et giftermål, gjerne er urbane kvinner med høyere utdanning. I Oslo er det ca en tredjedel av gifte kvinner som beholder eget navn (Noack og Wiik 2005: 6). Hvordan tolker Beck-Gernsheim dette? Jo – eget navn er eget liv. Å beholde pikenavnet sitt handler om å ivareta sin egen individualitet også innenfor rammene av det nye fellesskapet – ekteskapet. Spørsmålet er imidlertid hvorvidt det fremdeles er et fellesskap?

3.5. Arbeidsliv

Jeg nevnte i forrige avsnitt at det særlig var kvinner med høyere utdanning som i størst grad også valgte å beholde eget navn etter at de hadde giftet seg. Høyere utdanning, karriere og arbeidsliv er blant de forhold som i våre dager bidrar til både konflikter og dilemmaer for kvinnene selv og selve restruktureringen av den moderne familien i alminnelighet. Til forskjell fra husmortiden, er de fleste kvinner i yrkesaktiv alder i dag en del av arbeidsstyrken. Det er et etablert faktum at kvinner oppnår bedre resultater enn menn på skolen, og at de nå er i flertall ved høyere utdannelse sinstitusjoner i Norge (Birkelund og Petersen 2003). Beck og Beck-Gernsheim peker på at karriere er viktig for utviklingen av egen identitet. Og slik det ser ut i dag, er kvinner *spesielt* opptatt av utdanning. Flere kvinner er følgelig også opptatt av karriere. Men for mange kvinner er dette noe som samtidig kan komme i konflikt med familieliv.

Mange kvinner velger allikevel i denne sammenheng først og fremst familie fremfor karriere. Birkelund og Petersen fremhever dette poenget ved å vise til skandinaviske kvinners engasjement i forhold til et politisk krav om kortere arbeidstid. For de kvinnene som velger familie fremfor karriere blir den aktuelle konflikten mellom hjem og arbeid således mer latent enn manifest. Det betyr selvfølgelig ikke at denne konflikten ikke kan manifestere seg på et senere tidspunkt i livet. Andre kvinner kommer imidlertid i den situasjonen at de opplever denne rammekonflikten mer direkte idet presset melder seg i helt konkrete situasjoner der det

ene alternativet må velges på bekostning av det andre. Det er en direkte motsetning mellom arbeidslivets krav og kravene som stilles til et adekvat familieliv hevder Beck og Beck-Gernsheim (1995: 6). Dette tolker Beck videre i sammenheng med *individualiseringen* innenfor den nye moderniteten:

En viktig del av det nye individualiseringstrykket er *kjønnsrevolusjonen* med forandringen av de indre relasjonene i familien og oppløsningen av den kjønnsbestemte arbeidsdelingen, med de virkningene dette får innenfor og utenfor arbeidsmarkedet (Beck 2003: 61-62).

Der kvinnene i noe overvekt velger familie på bekostning av karriere, velger mange menn fremdeles motsatt – de satser på karriereveien. Jeg vil ikke gå inn på grunnlaget for denne forskjellen mellom kjønnene. I norsk sammenheng blir det imidlertid pekt på at velferdsstatens egne virkemidler med *særordninger for kvinner som mødre*, bidrar til å utdype og sementere denne situasjonen (Birkelund og Petersen: 149). Studier viser videre at kvinner i stor grad støtter opp under ektemennenes karriere- og jobbambisjoner.

Om lag en av fem kvinner i samliv i Norge mener mannens jobb er så krevende at de selv må utsette eller begrense sin egen jobb. I miljøer der menn har krevende karrierejobber, er andelen adskillig større (Gullvåg Holter 1989: 188).

Dilemmaer knyttet til kjønn, familie og arbeid er mest utbredt innenfor middelklassesjiktet. På et tidlig stadium av samlivene skaper kvinners merinnsats i familiesammenheng ikke så store motsetninger. ”Det er når barna kommer at problemene melder seg for alvor” (Gullvåg Holter 1989: 189). Som jeg vil vise senere i oppgaven, skaper dette til dels store konflikter også innenfor de enkelte parforholdene som mine informanter lever eller levde i.

3.6. Kaos: Kjærlighetens normaltilstand

I følge Beck og Beck-Gernsheim er vi mer avhengig av parforhold i vår tid enn vi noen gang har vært tidligere. Vår tid er likevel en tid hvor selvrealisering (og særlig i relasjon til utdanning og yrkeskarriere) står svært sentralt. Det er få andre nære relasjoner man har anledning til å gå inn i når karriere får en så dominerende posisjon i moderne menneskers

livsverden. Nærhet og kjærlighet i parforhold blir derfor mer uunnværlig enn før, men også vanskeligere å ta vare på. Slik er nære, intime parforhold helt avgjørende for eksistensiell mening og personlig identitet. Individualiseringen avføder, skriver Beck, idealet om kjærlighetsekteskapet:

Kjærlighetsekteskapet blir innbegrepet av den samfunnsmessige individualisering og samtidig løftet om å redde de spredte individene fra dens anomiske skyggeside.

Kjærlighet betyr derfor *anti-ensomhet*. Den er svaret, det ideelle svaret på det historiske sammenbruddet for fellesskapene og forpliktelsene. Den anti-individualiseringen som *med* individualiseringen, og *på vegne av* den, lever ut sitt løfte om en sanselig, meningsfull tosomhet (Beck 1997: 142).

Men begge parter, både kvinner og menn er hele tiden også nødt til å pleie sine karrieremessige forpliktelser innenfor arbeidslivet, for å forbedre eller bevare sin sosiale posisjon/status. Dette er vår tids kanskje fremste dilemma, slik Beck og Beck-Gernsheim ser det.

De institusjonelle føringene, fra utdanningssystem, arbeidsliv og trygde- og rettssystem, knyttes tettere sammen omkring de moderne kjærlighetssøkende individene. Nye rammer og regelverk binder individene fast i nye systemer, når bindingene fra de gamle, som slekt, religion, stand og klasse, slipper taket.

Disse rammene fremmer ytterligere individualisering, hvilket i sin tur skaper et sterkt behov for fellesskap – særlig fellesskap gjennom kjærlighet. Men kjærligheten, som tilstand, har blitt ugjestmild sier Beck og Beck-Gernsheim. Forventningene er høyere enn innfrielsen. Den enkeltes søkende avløses vekselvis av håp og håpløshet, komedie og tragedie, komplikasjoner og forvirring. Ett er allikevel sikkert: Kjærlighet har aldri vært mer ettertraktet.

Perhaps people have simply lost track of other issues. Perhaps, however, weighed down by expectations and frustrations, 'love' is the new centre round which our detraditionalized life revolves. It may manifest itself as hope, betrayal, longing, jealousy – all addictions which afflict even such serious people as the Germans. This, then, is what we mean by the normal chaos of love (Beck og Beck-Gernsheim 1995: 3).

Beck og Beck-Gernsheim ser for seg at kjernefamilien, slik vi har kjent den, er i oppløsning. Det betyr ikke at "familien" som sådan er i ferd med å forsvinne, men at flere familieformer vil eksistere side om side, parallelt. Der industrisamfunnets kjernefamilie var et fellesskap basert på plikt og solidaritet, er dagens familier valgt av individer med egne interesser, erfaringer og planer underlagt ulike kontrollsystemer, risikoer og begrensninger. Og idet mennesker, ofte på detaljnivå, i hverdagen, foretar valg, forhandler og kommer til enighet ut fra sine "gjør det selv"-biografier, oppstår og utvikler forskjeller og likheter seg i et kjærlighetens ganske normale kaos. Det er dette Beck og Beck-Gernsheim ser for seg skal bidra til utviklingen av den post-familiale familien (2002: 98).

3.7. Selvet: Modernitetens omdreiningspunkt

Når Giddens skriver om den tiden vi lever i, bruker han begrepet "high modernity". Begrepet knytter således an til modernitetsbegrepet, men viser også ut over dette. Hans begrep om den nye modernitet er et begrep som rommer både de sosiale og institusjonelle endringene, som har globalt innhold og omfang, og som på samme tid fletter seg direkte sammen, på en ny måte, med den enkeltes personlige liv og tilværelse – med *selvet*. Han er også helt eksplisitt med sin likhet til Becks modernitetsforståelse.

Det personlige liv og de sosiale bånd det innebærer, er tett sammenvevd med de mest vidtrekkende abstrakte systemer. Vestlig kosthold har eksempelvis lenge reflektert de globale økonomiske relasjoner: "Hver eneste kopp kaffe rommer hele den vestlige imperialismens historie." De siste femti årenes akselererende globalisering har forsterket forbindelsene mellom de mest intime delene av det personlige liv og utleiringsmekanismene. Som Ulrich Beck har bemerket: "Det mest intime – eksempelvis det å amme et barn – og det mest fjerne, det mest allmenne – for eksempel en reaktorulykke i Ukraina, energipolitikk – er nå plutselig direkte forbundet (Giddens 1997: 89).

Det globale og det personlige blir således både ytterpunkter og kjerne i den nye moderniteten.

Modernitet skal først og fremst gripes og begripes som bruddet med det tradisjonelle. Det høymoderne skal imidlertid samtidig forstås som en post-tradisjonell orden. Det som

kjennetegner en tradisjonell orden er at institusjoner, ritualer og handlinger i sin alminnelighet legitimeres ved og gjennom tradisjon: Tingenes tilstand er hva de er og hva de alltid har vært – og hva de bør være. Moderniteten snudde opp ned på dette. Man fant nye og andre begrunnelser for sosiale og kulturelle ytringer og fenomener.

Heller ikke i den post-tradisjonelle orden finner handlingslivet lenger legitimitet i tradisjonens mønstre. Men tradisjonen gjenoppstår som en valgmulighet. Verden er sånn sett åpen for valg, også tradisjonelle (kanskje er fokuset på tradisjoner i vår tid nettopp en konsekvens av at vi totalt er frigjort fra tradisjonen som nødvendighet betraktet), og danner på en helt ny måte en mulighetshorisont som krever personlig refleksjon og selvfortolkning. Vi er ”kulturelt frisatt” (Ziehe 1983). Først og fremst, vil Giddens hevde, så handler det om ”å finne seg selv”. Den tradisjonelle lukkethet er erstattet av en moderne åpenhet. Satt på spissen: Alt er mulig. Vi er i besittelse av en formidabel personlig frihet. Men derfor blir vi også tvunget til å foreta selvkonstituerende valg:

I modernitetens post-tradisjonelle orden og på bakgrunn af nye former for formidlet erfaring bliver selvidentiteten en refleksivt organiseret streben. Selvets refleksive projekt, som består i at opretholde sammenhængende, men konstant reviderede biografiske fortællinger, finder sted i en kontekst af mangfoldige valgmuligheder, der filtreres gennem abstrakte systemer. I moderne liv får begrebet livsstil en særlig betydning (Giddens 1996: 14).

Det som tidligere var dypt kollektivt og sosialt forankret eller strukturert, er altså i dag gjenstand for valg.

Selvidentiteten skaber en *løbebane* for individet, tværs gennem modernitetens forskellige institutionelle rammer i løbet af det, der tidligere blev kaldt en ”livs-syklus” – et udtryk, der egner sig bedre til at beskrive ikke-moderne kontekster end moderne. Vi ”har” ikke blot en biografi hver især, vi *lever* en biografi, som er refleksivt organiseret på baggrund af strømme af sociale og psykologiske informationer om mulige måder at leve på. Modernitet er en post-tradisjonell orden, hvor spørsmålet ”Hvordan skal jeg leve?” må besvares gjennom dag-til-dag-beslutninger om, blant meget andet, hvordan man skal opføre sig, hvilket tøy man skal ta på, hva man skal spise – et spørsmål, som

også må fortolkes i lyset af den tidsbestemte udfoldelse af selvidentiteten (Giddens 1996: 25-26).

Det som tidligere var selvinnsynende og kollektivt forankret, er i dag åpent og valgbart. Den endrede situasjonen kan slik sett fremstilles ved å bruke reisemetaforer (Furlong og Cartmel 1997): Tidligere kunne et menneskes utviklingsbane forstås som en togreise: Gjennom skolesystemet kunne man si at den unge la ut på en togreise. Toget kan som kjent ikke ta av fra skinnegangen, og det er knyttet til spesifikke og på forhånd fastsatte ankomststeder. Det som avgjorde både bestemmelsessted og -tid for tidligere tiders ungdom var for eksempel klasse, kjønn og utdanning. Med en gang reisen hadde begynt, ble følgelig mulighetene til å endre destinasjon minimale. Og ettersom reisen varte, knyttet passasjerene seg nærmere sammen: De fikk felles erfaringer og felles verdier. Skulle de være misfornøyd med reisens utvikling, forstod de at den eneste måten å endre den på, berodde på en kollektiv innsats.

Mens togreisen kan være en god metafor for ungdom på 60- og 70-tallet, er bilen utgangspunkt for beskrivelsen av dagens unges utviklingsforløp: Med bilen kan føreren selv velge å ta av fra bestemmelsesstedet til enhver tid under reisen. Han kan bruke motorveien, ta av på småveier eller kombinere de ulike mulighetene. Man kan for så vidt også stoppe opp for en periode. Føreren føler at hun har stor grad kontroll og at hun selv bestemmer utfallet av reisen. ”Vi er ikke, hvad vi er, men hvad vi gør os selv til. Derfor bliver hele tilværelsen et spørgsmål om at vælge og træffe beslutninger, således at vi fortsat kan opretholde en ’selvfortælling’” (Kaspersen 1995: 142).

Det senmoderne samfunnet plasserer altså et særegent ansvar på hvert enkelt individ. Oppgaven går ut på å skape og opprettholde en selv-identitet, konstruere personlig biografisk kontinuitet. Det vil si knytte sammen fortid, nåtid og framtid i en koherent fortelling om selvet (Krange 2004: 27).

Tilbake til bilmetaforen: Ofte kan føreren imidlertid glemme at utgangspunktet for reisen sterkt avhenger av den bilen vedkommende er tilgodesett med fra start av: Noen kjører Jaguar, andre Toyota og de dårligst stilte kjører for eksempel Lada. Dette bidrar til at friheten etter hvert begrenses, når andre med bedre biler stadig passerer en på veien frem mot målet. Det samme som åpner for valgmuligheter og suksess, truer også med nederlag og mislykkethet. I dagens samfunn blir det det samme som personlig nederlag og mislykkethet.

3.8. Nærhet, valgfrihet og utrygghet: Vi er et par så lenge vi begge har utbytte av det

Giddens hevder i likhet med Beck at vi lever i et risikosamfunn. Dette har en fundamental betydning for vår selvidentitet. Den nye moderniteten er preget av usikkerhet og risiko. Det stiller store krav til menneskers tro på sikkerheten til sosiale og tekniske ordninger. I de fleste hverdagslivets situasjoner trenger tvilen inn, både konkret og på mer diffuse måter som en slags ulmende tvil som vi alltid bærer med oss i bakhodet.

Selv i tilfeller der risikoen er minimal og risikoberegningene har en høy grad av sikkerhet, må man akseptere at i en gitt situasjon kan alt gå galt. Når risiko forbundet med store konsekvenser blir så tydelig i mange sammenhenger, skaper det en *uspesifikk angst* slik Giddens ser det.

Det høymoderne samfunn er et samfunn som stadig opplever ulike kriser, og et samfunn der krisebevisstheten hos den enkelte alltid er skjerpet. Risiko- og krisebevisstheten gjør tillitsrelasjoner desto mer påtrengende.

Det er en direkte (om enn dialektisk) forbindelse mellom modernitetens globaliserende tendenser og det jeg vil kalle *intimitetens forandring* i hverdagen. Intimitetens forandring kan analyseres via oppbyggingen av tillitsmekanismer. Personlige tillitsrelasjoner er under slike forhold nært knyttet til en situasjon der det å konstruere selvet blir et refleksivt prosjekt (Giddens 1997: 85).

De raske og omfattende sosiale endringene, som har fått globalt omfang, trenger nå dermed inn i de mest personlige eller intime sfærer. Familien er ikke lenger ”en trygg havn i en hjerteløs verden” slik Christopher Lash (1983) så retorisk titulerte en av sine bøker, fordi et ”lokalt liv”, atskilt fra samfunnet for øvrig, er umulig å opprettholde.

De sosiale relasjonene har på samme tid derfor både blitt mer upersonlige og mer intime: På den ene siden forholder vi oss stadig til flere fremmede, der kommunikasjonen ofte passerer gjennom elektroniske og skriftlige medier, eller gjennom pengetransaksjoner. På den annen side har de nære relasjonene blitt mer intime.

Hva menes med at nære relasjoner har blitt mer intime? Giddens snakker om at følelser og forhold har undergått en demokratisering. Parforhold, ekteskap, vennskap, samt mer langvarige seksuelle forhold utvikler seg stadig henimot den type relasjon som Giddens kaller ”rene forhold”. Et rent forhold er *ikke* et forhold som er rent i betydningen utbesudlet eller noe (moralsk) bedre enn andre forhold. Han mener simpelt hen at det er rent i betydningen av ikke å være forankret i annet enn partnernes følelser for og felles interesser i hverandre – ikke ytre sosiale eller økonomiske forpliktelser. Det rene forhold henviser således til:

... en situation hvor to personer ingår i et socialt forhold for dets egen skyld, for hvad de pågældende hver især kan få ud af en varig forbindelse med hinanden, og som kun fortsætter for så vidt som begge parter anser det for at tilfredsstille dem tilstrækkeligt til at blive i det (Giddens 1994: 63).

Forpliktelse(r) overfor hverandre betyr altså fremdeles mye, men ikke lenger at man er forpliktet til også materiell ivaretagelse av den andre. Fokuset er nærheten i seg selv, som jo også er en betingelse for at forholdet opprettholdes. Det rene forhold er avhengig av nærhet og gjensidig tillit – en tillit som gjennom samtale, selvransakelse og gjensidige bekjennelser stadig må skapes og gjenskapes³.

Selvforhøret er en iboende del af det rene forhold og er tydeligvis nært forbundet med selvets refleksive projekt. Spørsmålet ”Hvordan har *jeg* det?” er direkte knyttet til både det udbytte og den smerte, personen føler i forholdet. (Partnerens svar ”Hvorfor meg?” er også et spørsmål, som er relatert til forbindelserne mellom selvidentitet og kravene til det rene forhold (Giddens 1996: 112).

Det rene forhold er altså et demokratisk forhold, basert på gjensidig tillit og åpenhet. Det er derfor et forhold mellom likeverdige partnere. Det tradisjonelle, og for så vidt også det tradisjonelt-moderne forholdet var basert på at kvinner og menn både var forskjellige og anerkjente hverandres forskjellighet. Det var mao forhold fundamentert på komplementære roller. 1950-tallets husmorfamilie er idealtypen på et forhold der ektefellenes roller er

³ Giddens (1994: 98) fører opp en rekke kjennetegn ved rene forhold: Selvutvikling som første prioritet, ønsker om langsiktig tilfredshet, valgfrihet, balanse og gjensidighet, kompromiss, forhandlinger osv. Jeg kommer nærmere tilbake til dette også i forbindelse med tolkningen av min egen empiri.

komplementære. Det rene forhold er det motsatte av dette. Og mens 50-tallets ektefeller nærmest legemliggjorde den romantiske kjærlighetens diktat (ja, for mange elsket jo hverandre også på femtitallet), nemlig at de elskende av kjærlighet går opp i en enhet som er større enn dem selv, vil dagens elskende ivareta en kjærlighet som Giddens kaller konfluerende eller sammenflytende kjærlighet:

De facto har den romantiske kærlighed (...) en alvorlig skævhed i magtmæssig henseende. For kvinder har drømmen om romantisk kærlighed alt for ofte ført til at de måtte underkaste sig et uhyggeligt hustryanni. Konfluerende kærlighed forudsætter ligestilling med hensyn til følelsesmæssig given og tagen, og det gør den i desto højere grad, jo mere et kærlighedsbånd nærmer sig prototypen på det rene forhold (Giddens 1994: 67).

Overgangen fra romantisk til sammenflytende kjærlighet, går sammen med en viktig endring også på seksualitetens område. I det rene forhold har seksualiteten fått en ny og viktigere betydning. Den er allestedsnærværende som en mulighet, den er formbar og den er løstrevet fra reproduksjonen. Giddens omtaler denne type seksualitet som plastisk seksualitet. Det har funnet sted en frigjøring i parforhold og vennerelasjoner, som både påvirker og er påvirket av endringer innen seksualiteten. Plastisk seksualitet kan således formes etter personligheten, og den vil være viktig for identitetsbyggingen, og dermed også for parforholdet (Kaspersen 1998:168).

3.9. Sosiologer slår tilbake. Kritikk av individualiseringstesen

Flere sider ved teoriene om den nye moderniteten har skapt debatt innenfor samfunnsvitenskapene. Så også individualiseringstesen til blant andre Beck og Giddens. I noen grad finner de støtte både fra empirisk forskning og fra andre teoretiske alternativer. Men de møter også motstand. Mange hevder at individualiseringstesen kaster vrak på fremdeles gjeldende sosiologiske innsikter om hvordan mennesker fundamentalt sett formes som sosiale vesener gjennom sosialisering og deltakelse i sosiale praksiser.

Hele den sosiologiske tradisjonen er basert på en refleksjon over forhold mellom det enkelte mennesket og hennes sosiale og samfunnsmessige omgivelser – dvs den sosiale situasjonen

hun står i. Dette er da også både Becks og Giddens' utgangspunkt. Og deres poeng er at nettopp denne situasjonen nå er under en så fundamental forandring at dette forholdet forrykkes. Imidlertid viser empiriske undersøkelser at kollektive størrelser, og samfunnsvitenskapenes kategorier, klassifiseringer og begrepsfesting av disse, fremdeles bidrar til å strukturere menneskers liv. For eksempel har Trude Lappegård nylig undersøkt endringer i fruktbarhetsmønstret. Her kommenterer hun individualiseringstenen slik:

Individet er imidlertid ikke så sterkt selvrådende at føringer knyttet til klasse, kjønn og alder ikke legger noen rammer for de valg som gjøres, og menneskers livsbetingelser, tanker og handlinger må ses i sammenheng med den økonomiske, sosiale og kulturelle konteksten de til enhver tid befinner seg innenfor. Fruktbarhetsendring kan nedfelle seg ulikt i ulike sosiale grupper og utdanning påvirker når kvinner får sitt første barn: Kvinner med lang utdanning venter lenger med å få barn enn de som har kortere utdanning (Lappegård 2007: 59).

Når helt ferske undersøkelser fremdeles viser til sammenhenger der individuelle handlinger eller praksis varierer med kollektive føringer, er det naturlig at man stiller spørsmål ved holdbarheten i individualiseringstenen til Beck og Giddens. Hvordan kan for eksempel begreper som norm, rolle eller sosialisering være tappet for reell fortolkningsverdi? Er det slik at man ikke lenger kan snakke om kjønnsroller eller klassespesifikke sosial kjennetegn? Heller ikke når disse fremdeles synes å ha god fortolkningsverdi rent empirisk? Er dette utelukkende et uttrykk for den "gamle" modernitetens siste krampetrekninger? La oss ta et annet eksempel:

At deltid er langt mer utbredt blant kvinner enn blant menn, kan tolkes i lys av de individuelle, sosiale og kulturelle forventningene som har vært, og er, knyttet til kvinnerollen. På den andre siden kan det faktum at menn i liten grad arbeider deltid, tolkes i lys av forventninger til mannsrollen. I Norge har deltidsarbeid i mindre grad vært ansett som et reelt valgalternativ for menn enn for kvinner, og heltidsarbeid er normen for menn i arbeidslivet (Kjeldstad 2006: 515).

Her igjen møter vi begreper som forventning, norm, rolle. I dette særskilte tilfellet er fokus på kjønnsroller. Nå mener jeg selvfølgelig ikke at fordi noen forskere velger å bruke disse begrepene innenfor gitte perspektiver, tilbakeviser individualiseringstenen. Ikke desto mindre

viser det at disse begrepene fremdeles gjør seg gjeldende, og iallfall tilsynelatende bidrar til å gi et i utgangspunktet formløst stoff struktur og mening.

På den annen side avvises individualiseringstesen sjelden i moderne samfunnsvitenskap. Kontroversen består snarere i *hvor langt* man er villig til å strekke seg i anerkjennelsen av individualiseringstesens betydning og konsekvenser. Lappegård skriver for eksempel at ”*individet er imidlertid ikke så sterkt selvrådende...*”. Hun mener med andre ord at individet *til en viss grad* er selvrådende. Det samme gjelder Krange. Hans avhandling har tittelen ”Grenser for individualisering”. Slik jeg tolker det er han opptatt av at individualiseringen ikke er total og altomfattende – at den har visse grenser. Derimot er han ikke avvisende til individualiseringstesen som sådan.

For empirisk ungdomsforskning er det verken holdbart å observere stabilitet og konkludere med at individualiseringstesen er feil, eller å høre på folk som føler seg individualisert og på det grunnlaget konkludere med at individualiseringstesen er sann (Krange 2004: 66).

Også Aakvaag nærmer seg individualiseringstesen gjennom Beck. Becks påstand om at industrisamfunnets kategorier har slått sprekker, kommenteres på denne måten:

Prefabrikkerte sosiale identiteter basert på nasjon, klasse og kjønn eksisterer ikke lenger. Hva vil det egentlig si å være en norsk arbeiderklasse mann i 2006? Ikke så mye, skal vi tro Beck. Det identitetsvakuemet som dermed oppstår, må den enkelte løse på egenhånd gjennom individuell biografisk identitetskonstruksjon og refleksiv livsløpsnavigering (Aakvaag 2006: 341)

Aakvaags problem er imidlertid ikke Becks understrekning av gjørbarhet og individuell autonomi. Det er snarere det tvangsmessige ved valgsituasjonene han fokuserer på. Aakvaag mener at dette danner grunnlaget for et *for* passivisert og reaktivt individbegrep. I Becks konsepsjon fremstår den enkelte som lite kreativ og selvstendig, og han etterlyser en mer handlende subjektmodell:

... ettersom individets identitet og handling her blir et produkt av de sanksjonerte rolleforventninger, samhandlingsmønstre, institusjoner og sosiale strukturer det i

egenskap av samfunnsmedlem er situert i (og) dermed potensielt (går) glipp av det som er spesifikt for det moderne individet, nemlig selvbestemmelse og personlig egenart overfor den ytre verdens sosiale og ikke-sosiale objekter. I beste fall ender man opp i en rekke paradokser av typen «institusjonalisert avinstitusjonalisering», «konform antikonformisme», «tradisjonsbestemt antitradisjonisme», «samfunnsbestemt samfunnsuavhengighet» etc. I verste fall ofres hele det substansielle innholdet i selvbestemmelse og personlig egenart på kulturens og institusjonenes alter (Aakvaag 2006: 342).

Også Krange peker på disse paradoksene som oppstår i denne sammenhengen. Men verken Krange eller Aakvaag avviser individualiseringstesen. De søker heller å moderere og utfylle den. Krange legger opp til at individualisering må forstås på flere nivåer. Videre viser han hen til Bourdieu – Aakvaag til Habermas. Jeg ønsker imidlertid ikke å gå videre inn i denne debatten. Rent substansielt handler deres argumentasjon om at både Giddens og Beck (og Beck-Gernsheim) leverer innsiktsfulle analyser, men at de ikke får fram hvordan individer fremdeles er situert i ”moderne” kontekster av strukturer og føringer som hører den klassiske moderniteten til.

Slik jeg ser det er dette en helt adekvat lesemåte av tekstene bak individualiseringstesen. Nemlig at de kan tolkes *svakt*, i den forstand at de peker på og setter på begrep visse utviklingstrekk som nå gjør seg stadig mer gjeldende. Den *sterke* måten å lese dem på – iallfall Becks tekster – handler om å anerkjenne den nye modernitetens fundamentale annerledeshet, og dermed samtidig forkaste de gamle sosiologiske containerbegrepene fullstendig.

Furlong og Cartmel (1997) har gjennom begrepet *epistemologisk feilslutning* pekt på hvordan mennesker i den nye moderniteten har en tendens til å individualisere konsekvensene av kollektive prosesser. Selv om den enkelte fremdeles er innvevd i en rekke, både sterke og svake sosiale strukturer, opplever folk verden omkring seg som uforutsigbar og risikofylt, og at man står alene når man skal håndtere denne uforutsigbarheten. All erfaring viser imidlertid at dette ikke er riktig, mener forfatterne: for eksempel mener de at klasse fremdeles har en sterkt formende effekt på unge menneskers livssjanser. Dette til tross for at folk selv avviser tanken om at de skulle tilhøre eller preges av en bestemt klassebakgrunn. Jeg har jo tidligere vist, gjennom en bil- contra togmetafor, at Furlong og Cartmel skiller mellom ulike bilmerker

som uttrykk for hvordan man stiller med ulike utgangspunkt i livssjanser. Starter du reisen med en Lada, ender den som regel på annet vis enn om du skulle være føreren av en ny Mercedes.

Utdanningssosiologien gir blant annet sterk støtte til dette synspunktet. Det er systematiske, statistiske forskjeller på hvem som tar og hvem som ikke tar høyere utdanning (Nordli Hansen 2003). Beck peker på det samme, når han skriver – i lys av utlegningen om *eget liv* – om hvordan mislykkethet i dag fremstår som *egen* mislykkethet. Man finner ikke lenger kampvilje og motstand, eller trøst i felles skjebne. Krange mener at dette "... dreier seg om en form for falsk bevissthet som trolig er meget utbredt i våre dager" (2004: 63). Dette leder meg over i en kritikk av Beck og Beck-Gernsheim og Giddens som kommer fra et annet hold: Fra familiesosiologien – nærmere bestemt fra Lynn Jamieson.

3.10. Intimitet: Et flerdimensjonelt begrep

Lynn Jamieson har levert innflytelsesrike bidrag til forståelsen av hva "intimitet" i vårt samfunn/vår kultur handler om. Inspirert av blant andre Ken Plummer (1995), og hans begrep om "sexual story telling", tar hun i boka *Intimacy* (1998) utgangspunkt i "public stories about personal life" – folkelige fortellinger – og går enkelte av disse fortellingene nærmere etter i sømmene. Hun finner at noen slike fortellinger står sterkere enn andre – til dels mye sterkere: Kanskje fordi de uttrykker et ideal, kanskje fordi de har sterke talspersoner? Hun vil undersøke hvorvidt disse fortellingene overensstemmer med praksis, altså hvordan man konkret *gjør* forhold og intimitet.

Den fortellingen som står sterkest av alle, er fortellingen om at vår tids intimitet er dominert av typen "disclosing intimacy". Denne intimitetstypen er tilnærmingslik den typen Giddens kaller rent forhold. Dvs et forhold der partene kun holder sammen ved gjensidig hengivenhet basert på nærhet og forståelse for hverandre. Jamieson legger vesentlig vekt på at man i slike forhold deler sitt innerste jeg med hverandre. Ved å gjennomgå empiri om konkrete, levde parforhold, kan det virke som om fortellingene ikke nødvendigvis gjenspeiler praksis:

Is there a sense in which the alleged shift to 'disclosing intimacy' is just a story or are actual lives being lived differently? One possible reading of this book is that widespread

stories about personal life have changed much more dramatically than private practices. In other words, 'disclosing intimacy' is not becoming the crux of personal life as it is lived, despite a much greater emphasis on this type of intimacy in public stories about personal life (Jamieson 1998: 158).

Jamieson ser en tydelig diskrepans mellom offentlige fortellinger om intimitet og hvordan reelle samliv faktisk fungerer. Hun er således også kritisk til Giddens, fordi han i så stor grad fokuserer på betydningen av "det rene forhold": Altså et forhold preget av gjensidighet, forståelse og nærhet, oppnådd ved at partene snakker med hverandre, lytter til hverandre, deler tanker og viser hverandre følelser. Det rene forhold er mer eller mindre det samme som Jamieson selv kaller "disclosing intimacy".

What is meant by intimacy is often a very specific sort of knowing, loving and 'being close to' another person. The self-help books advocate talking and listening, sharing your thoughts, showing your feelings. This is the type of intimacy I call 'disclosing intimacy'. The emphasis is on mutual disclosure, constantly revealing your inner thoughts and feelings to each other. (...). Mutually shared intimacy of this type typically requires a relationship in which people participate as equals (Jamieson 1998: 1).

Jamieson gjør som Giddens når han utmynter et begrep om denne relasjonstypen; hun går til ukebladenes samlivs- og Klara Klokspalter, og til ulike former for selvhjelpsbøker. Hun mener at 'disclosing intimacy' representerer én fortelling om det senmoderne parforholdet og andre nære relasjoner. Men at det ikke er den eneste. Det finnes flere konkurrerende fortellinger, fortellinger om tradisjonelle forhold og en rekke andre relasjonstyper hvor den særskilte nærheten som preger 'disclosing intimacy' ikke er tilstede. Men kanskje er det slik at fortellingen om den nye typen nærhet får større oppmerksomhet – nettopp fordi det er en ønskefortelling som bidrar til å hviske ut mangelen på likhet mellom kjønnene. Fordi den rene relasjonen forutsetter likhet og likeverd. Men

... there is no clear evidence that disclosing intimacy is increasingly the key organizing principle of personal lives (Jamieson 1998: 2).

Det finnes en rekke konkurrerende typer forhold, forhold som både er preget av likhet og gjensidighet, men også av ulikhet og komplementaritet. Jamieson viser i denne sammenheng til så ulike forhold som mor-barn-forhold, venneforhold og parforhold.

For alle typer forhold, fins det dertil hørende fortellinger – ”public stories”. Alle disse ”public stories” har noe ved seg. De oppstår ikke av ingenting. Men for å kunne bestå er de avhengige av å bli fortalt og gjenfortalt. I sitt vesen er imidlertid fortellingene stereotypier. De er også uttrykk for idealer. De gir dermed et begrenset bilde av virkeligheten, eller de foregriper hva ligger som ligger som sporer til fremtiden. Ikke desto mindre kan det som i dag foregriper fremtiden, fremdeles være empirisk lite representativt. Ikke bare det; det kan også være vanskelig å realisere.

Menn har fortsatt makt og valgfrihet i forhold til penger, husarbeid og omsorgsoppgaver. De parene som forsøker å bryte disse seige mønstrene, vil støte på tunge strukturer som forhindrer både ”rene relasjoner” og ”plastisk seksualitet”. I hverdagslivene ser vi dette, i samlivenes tatt-for-gitte samhandling: Hvem vasker toalettet? Hvem har kontroll over pengene? Dette blir symbolske markører av grad av likhet og hierarki. Handlinger sier mer enn ord, og ansvaret for hus, hjem økonomi vil nødvendigvis bli konstitutive elementer i de intime relasjonene (Pedersen 2005: 29).

I et parforhold er det gjerne kryssende interesser. Man er nødt til å forhandle om ressursene. Nettopp slike situasjoner vil gi en følelse av anerkjennelse eller mangel på sådan. Det som ofte formidles til forskere som ”intimitet”, er en type intimitet kjennetegnet ved anerkjennelse og forståelse for den andre. Det er ikke den typen intimitet som Giddens omtaler i sin teori om ”det rene forhold” hevder Jamieson.

Jamieson mener altså at det heteroseksuelle parforholdet fremdeles er preget av strukturell ulikhet. Det kommer til syne blant annet gjennom ulik belønning av menns og kvinners innsats i arbeidslivet. At menns bidrag verdsettes høyere enn kvinners, medfører at arbeidsdelingen i hjemmet skjevfordelt. Menns bidrag er av økonomisk karakter og kvinners bidrag er omsorg. Kvinners lavere lønnsinntekt, relativt sett, bidrar til at kvinner må gjøre husarbeid og omsorgsoppgaver for å veie opp forskjellene til menns lønnsnivå.

... but heterosexual coupledness remains surprisingly organized around man-as-the-main-earner and woman-as-domestic-worker/carer despite the prevalence dual-earner households (Jamieson 1998: 138).

Det senmoderne parforholdet strever med å skape en følelse av intimitet på tross av (eller på grunn av) ulikhet. Giddens' teori bidrar til å tåkelegge de problemene parforholdet måtte støte på, sier Jamieson, gjennom å individualisere dem. Ofte vil det finnes en sosiologisk (les strukturelle) forklaring på problemene. Disse forklaringer blir tonet ned gjennom Giddens' bidrag.

Jamieson selv mener blant annet at tillitt mellom partene er et mer betydningsfullt aspekt ved intimiteten enn Giddens' fokus på det å kjenne hverandres innerste tanker og hemmeligheter:

'Really knowing' is privileged knowledge to an inner self only permitted to those who are loved and trusted. *Trust*, faith that confidences will not be betrayed and privileged knowledge will not be used against the self, is perhaps a more fundamental dimension of intimacy than knowing and understanding which particularly characterize disclosing intimacy (Jamieson 1998: 9).

I følge Giddens vil et forhold bare bestå så lenge begge parter føler at de får noe ut av det, og dette er grunnen til at skilsmissetallene er så høye. Skilsmissetallene er uttrykk for "det rene forholds" skjørhet, sier Giddens. Jamieson mener derimot at det er mer fruktbart å se den høye skilsmissestatistikken som resultat av det allmenne fokuset på intimitet, kombinert med strukturelle ulikheter. Dette skaper stress i parforholdene.

Stress in heterosexual couple relationships often originates from conflict over who does the housework as expressing an imbalance of love and care as much as failures of knowing and understanding (Jamieson 1998: 164).

Heteroseksuelle par har ønsker om å fremstå som mer likeverdige enn de egentlig er. Våre normer tilsier likhet og likeverd. Hochschild (1990) har tematisert dette. Hun har funnet at mange kvinner føler seg lurt. Først blir de oppdratt i likestillingens ånd – deretter opplever de noe ganske annet. Men det vil være problematisk å omtale ekteskapet sitt på en så negativ

måte og fremdeles bli i ekteskapet. Mange fortolker (og formidler) sin egen ekteskapsrelasjon som mer likestilt enn hva som faktisk er tilfellet.

Hochschild's study of working couples with young children led her to speak of a 'stalled revolution' in which women's entry into paid work had not been matched by changes in men's behaviour (1990). The term 'stalled' also refers to the fact that many women had expected more, that they had come to believe that marriage should be a relationship of equals and now were having to manage a gap between the beliefs and the practice (Jamieson 1998: 143).

Jamieson skriver direkte i opposisjon til Giddens. Hun vil gjendrive hans tolkning om at relasjoner i dag mer og mer antar "den rene relasjonens" form. Hennes hovedpoeng er at intimiteten er mye rikere på både form og innhold enn det Giddens åpner for. Selv om par ikke alltid er likestilte, samsnakket og følelsesmessig symmetriske, finner heteroseksuelle partnere hverandre i en form for nærhet likevel. I følge henne er intimiteten multi-dimensjonell:

Empirically, intimacy and inequality continue to coexist in many personal lives. Personal relationships remain highly gendered. Men and women routinely both invoke gender stereotypes or turn a convenient blind eye to gendering processes when making sense of themselves as lovers, partners, mothers, fathers and friends. While agreeing with Giddens's rejection of more pessimistic account of personal life at the century's end, I note that the creative energies of many social actors are still engaged in coping with or actively sustaining old inequalities rather than transforming them (Jamieson 1999:491).

Jeg har *ikke* til hensikt å teste ut eller prøve verken Giddens' eller Beck og Beck-Gernsheims fortolkninger på et empirisk materiale. Imidlertid vil jeg forsøke å bruke deres begreper på de fortellingene mine informanter gav meg. Dermed er det kanskje mulig å se om disse begrepene er anvendbare i forhold til erfaringer med parforhold og nære relasjoner blant et knippe av dagens kvinner i Norge? Hva kan for eksempel grunnlaget for å tre inn i et parforhold i dag være? Og hvorfor blir man værende i parforhold? Er det slik at man deler sine innerste tanker og følelser med hverandre? Er arbeidslivets krav forenlige med et

familieliv? Hva er konfliktskapende og i hvilken grad har man behov for egen frihet? Til slutt: hva skal til for at man bryter ut av et forhold?

4. Metodekapittel

Utgangspunktet for min oppgave er et ønske om å få innblikk i hva som medvirker til at kvinner velger å bli i parforhold, og hva som gjør at de velger å bryte ut. Empiriske studier viser at kvinners muligheter og vilkår innenfor parforhold har endret seg radikalt de siste 50 årene (Gullestad 1997, Rudberg og Bjerrum Nielsen 2006). Ikke desto mindre er verdier, normer og holdninger tvetydige. Det som en gang måtte ha fortont seg som helt utenkelig, for eksempel å gå fra et heterofilt ekteskap til et lesbisk partnerskap, er på den ene siden i dag mulig, blant annet fordi samfunnets normer og regler knyttet til kjærlighet og parforhold er så annerledes. Allikevel ville dette for mange på den andre siden fremdeles være svært vanskelig. Det finnes kanskje få ytre begrensninger i forhold til å ta slike valg, men mange vil oppleve det som et brudd på verdier som fremdeles er dypt forankret i vår kultur.

I dette kapitlet vil jeg først gå inn på valget av den metoden jeg har benyttet. Videre vil jeg bruke en del plass på å gjennomgå forhold ved informantene og intervjusituasjonen. Jeg avslutter dette kapitlet med noen etiske betraktninger omkring mitt prosjekt og informantenes integritet.

4.1. Valg av metode

Gjennom mitt valg av metode har jeg forsøkt å finne ut av kvinners ønsker og forventninger til det moderne parforholdet. Jeg har ønsket å få informasjon som skal kunne gi svar på noen overordnede spørsmål: Hvorfor går kvinner inn i parforhold? Hvorfor blir kvinner i parforhold? Hvordan ”gjøres” parforhold? Og hvorfor går kvinner ut av parforhold?

Det har vært det rent substansielle ved parforholdene som har vært min interesse i denne sammenhengen. Jeg har søkt innsikt og forståelse av de prosessene som driver eller undergraver moderne parforhold. Det er grunnen til at valget falt på kvalitativ metode. Det har vært et viktig poeng for meg å vite noe om de kvantitative forholdene ved den tematikken jeg

behandler. Dette har jeg imidlertid gjort i kapittel 2 ved å gjennomgå og referere data som andre, spesielt SSB, har samlet inn om ektefeller, skilsmisser, samboere osv. Hvis formålet mitt dels hadde vært å generalisere og/eller *teste* teorier ville det selvsagt har vært denne fremgangsmåten som ville ha preget min design (Hammersley og Atkinson 1996: 72-73).

Jeg har derimot villet finne ut hva moderne kvinner mener om parforhold, hva som er viktig at er tilstede og hva som ikke er så avgjørende. Av den grunn har det også vært naturlig å velge samtalen som innfallsvinkel. Hensikten med å bruke kvalitative forskningsintervjuer som metode, har vært å innhente åpne og nyanserte beskrivelser av deres livsverden, nærmere bestemt informantenes hverdag – for seg og sammen med partneren sin. (Kvale 2001: 39).

4.2. Å finne informanter

Informantene har jeg kommet i kontakt med gjennom ”snøballmetoden” (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2004:105). Utvelgelsen av informanter er teoribasert, dvs at jeg har vært ute etter noen bestemte egenskaper ved mine informanter (ibid), og jeg har basert meg på at det ville vært formålstjenelig for intervjuene at de alle har en felles, på forhånd utvalgt klassebakgrunn. Alle kvinnene kan plasseres innenfor middelklassen.

Siden tema for denne oppgaven er av så vidt privat eller intim karakter, tenkte jeg at det kunne være riktig å rekruttere informanter gjennom bekjente, slik at de som ble forespurt lettere kunne få tillit til prosjektet. Dette har også Thagaard (2005) reflektert over i sammenheng med tilsvarende typer studier. Jeg fortalte derfor om oppgaven til venner og bekjente, som sa seg villig til å høre med venninner om de kunne tenke seg å snakke om parforhold. Jeg fikk telefonnummeret til de som var interessert, ringte dem og informerte om prosjektet, for deretter å avtale tid og sted for intervju.

Mange mente at dette var et spennende prosjekt, og at det sikkert ville være lett å finne informanter. Men etter som tiden gikk, erfarte jeg at det ikke var så enkelt allikevel. Det kan ha kommet av at folk vegrer seg for å fortelle om samlivet med partneren til en fremmed. Det kan være mange grunner til det, og en er lojalitet og redselen for å bryte nettopp denne. For kvinnene flest var det å være lojal overfor partneren sin, uavhengig av hvordan forholdet ellers måtte fungere, en grunnleggende verdi. Også blant de informantene som er skilt var det

viktig med lojalitet, ”*det er tross alt far til mine barn det handler om*”, som en informant uttrykte det. Det kunne også ha handlet om at denne gruppen kvinner har en hektisk hverdag, og at det dermed blir vanskelig å finne tid. Med enkelte var vanskelig å finne avtaletidspunkter med. Dels ga de uttrykk for at de var presset på tid, og dels avlyste enkelte informanter opp til flere avtaler før de endelig kunne finne sted. Noen jeg hadde avtale med skulle stille som informanter, trakk seg til syvende og sist helt. Begrunnelsen var ”tidsklemme”. Man ønsker altså ikke å prioritere bort samvær med familien til fordel for en samtale med en fremmed. Siden det således skulle vise seg å være vanskelig å finne informanter som jeg ikke kjente fra før av, er fire av informantene kvinnelige bekjente.

Informanter som er bekjente kan i enkelte sammenhenger oppleves som et problem. Og det finnes flere grunner til at man bør unngå å bruke informanter man kjenner. Repstad er blant dem som har reflektert over dette, og har gitt:

... en generell advarsel om å forske ukritisk i settinger der det er bekjente. Grunnen til dette er at man kan være tilbøyelig til å velge side, og at man mister ”den akademiske distanse” ved at man kan få personlige interesser i det som skjer i feltet. Altså momenter som kan forstyrre forskningen (Repstad 1993: 61).

Et annet moment er at bekjente også for sin egen del kan holde informasjon tilbake – informasjon de for eksempel kan tro vil skade forholdet til meg som venn/bekjent. På den annen side kan det ha vært en fordel at jeg kjente til noen av informantene fra før. Jeg behøvde ikke bruke tid på å etablere tillitt, den forelå allerede. Siden temaet for denne oppgaven fordrer spørsmål av privat karakter, følte jeg det også mer komfortabelt å intervju kvinner jeg kjente til fra før. I tillegg hadde jeg mindre hastverk i disse intervjusituasjonene enn jeg hadde med de ukjente informantene, fordi jeg ikke hadde samme opplevelse av å bruke andres tid. Forskjellene mellom svarene jeg fikk av kjente og ukjente informanter var allikevel ikke av systematisk karakter. Forskjellene handlet om ulik refleksjon rundt parforhold og ulike personligheter.

Et siste problem med det å rekruttere bekjente informanter, vil kunne være at utvalget blir skjevt. Det samme ankepunktet kan rettes mot ”snøballmetoden” helt generelt. Nettopp fordi man på forhånd tenker ”hvem kan det være aktuelt å spørre om akkurat dette?”, kan det hende at man velger en svært skjev informantgruppe. Det kan enten være de med spesielt lykkelige

parforhold, eller de som er spesielt opptatt av parforhold, eller de som har et spesielt dårlig parforhold – kort sagt kvinner med spesielle eller særskilte parforhold og som man følgelig antar har reflektert mye omkring temaet, er de man forespør som informant til denne typen oppgave. Og det er godt mulig at informantene jeg har intervjuet er spesielle, både når det gjelder grad av refleksjon rundt temaet og kommunikative evner i alminnelighet. På den annen side har jeg vært interessert i å intervju nettopp denne spesielle gruppen, eller iallfall en informantgruppe med noen særskilte kjennetegn. Dette kommer jeg tilbake til under.

4.3. Informantene

Alle er kvinner mellom 32 og 42 år gamle. De har enten vært del av et parforhold, eller de er det fremdeles. Alle har barn. Dette gjør det blant annet vanskeligere for dem for eksempel å bryte ut av forholdet, fordi de ikke bare har seg selv å tenke på. Kvinner som har barn og som lever i parforhold, har sannsynligvis også vært igjennom perioder som har gjort det nødvendig å reflektere over eget forhold.

I denne sammenheng vil jeg nevne funnene til Olea Smith-Kaland. Hun har gjort en undersøkelse om hvordan langvarige par ser på sine ekteskap, og finner blant annet at "(d)e tidligste årene med barn belastet alle ekteskapene. Selv om alle parene følte at barna ga mening til deres liv" (Smith-Kaland 1997: 43). Giddens sier noe av det samme:

Ægteskap bliver i stadig større udstrekning et forhold, der indledes og fastholdes med henblik på at få følelsesmessig tilfredsstillelse gennem den nære kontakt med den anden. Andre og tilsynelatende fundamentale træk – som for eksempel det at få børn – bliver i stadig større udstrækning en kilde til mulig separation end et stabiliserende aspekt ved forholdet (Giddens 1996: 110).

Alle informantene tilhører middelklassen. I denne sammenheng vil det si at de har minst en forelder med høyere utdanning. De har selv høyere utdanning innenfor samfunnsvitenskap, naturvitenskap, økonomisk-administrative studier og humaniora. Jobbene deres spenner fra familieterapeut, via journalist til mellomleder i både offentlig og privat sektor. To er fremdeles studenter.

Lang skolegang og opplæring har betydning for hvilke tanker de har om parforholdet sitt, hvilke muligheter de ser for seg, og hvilken evne de har til å kommunisere dette til partneren. Språk om følelser og evne til å sette ord på ting er viktige sider ved parforholdet (Stefansen 1998). Denne kompetansen er i større grad utviklet blant kvinner med høyere utdanning enn blant kvinner uten. Kvinner med høyere utdanning er i tillegg mindre tradisjonsbundne enn sine medsøstere uten utdanning (Brusdal og Frønes 2000). Og høyst sannsynlig tilhører de en gruppe som illustrerer de nye sidene ved det senmoderne parforholdet i større grad enn andre. Giddens gjør et poeng av at tradisjonsbundethet er mer utbredt i visse sosioøkonomiske grupper enn andre (Giddens 1996:110). Utvelgelsen er dermed teoribasert, og består av personer med høy kulturell kapital (Johannessen, Tufte, Kristoffersen 2004:105).

Alle disse aspektene ved mine informanternes bakgrunn og egenskaper kjenner jeg jo igjen hos meg selv. Jeg er selv kvinne med høyere utdanning. Jeg har foreldre med akademisk utdanning og ikke minst lever jeg i et parforhold sammen med barn. Det har derfor vært lett for meg å relatere meg til deres opplevelser og erfaringer. Jeg tilhører samme kultur og vil dermed ha lettere for å mobilisere empatisk forståelse (Fog 1995). Ikke desto mindre har jeg også opplevd dette som et problem. Problem nettopp fordi jeg som forsker i denne sammenheng kan komme til å bekrefte deres fordommer – doxa. Ting tas for gitt uten den distansen som skulle stå som garantist for en kritisk innfallsvinkel (Repstad 1993). Jeg har derfor forsøkt å være meg disse sammenhengene bevisst.

Fire av informantene har vokst opp i Oslo, fire kommer fra østlandsområdet og en fra Nord-Norge. Men alle informantene har bodd i Stor-Oslo i hele sitt voksne liv. De flyttet til byen i forbindelse med studier, og har siden blitt boende.

4.4. Anonymisering

Informantene og deres tidligere og nåværende partnere er gitt fiktive navn av hensyn til anonymisering/avidentifisering. Avidentifisering ble gjort fra og med transkribering av intervjumaterialet, og alle lydbåndopptakene er slettet. Det er ikke opprettet manuelle eller elektroniske registre med personidentifiserbare opplysninger. Datamaterialet er således behandlet i overensstemmelse med de krav til personvern som personvernombudet ved Norges samfunnsvitenskapelige datatilsyn stiller.

4.5. Intervjuguiden

I utgangspunktet hadde jeg laget ferdig en strukturert intervjuguide (se vedlegg).

Intervjuguiden inneholder overskrifter og spørsmål som jeg mente ville kunne belyse oppgavens problemstilling. Etter at jeg hadde utarbeidet guiden, hadde jeg et prøveintervju for å se hvordan intervjuguiden fungerte. Mitt inntrykk var at den fungerte greit. Intervjuguiden har ikke blitt fulgt slavisk, men alle informantene har vært innom hovedoverskriftene.

Informantene kom ofte inn på temaer som hørte inn under andre hovedoverskrifter.

Spørsmålene var fra min side ordnet systematisk, men ble byttet ut med informantenes egen systematikk. I kvalitative intervjuer blir kontakten mellom intervjuer og informant svært viktig for å få til en god samtale. Dersom man følger en guide slavisk, blir det vanskelig å være oppmerksom på informanten og kontakten mellom intervjuer og informant vil bli svekket (Fog, Bruhn Jensen, Steen Kristensen, Kvale 1987).

I utformingen av spørsmålene bestrebet jeg meg på å lage åpne spørsmål, for ikke lede informantene i en bestemt retning. Jeg ønsket samtidig å gi rom for informantenes egne refleksjoner, og hadde i utgangspunktet tenkt at dette lettest lot seg gjøre gjennom et mindre strukturert opplegg. Nettopp fordi intervjuet har samtals form, kan det virke unaturlig med mange pauser midt under en slik samtale. Faren for pauser vil i større grad være tilstede når man følger et strukturert skjema systematisk. Det var ikke alltid like lett å gjennomføre de åpne intervjuene i praksis. Ved flere anledninger følte jeg behov for å stille oppfølgingsspørsmål til informantene. Spørsmål som formuleres på sparket kan i noen tilfeller bli ledende. Det er allikevel ikke nødvendigvis kun negativt å stille ledende spørsmål. I noen tilfeller kan det være nødvendig for å sjekke svarenes reliabilitet (Kvale 2001).

Forholdet mellom intervjuguiden og det øvrige materialet jeg har basert undersøkelsen min på skulle vise seg å by på visse problemer. Guiden ble utarbeidet på et tidspunkt hvor jeg både hadde en litt annen forståelse av temaet enn senere i arbeidet, og ikke minst på et tidspunkt hvor problemstillingen dels var litt annerledes enn det den endte med å være og dels var litt uklar. Jeg har derfor i ettertid opplevd at verken jeg eller informantene har kommet inn på alle de forholdene jeg kunne ønske at vi gjorde. Først og fremst ser jeg mange steder at jeg skulle gått dypere inn i de problemstillingene som ble tematisert. Jeg har ofte i analysearbeidet savnet dybde i det materialet jeg har hatt til rådighet.

4.6. Gjennomføring

Informantene tilhører en gruppe kvinner som kanskje i størst grad opplever den mye omtalte tidsklemma på kroppen. Derfor har det, som jeg var inne på ovenfor, vært vanskelig å finne informanter. Mange har simpelt hen ikke hatt tid. Det har i noen grad også tatt lang tid å finne et tidspunkt som har passet for begge parter. I noen tilfeller har det latt seg gjøre å klemme intervjuet innimellom andre ting, men da har det medført at intervjuet har måttet foregå på et offentlig sted – ofte av bekvemmelighetshensyn til informantene.

Intervjuene har funnet sted enten hjemme hos informanten, hos meg, på kafé eller på informantenes kontor. Alle intervjuene ble innledet med en kort presentasjon av prosjektet, og litt om bakgrunnen for valg av tema. Etter presentasjonen fortalte jeg om hvordan intervjuet var lagt opp, og hvilke temaer vi ville komme inn på. Ved å starte intervjuene på denne måten, skulle stemningen bli noe mindre høytidelig. Samtidig skulle informantene bli forberedt på hva som ventet dem (Thagaard 2005). De ble også gjort oppmerksom på at intervjuet var frivillig, og at de kunne la være å svare på spørsmål dersom de skulle ønske det. Jeg informerte om at det ville bli brukt sitater fra intervjuene i oppgaven.

Jeg fulgte et opplegg som Thagaard (2005) benyttet seg av, og startet selve intervjuet med spørsmål av praktisk karakter. Dette var spørsmål som det er lett å svare på, spørsmål av mer personlig eller nær karakter ble utsatt til lengre ut i intervjuet, i håp om at fortroligheten mellom informanten og meg da ville være større. Avrundingen av intervjuene ble gjort gjennom enklere, hverdagslige spørsmål.

For å gjøre etterarbeidet enklere, valgte jeg å bruke båndopptaker. Det var ingen av informantene som hadde noe i mot dette. Jeg vet jo at båndopptaker kan oppleves som ubehagelig for noen, og var derfor bevisst på å ta det opp på forhånd med kvinnene før intervjuet startet. Og selv om ingen sa at de hadde noe i mot bruken, kan det allikevel ha virket hemmende på informanten (Fog, Bruhn Jensen, Steen Kristensen, Kvale 1987). Siden tematikken i tillegg er av såpass privat karakter, vil det ikke være urimelig å tenke at noen informanter legger mer bånd på seg når det brukes båndopptaker.

Jeg fant det vanskelig å notere under selve intervjuet samtidig som jeg skulle lytte og være engasjert i samtalen (Fog 1995). Jeg ventet derfor til intervjuet var avsluttet, og noterte ned spesielt interessante ting i etterkant. Etter avsluttet intervju ba jeg informantene fylle ut et skjema med bakgrunnsopplysninger, som ble en fin avrunding av intervjusituasjonen. Lengden på intervjuene varierte fra en times tid, til to.

4.7. Transkribering

Etter at hvert enkelt intervju var avsluttet, ble det transkribert. Ved noen anledninger har det vært vanskelig å høre hva informanten sa. Å skrive ut intervjuer som har funnet sted på for eksempel en kafé med mye bakgrunnsstøy, viste seg å bli veldig vanskelig. Men siden transkriberingen ble foretatt rett i etterkant av intervjusituasjonen, var det lettere å huske hva informanten sa, og mente. Selve samtalen handler ikke bare om hva som blir sagt, men hvordan det sies, gjennom bruk av stemmeleie, gester og annen nonverbal kommunikasjon. Mye mening kommuniseres på denne måten. I overgangen fra tale til tekst, kan mye mening forsvinne. Jeg tenkte derfor at det var en fordel at det var jeg som har transkribert intervjuene selv. I tillegg har transkriberingsprosessen vært nyttig med tanke på analysen. Det var under dette arbeidet at analysen begynte å ta form.

4.8. Analysen av intervju-utskriftene

Å skille mellom intervjusituasjonen og analysesituasjonen blir på sett og hvis noe kunstig. Tolkningen av materialet er en prosess som pågår fra man starter arbeidet med intervjuingen. Forskeren har gjerne antakelser om hvordan ting henger sammen. Disse vil bekreftes eller avkreftes gjennom intervjusituasjonene. Man skal imidlertid være oppmerksom og bevisst på hva som er egne og hva som er informantenes realitet.

En av farene ved intervjuforskning er ekspertgjøring av meningene, hvor eksperten eksproprierer meningene fra intervjupersonens livsverden og plasserer dem inn i sine egne kategorier for å uttrykke en mer grunnleggende realitet (Kvale 2001: 156).

Analysen er en prosess som har pågått lenge før man setter seg ned for å utarbeide selve analysen. Etter hvert som jeg leste igjennom intervjuene, fant jeg overordnede kategorier og mønstre som danner grunnlaget for strukturen i analysedelen.

Jeg fant det hensiktsmessig å lage en tabell slik som Kirsti Malterud (2003) foreslår, for å finne likhet og ulikhet i mitt materiale. Den har jeg brukt til å få et overordnet blikk over hva informantene mente om noen hovedoverskrifter. Selve arbeidet med analysekapitlene kan videre deles inn i en beskrivende periode, for deretter å gå over i en fortolkende prosess. Den fortolkende prosessen har jeg forstått med utgangspunkt i Gadammers hermenutiske sirkel (Lübcke 1982); man starter med en fordom. Så gransker man forhold som denne fordommen angår og får etter hvert et rikere bilde av den. Således endres fordommen, slik at man gjennom prosessen med stadig dypere bearbeiding av materialet skaper en rikere forståelse. Slik har jeg under arbeidets gang gjentatte ganger vekslet mellom å studere teori og det empiriske materialet, og stadig endret både teoretiske og det empiriske – iallfall stadig satt det sammen i andre og nye sammenhenger.

Fortellingene fra parforholdet som informantene formidler, er fortalt i øyeblikk med en eller annen sinnsstemning. Denne farger fortellingen. Fortellingene er egentlig brokker av fortolket virkelighet, forhold og situasjoner som trekkes ut av sin sammenheng, og/eller settes i nye sammenhenger som preges av den situasjonen informanten befinner seg i, i en intervjusituasjon (Johannessen, Tufte, Kristoffersen 2004). Og nettopp det at det er brokker jeg får tilgang til – innebærer at det er et utvalg min informant allerede har gjort, og således unndras jeg alt det som ellers måtte høre til situasjonen slik den skjedde. Det lar seg selvsagt ikke gjøre å fortelle hele historien om eget parforhold. Både fordi tiden er begrenset, fordi jeg er en fremmed og fordi mange av detaljene kanskje ikke har blitt eller kan bli satt ord på – de opptrer som en følelsesmessig forståelse uten ord. Noen par er åpne i forhold til hverandre, mens andre igjen har egne rom som de ikke deler med noen. Og da kanskje heller ikke med meg? Gjennom fortellingene jeg har fått overlevert, har jeg altså fått tilgang til *fragmenter* av parforholdet. Mine informanter er også alle kvinner, og jeg får dermed bare fragmenter fra den ene siden av parforholdet. Nå er det allikevel kvinnes forståelse av parforholdet som et mitt tema i denne oppgaven.

4.9. Intervjusituasjonen og noen etiske refleksjoner

Ved bruk av kvalitativ metode i et forskningsprosjekt er det samtalen som er redskapet. Gjennom samtaler konfronteres mennesker og det vil være duket for moralske dilemmaer. Dilemmaene handler om makt og tillit (Fog, Bruhn Jensen, Steen Kristensen, Kvale 1987).

Temaet jeg har valgt for min hovedoppgave er av privat, personlig – ja av rent intim karakter. Det bringer opp spørsmål om hvor personlig og nærgående jeg kan være. Dette vil i første omgang handle om den kontakten jeg oppnår med informanten. Dersom jeg gjennom min presentasjon av prosjektet klarte å skape en relasjon preget av tillit, noe som var viktig for å vinne den informasjonen som ville være viktig for min analyse, vil jeg samtidig stå overfor visse moralske dilemmaer. Hva skulle dette dilemmaet bestå i? På den ene siden er relasjonen tillitsbasert. På den annen side er dette kvinner som i varierende grad er fremmede for meg. Kanskje er det for åpne? Og kanskje kan de i ettertid angre seg – føle seg utlevert, krenket eller at de utleverer, eventuelt krenker ektefellens integritet? Jeg bekymret meg for hvordan dette skulle gå allerede da jeg skulle lage intervjuguiden, allerede på dette tidspunktet innså jeg dette moralske dilemmaet. Når jeg senere i prosessen opplevde at jeg burde ha gått dypere inn i det materialet kvinnene presenterte meg for, har den tvilen jeg satt med allerede i arbeidet med intervjuguiden noe av skylden for dette.

Selv følte jeg at jeg stort sett klarte å skape en tillitsfull tone med informantene, uten at jeg brakte dem ut i en situasjon der de kunne føle seg spesielt sårbare. Noen informanter var jeg mer på "nett" med enn andre, og graden av nærhet ble dermed større. Andre intervjuer fungerte ikke like godt. Noe av grunnen til dette kan være at jeg stadig vendte tilbake til intervjuguiden. I de siste intervjuene hadde imidlertid jeg et mer avslappet forhold til intervjuguiden, og lot informanten få større spillerom til å fortelle om eget parforhold i den rekkefølgen hun fant det mest logisk.

En utfordring innen kvalitative prosjekter er å klare å avdekke i hvilken grad informantene forteller sin faktiske historie eller om de snakker om idealer (Kvale 2001). Utsagnene kan i noen grad være farget av dagsform og humør, i tillegg til at de fremstiller ønsker og håp om hvordan parforholdet ideelt sett burde være, snarere enn hvordan de i realiteten er.

En annen problemstilling angår forholdet mellom nærhet og distanse (Repstad 1993). I mitt konkrete tilfelle gjaldt det forholdet mellom meg (min person), informantene og selve

tematikken. Jeg er en kvinne i samme livssituasjon som mine informanter. Dette kan gi meg en del gratis i forhold til fortroligheten mellom dem og meg. Samtidig vil det kunne innebære at jeg står den intervjuede for nær (livssituasjonsmessig), og at jeg dermed tar mer for gitt enn jeg egentlig har grunn til. Dette har jeg forsøkt å være meg bevisst.

5. Pardannelsen

Som vi så i kapittel 3 er Beck og Beck-Gernsheim i alminnelighet opptatt av forholdet mellom modernitet og dens omforming av institusjonene. Med moderniteten fragmenteres religionens og tradisjonens leveregler. Gjennom velstandsøkningen blir individet relativt sett mer fristilt. Men når det ikke lenger finnes klare rettesnorer for hvordan livet skal leves, opplever mange en indre hjemløshet (Beck og Beck-Gernsheim 1995).

The more other reference points have slipped away, the more we direct our craving to give our lives meaning and security towards those we love. More and more we tend to pin our hopes on another person, this man or that woman. He or she is supposed to hold us upright and steady in a world whirling round faster and faster. (Beck og Beck-Gernsheim 1995: 50).

Både Beck og Beck-Gernsheim og Giddens vurderer kjærlighetens betydning som vesentlig større innen det moderne samfunn enn i tidligere samfunn – ikke minst innen den *nye* moderniteten slik de fortolker den. Nå er det jo ikke bare de tradisjonelle båndene som er brutt. Modernitetens egne institusjonelle rammer har raknet, og individet står alene igjen (Beck 1997). Alene mot verden (så å si), opphøyes kjærligheten til religion – den nye religionen:

Love is religion after religion, the ultimate belief after the end of all fate. (...). Some powerful force has pushed its way in and filled the gap where, according to previous generations, God, country, class, politics or family were supposed to hold sway. I am what matter: I, and You as my assistant; and if not You then some other You (Beck og Beck-Gernsheim 1995: 12).

Det er altså kjærligheten som sådan, kjærligheten til noen – hva enten dette er ektefelle, eller en kommende ektefelle eller samboer eller bare kjæreste – som står i fokus. Poenget er å være en del av et par, føle nærhet – ikke være singel, ikke være alene. Paret og kjærlighetspakten

står så sterkt i bevisstheten og avhengigheten bidrar samtidig til å gjøre den skjør. Det er på grunn av, ikke på tross av kjærlighetens styrke, skriver Giddens, at så mange ekteskap havarerer: ”Vore dages ”separations- og skilsmissemøter” ser her snarere ut til at være et resultat av den konfluerende kjærligheds opståen end dens årsag” (1994: 67). Hva har så jeg funnet ut, når det gjelder min undersøkelse? Kan mitt intervjumateriale fortolkes i lys av de forståelsene som Beck og Beck-Gernsheim og Giddens legger til grunn? Eller har informantene funnet seg partner, beholdt partner eller evt forlatt partner på bakgrunn av helt andre forhold enn de Giddens og Beck og Beck-Gernsheim legger vekt på?

Mine informanter har på tilsvarende vis som Beck og Beck-Gernsheim og Giddens’ fortolkninger alle et ønske om å være en del av et par. Og de kvinnene som skilte seg, har etter ganske kort tid funnet en ny partner. Når informantene skulle forklare hvorfor de ble en del av et parforhold sier de for eksempel at det ville oppleves som trist å være permanent singel, eller at de finner det ”naturlig” å være en del av et par – og det er trygt.

Jeg syntes det var stusselig å ikke ha kjæreste. Jeg tror på en måte at det var det å være par i seg selv, ikke være singel som var viktig for meg (Hanne).

Jeg tror jeg er en sønn person som trives med å ha en ved min side, fordi det er så masse ustabile relasjoner og så mye ustabilitet rundt en (Karianne).

Tosomheten gir altså beskyttelse mot ensomhet og en opplevelse av trygghet i en omskiftelig verden. Man ønsker å være i en stabil relasjon.

5.1. Kjærlighet som nøkkel til tosomhet

En forutsetning for det senmoderne parforholdet, er kjærlighet. Men hva ulike personer forstår med kjærlighet og hvordan den ”gjøres” kan variere – innenfor en og den samme kulturelle kontekst, og gjennom historien. Den moderne (eller rettere *ny*moderne) kjærligheten er av en bestemt type/karakter. Til alle tider og innenfor alle kulturer finner man eksempler på lidenskap. Romeo og Julie er i så måte arketyper på lidenskap. Ofte kan vi snakke om sterke følelser, som gjerne går på tvers av samfunnets normer og regler. Giddens (1994) ser på lidenskapen som universell. Men det som kjennetegner forventningene til den senmoderne

kjærlighet, er ikke først og fremst lidenskapen, men at kjærligheten er basert på nærhet (Jamieson 1996).

Kjærlighet kan være sterke følelser. Enten brusende, berusende følelser eller dype, bunnsolide, trauste følelser. Men hva som er det beste utgangspunktet for varig parforhold er ikke godt å si. Mine informanter fordeler seg mellom disse ytterpunktene, når de forteller hvordan de ble en del av et parforhold. Men siden fortellingene om hvordan parene ble til fortelles retrospektivt, vil fortellingene også kunne være preget av dagens alminnelige, nærmest *doxiske* forståelse av i hvilken grad det var følelsene eller fornuften som brakte dem dit de er i dag.

5.2. Fra kjærlighet ved første blick til fornuftsekteskap

Tonje er eksempel på en kvinne som lar seg lede og som rives med av hans følelser og bekræftelse av henne. Trygghet synes å motivere henne mer enn lidenskap

Tonje, som var gift med Snorre, befinner seg dermed ut mot den ene ytterkanten. De traff hverandre under studiene. Allerede i Tonjes første studieår innleder hun og Snorre et forhold. Det var på en fest, en slags fadderaften, og de ble kjærester 3 uker etter festen. Veldig tidlig i forholdet spurte Snorre om de skulle gifte seg.

Vi hang sammen som erteris. Så spurte Snorre om vi skulle gifte oss om et par år. Det var på en måte aldri noe tvil. På en måte var det bra, på en annen måte ikke så bra, siden jeg var så ung. Jeg var 21 år da vi ble sammen. Vi var gift i 13 år, og sammen i to år før vi giftet oss. Da ble veien staket ut, og når jeg ser tilbake på det ville jeg aldri gått den veien annerledes – for da hadde jeg ikke fått de barna jeg har. Men det er veldig ambivalent det der, for jeg ville vel ikke at det skulle vært så fastspikret, ville ønsket at jeg hadde vært litt eldre og hatt mer erfaring med livet før jeg gikk inn i ekteskapet. Men da var det i hvert fall sånn at han fridde, og jeg syntes det var veldig sjarmerende at han ville ha meg (Tonje).

Etter et par år giftet de seg, og var gift i 13 år. Når Tonje i dag ser tilbake på dette forholdet, er hennes ankepunkt at hun burde hatt mer erfaring med parforhold før hun etablerte seg.

Jeg var jo helt grønn, altså. Hadde ikke noen forestillinger i det hele tatt. Jeg gikk på en måte rett fra fanget til faren min og over til Snorres fang. Det eneste jeg søkte var etter å ha vært ett år i utlandet og savnet familien min ekstremt, trygghet

– det å føle seg trygg. Jeg brukte nok ett helt år på å venne meg til tanken på at det var meg Snorre ville ha. At han var så forelsket i meg. Det var liksom bare helt sånn at jeg klarte nesten ikke å tro at det var sant (Tonje).

På den ene siden er Tonjes fortelling svært romantisk; hun blir betatt av ham allerede første kvelden, og siden henger de sammen som erteris. På den annen side forteller Tonje om et forhold uten likeverd. Ubevisst har hun vært på utkikk etter trygghet. Det leder tanken hen på et komplementært forhold - et forhold hvor mannen gir trygghet i bytte mot omsorg. Samtidig hadde de, og har, et sterkt meningsfellesskap. Hun omtaler seg og eksmannen som veldig gode venner, både i og etter ekteskapet.

Anne fant seg partner på samme raske måte som Tonje, men forteller om hendelsen på en langt mindre romantisk måte. Hun traff samboeren på en fest, og de innledet et forhold der og da. Etter bare et halvt år ble hun gravid, og hun bestemte seg for å beholde barnet.

Vi ble sammen i mai liksom og fikk barn i juli året etter. Vi hadde bare vært sammen i 6 måneder, og så var jeg plutselig gravid. Det var jo slett ikke planlagt. Det er jo sånn at viss du har kjent et menneske i ½ år så er det ikke sikkert det er liv laga. Jeg var 23 og da er det ikke sikkert at du tenker ”yes”. Men jeg bestemte meg for at den ungen skulle jeg ha, uansett om han ville være med eller ei. Han ville være med og så flytta vi sammen et stykke ut i graviditeten (Anne).

Annes historie har med andre ord både likhetstrekk med Tonjes, men også forskjeller. Begge handler på impuls, i forelskelse. Like fullt er begrunnelsen for å opprettholde forholdene ulike. Anne vet ikke hvor sterkt partnerens engasjement er. Dessuten fremskynder graviditeten neste skritt som er familieførøkelse. Motstykket er Erika. Hun søker nærhet og kjærighet ut fra en mer eksplisitt forestilling om å tre inn i et parforhold. Hennes fortelling om valget, er at det tas både på bakgrunn av følelser så vel som fornuft. Fortellingen om hennes forhold minner på mange måter om den beskrivelsen Giddens gir av det ”rene forhold”. Hun vektlegger betydningen av god kjemi, ikke minst det at forholdet ikke måtte stagnere. Erika mener at personlig vekst er viktig i et parforhold. Hun vektlegger dermed betydningen av selve relasjonen. Den må romme vekst både for henne og for ham.

De møttes på nyttårsaften. Hun var 19 år gammel. Erika opplevde at de hadde veldig god kjemi, selv om han var en annen type enn dem hun hadde vært sammen med tidligere. De traff

hverandre ved flere anledninger, og hver gang opplevde Erika at de hadde en spesielt god kjemi. Hun forteller:

I august da jeg var 20 eller 21, så bestemte Kjell seg – eller jeg vet ikke. I hvert fall så hadde vi vært ute og pratet og hatt det kjempehyggelig og jeg var ikke noe forelsket. Han var i hvert fall interessert i meg. Og så ringte han og hadde en umiddelbarhet og ærlighet og tilstedeværelse følelsesmessig som gjorde at jeg syntes han var mer interessant. Pluss at vi hadde god kjemi og at han satte grenser for seg selv. Samtidig som han har evne til ubetinget kjærlighet som gjorde at han ble veldig interessant for meg som noe annet enn en venn. Men egentlig var det veldig overraskende for meg å falle for ham, fordi han er en type jeg egentlig ikke trodde jeg ville falle for. På en måte så visste vi veldig fort at dette kunne være et varig forhold (Erika).

Etter tre år gjorde Erika det slutt, nettopp fordi hun mente at de hadde stagnert som par. Hun hadde forventninger om at livet måtte bestå av noe mer, at relasjonen måtte romme noe mer enn bare ”ren” hverdag. Selv var hun veldig opptatt av personlig utvikling, og hun ville at Kjell også skulle være det. Bruddet fikk Kjell til å se forholdet med andre øyne. Han gjorde en betydelig, personlig innsats for å utvikle seg selv, og han endret seg i en retning som Erika skulle komme til å anerkjenne.

Jeg tenkte at vi kan ikke være 23-24 år og oppføre oss som vi er 60. Og da gjorde jeg det slutt. Men jeg bare syntes at han måtte vekkes og rystes – så han på en måte skjønnte at nå må han utvikle seg litt. Det måtte skje noe mer i forholdet vårt. Og så tok han noen humanistiske fag på universitetet – og ble rystet litt, faktisk. Da skjønnte jeg at nå, nå begynner det å skje noe her, med han. Og dette her har jeg kjempet for (Erika).

Erika var også opptatt av at parforholdet skulle innebære å få barn. Hun spurte derfor Kjell om når han kunne tenke seg å få barn. Svaret hans passet med bra med Erikas egne ønsker. Og fra da av følte hun at alt lå til rette for ekteskap. De flyttet sammen, og giftet seg året etter.

Vi ville hverandre, og vi ville det samme. Og jeg føler at vi har et likt verdigrunnlag, både moralsk og økonomisk. Det er en del ting hvor vi er veldig grunnleggende enig, som gjør at ting går bra. Og at vi prater veldig direkte begge to. Sånn at vi har lite grums, vi bare tar ting veldig fort, så det bygger seg ikke opp. Vi er ferdige med ting, når vi er ferdige med ting (Erika).

Det interessante med Erikas fortelling, er at det er han som tar initiativet til pardannelsen som de foregående, men hun setter premissene for det videre samlivet og lykkes. Hun sier selv at hun innehar en kommunikativ kompetanse som gjør at hun kan bestemme vilkårene. I de tilfellene hvor han setter spørsmålstegn ved hennes avgjørelser, ender det med at han er enig med henne.

Giddens skiller mellom ulike typer kjærlighet; lidenskapelig, romantisk og konfluerende kjærlighet. Den lidenskapelige kjærligheten er som tidligere nevnt ikke avhengig av tid og rom, og kjennetegnes ved sterke følelser. Han mener videre at det bør skilles mellom lidenskapelig kjærlighet og romantiske kjærligheten. Den romantiske kjærligheten er kulturspesifikk, og gjorde seg gjeldene fra slutten av det attende århundret (Giddens 1994:46). Den har trekk fra den lidenskapelige kjærligheten, det Giddens omtaler som *amor passion*, men den er allikevel noe annet. Den romantiske kjærligheten innebærer frihet og selvrealisering i likhet med lidenskapelig kjærlighet, men denne friheten betyr ikke brudd med gjeldende skikk og bruk. Romantisk kjærlighet oppfattes gjerne som en spontan tiltrekning – kjærlighet ved første blick (Giddens 1994:47).

Gjennom den romantiske kjærligheten blir det ”mangelfulle” individet gjort til et helt menneske. Både Tonje og Anne forteller om ”kjærlighet ved første blick”. Deres parforhold ble innledet på grunnlag av romantisk kjærlighet.

Også Bente traff partneren i studietiden. Hun satte pris på at de var ganske like, både med hensyn til bakgrunn og utdanning. Først forlovet de seg, og så flyttet de sammen. ”Vi gjorde det veldig korrekt”. Da de ventet barn nummer to var tiden inne for giftermål. De store følelsene hadde lagt seg, men hun tenkte at det allikevel var rett å gifte seg, siden de hadde barn sammen og ventet enda ett.

Jeg ble gravid like før med nummer to, og det føltes rett å gifte seg da. Men jeg husker at jeg kalte det et fornuftsekteskap, med litt alvorlig undertone – de stormende følelsene hadde lagt seg, og alt var ikke bare fryd og gammen (Bente).

5.3. Betydningen av foreldrenes parforhold

Hvordan preger foreldrenes parforhold forventninger til eget parforhold? Foreldrenes parforhold kan på den ene siden være et *script* på hvordan et parforhold ”gjøres”, eller det kan være til eksempel på en relasjon som man selv ikke ønsker. Informantene gir foreldrenes parforhold varierende betydning i forhold til hvordan de ønsker seg sine egne parforhold. Noen mener at foreldrenes parforhold har fungert så dårlig at det overhodet ikke vil kunne ha verken en veiledende rolle eller noe å ta etter, mens andre har opplevd foreldrenes parforhold som svært godt og som en mal for hva man bør kunne forvente i forhold til sitt eget parforhold.

Hanne vil ha et parforhold hvor relasjonen er bedre enn hva som var tilfelle for hennes foreldre. Dersom hun skal være i parforholdet, så må det være kvalitativt mye bedre enn *ikke* å være i et forhold. Man skal ikke *bare* bo sammen. Det må være noe *mer*, noe mer som binder en sammen enn økonomiske og materielle grunner.

Ja, jeg tenker at jeg skal at jeg skal ha mer igjen av parforholdet enn det jeg har sett av deres parforhold. (...). Jeg har jo tenkt at jeg skal ha det mye bedre *i* forholdet enn utafor – for å være i det. Jeg kan ikke se at hun har fått så mye igjen for det...i perioder av livet. Ikke han heller... kanskje? (Hanne).

Foreldrenes parforhold kan gi en idé om hvordan parforhold gjøres i vår kultur. Samtidig finnes det andre, og kanskje sterkere ideer, ofte om parforhold med vesentlig større grad av likestilling mellom kjønnene. Dette åpner for at parforholdet kan gjøres på en helt annen måte enn foreldrenes parforhold.

Hvordan foreldrene har levd sine parforhold har altså betydning for hvilke forventninger kvinnene har til parforholdet. Noen tenkte imidlertid at slik som *mine* foreldre hadde det, slik vil ikke *jeg* ha det. Blant andre har Bente opplevd å trekke lærdom av foreldrenes lite likeverdige parforhold. Hun vil ha større grad av likhet.

Jeg vil jo si at mine foreldres parforhold har vært med og prega mine mål og forventninger. For jeg synes det var... jeg synes mannen hadde alt for mye kontroll. Det var mye urettferdighet som jeg reagerte på, fra jeg var ganske lita. Jeg bare bestemte meg for at sånn skulle ikke jeg ha det (Bente).

Anette lot seg, som relativt ung jente, prege av foreldrenes oppfatninger. Kanskje lot hun seg også prege av deres forhold til hverandre.

Før jeg giftet meg første gang var jeg fryktelig romantisk. Jeg ble oppdratt slik. Det var den gode følelsen som var målet. Og forholdet skulle naturligvis medføre barn – familieidealet... utenkelig med forhold på livslang sikt uten barn (Anette).

Anette var gift da hun traff mannen som hun siden skulle komme til å gifte seg og får barn med. Også han var på dette tidspunktet gift med en annen kvinne. Men mannen hun traff tilhørte samme miljø som henne. Hun mener selv at hun denne gangen har større innsikt og rikere på erfaring, og hun greier lettere å se hva som er viktig for et godt parforhold.

Jeg traff ham i 1989-90, og ble sammen i 1993. Sang i samme kor. Var vel og godt gift i den perioden, og så derfor ikke på ham på den måten. Han var ikke grunnen til at jeg ble skilt. Men det begynte pent og forsiktig i koret, vi tok hverandre i øyesyn over lang tid. Vi snakket mye sammen i de sosiale sammenhengene i koret, på pub. Etter hvert ble jeg oppmerksom på mine følelser for ham. Men han trengte å overtales. Han var gift. Imidlertid fikk jeg forståelse for at hans ekteskap var over. Men det at jeg halte en mann ut av ekteskapet var vanskelig for meg, tatt i betraktning min religiøse bakgrunn. Han var vond å be. Jeg måtte jobbe ganske hardt. Vi var på turer med koret som gjorde at vi ble bedre kjent og fikk bedre kontakt. Gjennom koret så vi hverandre ofte, og fikk dermed anledning til å dyrke kontakten (Anette).

Grunnen til at det første ekteskapet mislyktes, begrunner hun i sine erfaringer med foreldrenes parforhold. Hun ser i ettertid at hun hadde lært noe om hvordan parforhold gjøres av sine foreldre. Denne lærdommen skulle allikevel vise seg ikke å stemme med hennes etter hvert egne syn på likeverd og nærhet.

Mine foreldres ekteskap er tuftet på kjærlighet og følelser. Det hadde visse sider som gjør det fristende å skylde på dem for mitt første forhold – hvor avvising var en del av *gamet*. Jeg kopierte noen av sidene ved deres forhold: Hvor mor ble mye avvist av far. Det kostet mor mange tårer. Vi ble vant til avvising. Og derfor ringte heller ikke alarmklokkene da jeg giftet meg første gang (Anette).

Tonje mener at foreldrenes parforhold rommer noe mer enn hva hennes eget gjorde. Hun mener at foreldrene har et parforhold hvor de fra tid til annen føler begjær overfor hverandre,

selv etter mange års ekteskap. Hun selv har ikke følt begjær overfor sin forhenværende ektemann, men mener at det er et betimelig krav til parforholdet.

En annen viktig grunn til å undersøke kvinnes bilde av foreldrenes parforhold, er å forsøke å finne sammenhengen mellom brudd og kontinuitet mellom generasjonene på dette området. Nå er jeg ikke opptatt av å gi noen generasjonell fortolkning av de svarene som ble gitt. Jeg er snarere opptatt av i hvilken grad responsen kan leses som uttrykk for en forskjell mellom samliv i ny og gammel modernitet. Disse to generasjonene av par, altså dagens par mellom 30-45 år og deres foreldre, står som tidsmessige representanter for to ulike sosiokulturelle epoker i henhold til Beck og Beck-Gernsheim. Så i hvilken grad uttrykker de ny og gammel modernitet?

I de tilfellene hvor informantene opplevde foreldrenes parforhold som godt, fungerer foreldreforholdet som et script til etterfølgelse. De færreste opplevde imidlertid foreldrenes parforhold som godt. Mange opplevde at det var ujevn maktbalanse i foreldrenes parforhold. Informantene som opplevde foreldrenes parforhold som dårlig, tenkte at sånn skulle ikke de ha det. Muligheten for å få til bedre relasjoner eksisterer med andre ord for ”mine kvinner” – iallfall som noe å strebe etter.

I så måte ser jeg igjen hos mine informanter det Bjerrum Nielsen og Rudberg (2006) og Gullestad (1997) peker på med hensyn til forskjellene mellom ulike generasjoner av kvinner. Mine informanter har vokst opp med imperativet om ”å realisere seg selv”, og kan vanskelig finne seg til rette i et forhold som nettopp legger store begrensninger på mulighetene til dette. Dette kan i så måte også tolkes innenfor rammen av den betydningen Beck (1997) og Beck og Beck-Gernsheim (2002) legger i begrepet ”eget liv”, som jo også viser hen til viktigheten av både å beholde og utvikle autonomien også innenfor rammen av et parforhold.

5.4. Ideelt parforhold

Jeg ønsket å nærme meg i hvilken grad kvinnene jeg studerte opplevde å få innfridd tro, håp eller forventninger i sine parforhold. Nå er det selvsagt stor forskjell på et ganske abstrakt (og mange ville kanskje si naivt) relasjonsideal og helt konkrete parkonstellasjoner. Ikke desto

mindre vil sammenhengen (eller mangel på en sådan) mellom idealer og realiteter kunne si noe om dynamikken i et forhold.

I dette spørsmålet er ”mine” kvinner relativt samstemt, og de mener at det ideelle forholdet handler om at begge parter blir sett, og at de er likeverdige. Det seksuelle blir ikke nevnt av noen av informantene. De vektlegger derimot det å kunne utfordre hverandre intellektuelt. Noen føler at det er et godt samsvar mellom ideal og realitet:

Jeg mener at vårt forhold er et ideelt parforhold. Det er klart at det er masse krangler, og at det kunne vært mer likestilt og mye kunne vært annerledes. Men likevel føler jeg at vi får det til å fungere, og vi har på en måte noen grunnverdier som er såpass like. Moralsk sett er vi veldig like, og vi har veldig likt syn på økonomi og ting som er viktige for at ting skal fungere (Erika).

Krangling og konflikter oppleves heller ikke som utelukkende negativt:

Nei det ideelle parforholdet, altså for meg ville det være viktig at det var 2 mennesker som på en måte kunne utfordre hverandre både intellektuelt og praktisk i et dagligliv. Det ville være veldig kjedelig liksom aldri ha konflikter eller ikke være obs på at det er forskjeller på oss, styrkeforholdet bør være ganske likt (Anne).

(...) vi har felles mål. Vi har liksom... i utgangspunktet er vi temmelig ustrukturerte begge to, men vi har jo etter hvert skjönt at vi må legge en form for slagplan for å komme noe sted. Vi har jo samarbeida veldig bra i forhold til barn og utdannelsen (Siri).

Tillit og toleranse settes høyt når det får konkrete uttrykk.

Han lytter jo til mine behov. Ut i fra den evnen han har til å gjøre det. Og gir masse frihet. Og ja, han stoler veldig på meg, og har veldig tillit. Han tar meg på alvor. Vi har vært sammen i 20 år, og det er klart at vi har et ok forhold ”all over” (Hanne).

De skilte informantene vektlegger idealet om at partene skal støtte hverandre. De mener at det er viktig å bli sett i relasjonen, hvilket de selv ikke ble.

Begge to skal være opptatt av at begge to er like viktige. Det skal ikke bare være min jobb å passe på mine rettigheter, mine behov, det skal også være partnerens,

og vice versa. Så må man gi hverandre pusterom og disponere tida litt sånn som en vil. Den som ikke er så flink til det, bør kanskje oppmuntres litt, tenker jeg. Nå er det dessverre sånn at en del mannfolk er litt vel flinke, og vi kvinnfolka er litt for snille og tilpasningsdyktige. Det ideelle parforhold er en mann som skjønner det derre der, og som skjønner at det noen ganger kan være lurt å sette egne ting til side. Så trur jeg det er viktig at begge to tjener penger selv, selvfølgelig. At man har felles bakgrunn, det trur jeg er ganske viktig for hva slags ideologi man har (Bente).

Bente legger vekt på det å være selvstendig, gjennom å ha tid til seg selv samt råde over egne penger. Hun ønsker å ha rom til seg selv, samtidig som hun vil ha kvalitetstid med den nye kjæresten:

Det er å ha en kjærest som bor i eget hus og som styrer sjappa sjøl, og som jeg kan være sammen med og ha kvalitetstid sammen med. Det er det ideelle for meg. Og det vil det sikkert være i mange år fremover (Bente).

Flere ser verdien av å jobbe mot felles mål.

I moderne forhold er det ofte et uttalt ønske om både å ha et varmt, trygt og respektfullt fellesskap, men også stor grad av individuell frihet. Åpenhet og ærlighet er en forutsetning for at dette skal kunne realiseres i praksis. Mistro og forstillelse vil raskt kunne bryte ned forholdet. Og Karianne som er skilt sier det slik:

Jeg hadde forestillinger om et fellesskap der man skulle være ærlig og åpen. Der man skulle ha respekt for hverandre og der man skulle gi ganske stor grad av frihet, men også et soleklart fellesskap (Karianne).

Hva kan man rent oppsummeringsvis si at kvinnene legger vekt på? Alle forventer likestilling. De forventer også fellesskap, men at det også skal være rom for frihet og selvstendighet innenfor dette fellesskapet. Dette er neppe uvanelige forventninger blant moderne kvinner, men det er samtidig idealer som er relativt nye av dato:

It is only relatively recently that talking about yourself disclosing, 'sharing' are generally advocated as part of an individual's emotional well-being and of good relationships (Jamieson 1998: 7).

5.5. Valg av etternavn

Beck-Gernsheim ser på betydningen av navnevalg ved ekteskapsinngåelse. Når gifte par velger å beholde forskjellige etternavn, så er det et uttrykk for autonomi. Å beholde eget etternavn handler om identitet og egne røtter. Og dermed er det en måte å uttrykke at man ikke gir slipp på seg selv, selv om man blir en del av et par (Beck-Gernsheim 2002:6). Av mine informanter er det åtte som har giftet seg (fem av dem har senere blitt skilt). Disse åtte har dermed måttet ta stilling til hvilket etternavn de skulle ha. Om de skulle opprettholde eget eller bytte til mannens eller om mannen skulle ta hennes. Det er bare to av informantene som har byttet etternavn til mannens etternavn. Begge er i dag skilte, men har opprettholdt mannens etternavn som eget etternavn, også etter skilsmissen. De forklarer det med at det er greit å ha samme etternavn som barna. Det var også begrunnelsen for Beate da hun ved ekteskapsinngåelse valgte å endre pikenavnet sitt. Hun gjorde det av praktiske årsaker. De giftet seg etter å ha fått to barn.

Tonje giftet seg etter å ha vært kjæreste med Snorre i to år. Hun valgte da å ta hans etternavn. Handlingsforløpet for Tonjes parforhold er mye mer tradisjonelt enn Beates. Også navneendringen hadde en tradisjonell begrunnelse.

Hvis det å ta ektemannens etternavn er uttrykk for tradisjon, vil det å beholde sitt eget navn være et uttrykk for det motsatte. I dag er det jo som kjent mulig å velge. De informantene som har beholdt eget navn, begrunner det med identitet. Når det gjelder hvilket navn som har blitt valgt til barna, har praksisen vært noe forskjellig. Noen har hatt loddtrekning, noen har latt barna få mannens etternavn, andre har latt barna få hvert sitt etternavn – det første barnet har fått hans etternavn, det andre barnet har fått hennes etternavn, men brukt den andres etternavn som mellomnavn. Å videreføre eget navn fremsto som viktig for begge foreldrene blant mine informanter. Dette har også Beck-Gernsheim (2002) tematisert, omtrent på samme måte.

6. Grunner til å bli i parforholdet

Parforholdet er en viktig sosial institusjon, både når det gjelder å *finne fram til* egen identitet og for å kunne få *bekreftelse på* fortellingen om seg selv.

The fundamental theme behind marriage is not just the social structure of our lives; it is also increasingly a matter of identity...in seeking an exchange on many levels with our partner we are also seeking ourselves (Beck og Beck-Gernsheim 1995: 51).

For å få parforholdet til å fungere som en ren relasjon, eller en relasjon som gir bekreftelse på ens egen identitet, vil kommunikasjon og gjensidig utveksling av tanker og følelser være avgjørende. Innenfor parforholdet speiler vi oss i hverandres uttrykk og væremåter.

6.1. Dele tanker og følelser

Beck og Beck-Gernsheim mener at det senmoderne parforholdet er helt avhengig av god kommunikasjon mellom partene for å kunne bestå. Moxnes mener at nærhet og tilhørighet, gjennom for eksempel å ha et felles prosjekt, er en viktig grunn til at parforhold opprettholdes. Hun bygger i så måte på Erikson (1968) som forstår ”nærhet og intimitet som evne til å smelte sammen sin identitet med en annens uten redsel for å miste noe av seg selv” (Moxnes 1990).

I denne sammenheng er kommunikasjon viktig, både verbal og nonverbal. Partnerne er fortrolige om personlige forhold, og ikke minst er seksualiteten viktig.

Jeg synes at vi får til stort sett veldig bra kommunikasjon og at vi har en tilstedeværelse for hverandre. Alle forhold har sine svingninger, men på en måte så føler jeg at vi grunnverdimessig er like, og at vi har en sånn gjensidig respekt til hverandre. Jeg føler at Kjell er min nærmeste venn, han er min nærmeste i ett og alt. Og jeg føler på en måte at jeg aldri har hatt noen så nære som ham (Erika).

Flere av informantene forteller at de med jevne mellomrom snakker om eget parforhold med partneren. De deler tanker og følelser med hverandre, for at parforholdet ikke skal stagner. Ofte er det hun som tar initiativet til slike samtaler.

Når man går lenge nok bare på pilot, når det er travelt - da kan forholdet bli litt fjernt. Da føler jeg ofte, det er som regel jeg som føler det behovet da, at jeg må hanke det inn og trykke det litt ekstremt. Ja det kan bli litt fjernt inn i mellom, det synes jeg ikke er noe særlig (Siri).

Hanne bekrefter Siris behov for å reflektere over og snakke om forholdet. Parforholdet tas opp både med partneren og med venninner. Også Hanne opplever at det er hun som driver denne prosessen. Han ”ligger etter”, som hun kaller det.

Jeg reflekterer jo over det forholdet søren meg hele tiden. Jeg snakker med ham, og jeg snakker med venninner og jeg lur. Prøver å finne ut av hvordan jeg skal ha det best mulig. Det kan bli en del bråk når jeg tar opp ting. Jeg ligger ganske mange hakk før ham i prosessen. Han opplever at det ikke er noe spesielt, ikke noe som må taes opp. Og når jeg tar opp ting kommer det litt brått på ham. Og da kommuniserer vi ikke så bra (Hanne).

Andre informanter sier at de ikke snakker så mye om forholdet med partneren. Enten har de andre oppgaver å fylle dagen med, eller de er ikke så flinke til å snakke om egne følelser. Noen mener sågar at det er viktig å beholde noe av sitt for seg selv. Ikke alt skal deles.

Jeg er ikke så veldig flink til å snakke om mine innerste følelser. Det er ikke sikkert jeg deler dem med ham heller. Det finnes rom som han skal ha for seg selv, og rom som jeg vil ha for meg selv. Men vi har skikkelig gode samtaler hvor jeg gjør meg nytte av kompetansen jeg vet han har. Det merker han, og det bidrar til å bekrefte den han er og den kompetansen han har (Anne).

Vi snakker ikke så veldig mye om forholdet. Mest hvis det tilspisser seg. I vårt forhold er det mye som dreier seg om ungene. Det er en intens oppgave, som fyller hele dagen. Vi dyrker ikke vårt parforhold veldig intenst. Vi er heller ikke veldig hissige på å rydde tid til oss selv. Vi bruker lite krefter på å skaffe barnevakt, og skaffer aldri barnevakt uten at vi har blitt invitert til fester og andre ting. Men det er sjelden (Anette).

Love and care expressed through action is a very different dimension of intimacy from ‘knowing’, the mutual disclosure of the ‘pure relationship’, but it continues to loom

large in how many couples view their relationship. For couples who live together, the time, money and effort each devotes to their household often symbolises love and care for each other (Jamieson 1999: 485).

Anne gir støtte til Anette, på dette punktet. Hun mener at det å bekrefte hverandre ikke nødvendigvis handler om å dele sine innerste tanker og følelser. Slik peker det for Anette og Anne i retning av noe av det som både Jamieson (1998) og Hochschild (1990) legger stor vekt på. Nemlig at man kan bekrefte hverandre gjennom å nyttiggjøre seg partnerens kompetanse.

Flere av informantene opplevde at den gode samtalen og den store interessen for hverandre, var noe som dabbet av med årene. I starten av forholdet var de begge veldig opptatt hverandre, men etter som årene gikk og familien ble større og oppgavene flere, forsvant ofte også den gode samtalen.

Bente som er skilt i dag, opplevde at den gode samtalen ble erstattet med konflikt.

Han var veldig hjelpsom. Han var oppmerksom. Vi pratet veldig mye. Pratet og pratet. Vi pratet veldig godt sammen. Vi kranglet ikke det første halve året, ikke et ondt ord. Rart å tenke på hvordan starten og finalen ble – hvor forskjellig. De gode samtalene gikk i stå. Hvis jeg ønsket å ta opp noe jeg opplevde som et problem, ville han heller snakke/krangle om hva som var galt med meg (Bente).

Men kanskje er dette også et tegn på begynnelsen på slutten? Altså at man slutter å snakke sammen, slutter å tematisere forholdet sitt, ja faktisk slutter å søke hverandres selskap overhodet. Som Beate sier:

Det var jo, til å begynne med, når man er nyforelsket, så går jo allting av seg selv. Da er det jo greit, og da ser man ikke så mye feil hos den andre. Og alt er jo bare rosenrødt. Men så etter hvert, så blir det mer slitsomt – og særlig etter at det har kommet barn, så blir det veldig slitsomt. Rett og slett fordi man kunne godt tenke seg å ha litt tid for seg selv. Ja, jeg hadde jo også litt forventninger til at det skulle være en person som var interessert i å være sammen med meg, og som skulle (...) gå litt inn for å vise at han var glad i meg, og stå på litt for at vi skulle få det bra sammen (Beate).

6.2. Seksualitet

Gjennom en kulturell og seksuell frigjøring, anvendelse av ny og forbedret prevensjon – og svangerskapsteknologi og gjennom større likestilling mellom kjønnene, har seksualiteten fått en helt ny betydning i menneskers liv. Giddens mener at det har funnet sted en seksuell revolusjon. Han omtaler dette som plastisk seksualitet. Med det mener han at seksualiteten er frigjort fra forplantningen. Dette er viktig for utviklingen av senmodernitetens refleksive selv. Seksualitet er dermed også et grunnleggende element i parforholdet. Seksualiteten er en form for og en del av kommunikasjonen mellom partnerne. Det blir viktig å samtale om temaet, slik at begge parter er innforstått med hverandres behov, ønsker og lyster.

Når det gjelder temaet seksualitet er noen informantene åpne, mens andre synes nok at dette blir veldig privat. Mange velger å dysse det ned, si noe om at det ikke er det viktigste i samlivet. Og kanskje er det slik, at det ikke er det viktigste i en ellers hektisk hverdag, men at det er følelsen av å jobbe mot felles mål som blir det som gir en opplevelse av fellesskap.

Anette og Erika som begge er gift, fremstiller det slik:

Jeg føler ikke at det er det viktigste i vårt forhold. Jeg føler at vår kommunikasjon og tilstedeværelse for hverandre er mye viktigere enn det seksuelle. Jeg vurderer ikke vårt forhold om vi har det bra eller dårlig, etter hvor mange ganger vi har hatt sex (Erika).

Anette merker at de ikke har sex så ofte som før. Overskuddet blir mindre etter at man har fått barn. Hun føler heller ikke at det ville bedre forholdet om seksuallivet deres til stadighet ble et tema.

Man kan drømme seg tilbake til den gang man bare behøvde å ta hensyn til seg selv. Det kan bli litt lite for meg. Vi snakker lite om sex. Jeg er redd for at det skal bli platt. Jeg er litt pysete. Dessuten har jeg mistet litt av troen på at man kan snakke ting bedre (Anette).

I Bentes forhold ble seksuallivet etter hvert helt dysfunksjonelt. Det er ikke helt lett å tolke utsagnet hennes, men en mulig tolkning er at årsaken til dette kanskje berodde på mistro og mistenksomhet i selve forholdet.

I begynnelsen da vi var forelsket, vist vi mye følelsa. Men eg havna litt i den derre fella, at når en mann føler at han blir nekta sex, så blir en kvar kroppslig berøring

en invitt til det. Sånn at en ikke orker. Jeg vil vel sei, at han ikke var så lett å dele verken glede eller sorg med. Sinne og frustrasjoner kom opp stadig vekk (Bente).

Mens Bente følte at hun og partneren hadde svært ulike forventninger både om sex og følelsesmessig samhandling, har Tonje forventninger om i det minste å føle begjær. Kanskje ikke hele tiden, men iallfall innimellom.

Jeg forventer i hvert fall å ha en mann som jeg kan føle et begjær i forhold til, i ny og ne, ikke hele tiden (Tonje).

Tonje sier at seksuallivet hennes ikke har vært det helt store. Men gjennom årenes løp ble det bedre. Hun og mannen diskuterte aldri seksuallivet seg i mellom, men etter flere års ekteskap tok hun mot til seg og snakket med en venninne om temaet. Hun leste også flere bøker om seksualitet, og etter hvert følte hun at hun frigjorde seg, og gjennom det fikk hun et bedre seksualliv.

Det ble veldig mye bedre med årene. Jeg var aldri så opptatt av ham at jeg kunne tenne på ham, men han kunne få meg til å tenne – men da er det ikke han jeg tenner på. Det er to forskjellige ting, da er det han som skurrer på noen spesielle knapper. Jeg kan ikke se han gå forbi, og tenke ”Oh, Gud, jeg har så lyst på deg”, og sånn har vi aldri hatt det, og jeg har på en måte trodd at jeg aldri har hatt de følelsene, at jeg kan få et sånt begjær opp i meg som bare kommer fra intet, liksom (Tonje).

Tonjes seksuelle oppvåkning skulle til syvende og sist være medvirkende til at hun brøt ut av ekteskapet. Hun hadde funnet en seksuell nerve, eller kilde i seg selv. Den skulle vise seg å bli for sterk til å kunne lukkes inne i et ekteskap uten begjær. I så måte kan Tonjes historie ses i lys av Giddens’ understrekning av seksualitetens viktige betydning for parforholdets solidaritet eller mangel på sådan.

6.3. Valg mellom familieliv og arbeidsliv

For Beck-Gernsheim og Beck foreligger det en konflikt mellom arbeidslivets krav og familielivets behov for tilstedeværelse. De skilte kvinnene i mitt materiale har alle negative erfaringer med arbeidslivs krav og mannens manglende tilstedeværelse. Karianne hadde en slik mann. Han valgte til sist arbeidslivet fremfor familien. Han investerte ikke nok i familien,

og fremsto dermed som for egoistisk for Karianne. Familieidealet står høyt for henne. Det skulle være et felles prosjekt.

Han var mye borte da, han begynte å reise, han hadde begynt i nytt firma. Så han var veldig mye borte, sånn 260 reisedager i året, så vi så hverandre så lite. Det var veldig tøft i mange år, veldig mange så at det var slitsomt, og veldig mange sa ting om at jeg måtte bryte ut (Karianne).

Arbeidslivet er en arena hvor individet får bekreftelse på seg selv. Slik kan arbeidslivet, på den annen side være en trussel mot familielivet. Beck og Beck-Gernsheim mener således at disse to arenaene står i et motsetningsforhold til hverandre.

Beates mann startet eget firma, som etter hvert gikk godt. Etterspørselen etter tjenestene ble dermed større, og arbeidslivets krav økte. Hun følte at han prioriterte jobben fremfor henne og barna.

Det som var mest skuffende etter hvert, var at det var ikke noe særlig interesse for å være sammen, Knut var alltid mye mer interessert i alt mulig annet. Det var alltid utrolig mye mer viktig å jobbe (Beate).

Bente har omtrent de samme opplevelsene, selv om hennes mann ikke drev sin egen virksomhet. Hans unnskyldning var lønnsgapet i hans favør.

Det ble til at jeg var hjemme med barna da de var små. Vi jobbet innenfor samme bransje, men han tjente omtrent dobbelt så mye som meg. Det var mye av årsaken til at det ble jeg som var hjemme med alle tre (Bente).

De kvinnene som altså hadde skilt seg, hadde i noen grad forventninger om at familien skulle være et felles prosjekt som de ikke hadde fått støtte for av ektemannen. De var på ingen måte tradisjonelle i sin tilnærming til kjønnsaspektet, men forventet at begge skulle kunne yte på både arbeidsliv- og hjemmearenaen. Da skar det seg når ektemannen kun prioriterte arbeidslivet, og ikke gav rom for kvinnes mulighet til verken følelse av likeverd eller selvutvikling.

En viktig del av det nye individualiseringstrykket er *kjønnsrevolusjonen* med forandringen av de indre relasjonene i familien og oppløsningen av den kjønnsbestemte

arbeidsdelingen, med de virkningene dette får innenfor og utenfor arbeidsmarkedet (Beck 2003: 61-62).

Det var derfor de informantene som fremdeles var gifte, som snarere opplevde at arbeidslivet kunne gi personlig utvikling – og dermed samtidig påfyll til parforholdet. Anne er en av dem som opplevde det slik:

Arbeidslivet er viktig for oss. Det er viktig for ham at han får til det han vil der han er, og det er viktig at jeg får til det jeg vil der jeg er. Det handler om jo om personlig utvikling og identitet. Det har vi veldig respekt for, det tror jeg også at vi forventer av hverandre og (Anne).

6.4. Arbeidsdeling. Det synlige og usynlige husarbeidet

Giddens og Hochschild så som jeg har vært inne på tidligere en bevegelse fra kvinnes avhengighet til autonomi som et historisk faktum. Thagaard på sin side så en langt mer heterogen ramme for parforholdet. Hun ønsket å nyansere fremstillingen av kvinners målsettinger i parforhold. Det understrekes at kvinners beslutninger gjerne tas på et relasjonelt grunnlag, og at de således kan være tatt ut fra kvinnes vurderinger av *egne* ønsker, som noe *de* føler seg tjent med, for sin *egen del*.

Allerede før vi fikk barn, fryktet jeg at det vanskeligste ved å få barn, var at jeg ville komme til å være innstilt på å gjøre alt selv. Sånn sett kunne det være vanskelig å finne rom for andre (Erika).

Som jeg viste i kapittel 2, var det i flere av de familietyperne Thagaard beskriver kvinnene som hadde senterposisjonen. De hadde dermed også mest makt i hjemmet. Denne makten kan imidlertid være skjult og subtil, men allikevel holde mannen utenfor – dvs. på utsiden av det følelsesmessige fellesskapet i familien.

Aarseth (1995) har gjort en kvalitativ studie av menn som er mer innstilt på likestilling enn det som er vanlig. Hun ønsket å finne ut om deres opplevelse av familie og omsorg kunne gi ny forståelse av tematikken. Mennene i denne studien innrømmer at de ikke bidrar så mye som de burde. Dette forklares med at de er slitne etter jobb. Den senterposisjonen som

Thagaard tillegger kvinner i parforholdet, ser Aarseth i lys av Stein Bråthens modellmaktteori (1981).

Aarseth (1995) finner allikevel at kvinner i all hovedsak ønsker at familien skal være et felles prosjekt, og at de vil dele helhetsansvaret med partneren. Kvinnene hun har intervjuet uttrykker imidlertid et ambivalent forhold til ønsket om fellesskapsprosjektet. I noen grad kan husarbeidet derimot betraktes som en gave kvinner gir menn. I så måte brytes den byttelogikk som eller dominerer fordelingen av oppgaver.

I utgangspunktet hadde nemlig de fleste informantene forventninger om å dele husarbeid 50/50, men i praksis har det ikke blitt slik. At disse kvinnene går inn i parforholdet med slike forventninger er ikke å forundres over. Flere av dem har hatt mødre som har jobbet for likestilling. Mødrene har ikke selv tatt del i den type likestilling de har videreformidlet overfor sine døtre, men disse kvinnene har allikevel vokst opp i en situasjon hvor likeverd mellom kjønnene betraktes som en selvfølge. De har blitt oppfordret til å ta utdanning, og å stå på egne bein. Men som Giddens påpeker, så er den patriarkalske familietradisjonen sterk, og i praksis ofte fremdeles dominerende. Men selv om tradisjoner er seiglivet, vil de være i endring.

Erika er den som gjør alt husarbeidet pluss litt til. Men hun føler at hun ikke får anerkjennelse for det:

Jeg får overhodet ikke noe anerkjennelse for det husarbeidet jeg gjør. Det synes ikke jeg er så veldig gøy, som sagt så er det ingen som står her med rød løper og klapper og sier ”du har vasket huset, så fint” eller ”så ryddig det er her” eller noe sånt, det er ingen som sier noe (Erika).

Av mine informanter er hun den eneste som ikke hadde forventninger om å dele likt på husarbeidet. Hun sier:

Jeg har vokst opp med en mor som gjorde alt, så jeg hadde en forestilling om at, eller ingen forventning om at menn bidrar – og alt de bidrar med, er bare positivt (Erika).

Erikas foreldre skilte seg da hun var rundt 10 år gammel. Men morens fortelling om at hun gjorde alt, ble bekreftet når hun var på besøk hos sin far. Hun tilbrakte helger og ferier med å passe på lillebroren, noe storebroren slapp.

De andre informantene hadde forventinger om lik arbeidsdeling. Noen av dem opplevde at den var ganske jevn, mens andre ikke opplevde det slik.

Thagaard har funnet at likedeling av arbeidsoppgavene ikke er en forutsetning for et nært følelsesmessig forhold. Men at nærheten i forholdet avhenger av om partene respekterer hverandre og viser hverandre elskverdighet. Det handler om at begge partene opplever en høy grad av egenverd, som de vil gjøre dersom de får anerkjennelse for det de gjør både hjemme og i yrkeslivet. Anerkjennelse handler om at partene ser hverandre og viser at man setter pris på det den andre gjør og det den andre er.

Hanne er en av dem som opplever at arbeidsdelingen hjemme ikke er slik den burde være. Hun er bekymret for konsekvensene av denne skjevheten. Hun tenker imidlertid *ikke* først og fremst på seg selv, men på at lærdommen barna tar av den skjeve arbeidsdelingen, er uheldig for dem. Barna lærer ikke å ta ansvar og bli selvstendige. Hun frykter således at urettferdigheten skal gå i arv.

Arbeidsdelingen er ikke spesielt god. Jo flere unger man får – jo mer tradisjonelt blir kjønnsrollemønsteret i familien. Jeg klager jo nå, men jeg føler at det er et ekstremt ansvar at vi har fått tre unger, og jeg tenker at det er viktig at barna læres til å ta ansvar og bli selvstendige. Jeg synes ikke vi oppdrar dem til det. Det bekymrer meg. Det skal ikke være sånn som her (Hanne).

Jeg er den som gjør mest, men jeg får ikke anerkjennelse for det. Det handler om anerkjennelse. Jeg prøver å se meg selv og hvilke svakheter jeg har i forhold til ham. Og da mener jeg at han må gjøre det samme, se seg selv i forhold til meg, og dermed erkjenne at det er jeg som gjør mest. Men det mener jeg at han ikke gjør. Og det er da jeg sier at jeg kjøper meg ”kristelig folkeparti”- hjelpen for å unngå skilsmisse. Så nå har vi praktikant (Hanne).

Bente er skilt. Men det var ikke skjev arbeidsdeling som var årsaken til skilsmissen.

Det var stort sett jeg som gjorde alt. Han var veldig trøtt om morgenen så han klarte heller ikke levere ungene i barnehagen. Men han var flink til å følge opp

den eldstes fotballtrening. Det var greit med den skjeve arbeidsdelingen så lenge alt var bra. Han hadde mange andre kvaliteter som jeg satte pris på (Bente).

Blant parene som mener at det er viktig å dele likt på husarbeidet, finner Thagaard allikevel en skjevdeling av arbeidsoppgavene knyttet til hjemmet. Disse parene er alle par med komplementære kjønnsroller.

Slik kan de kvinnene blant mine informanter som mener at de har en lik arbeidsdeling også tolkes. Men de har valgt å dele arbeidsoppgavene på en måte som ikke nødvendigvis innebærer likhet. Slik sett har kvinner og menn i disse parforholdene komplementære roller dog uten å reflektere videre over det selv. Dette viser seg for eksempel når kvinnene forteller hvordan de helt konkret har delt arbeidsoppgavene. Mennene ender alltid opp med de ”lette”, lystbetonte oppgavene, hvor resultatet av arbeidet ofte er synlig og anerkjennbart. Et godt eksempel er mannens bidrag på kjøkkenet.

Anette er skilt. Hun har ikke barn fra det første ekteskapet. I det nye ekteskapet har hun barn. Hun opplever at hun og mannen har et felles prosjekt, som er familien, og at begge bidrar like mye når det gjelder arbeidsdeling.

Begge føler at den er jevn. Vi har kommet frem til en fordeling etter hvert. Han lager mat og jeg vasker (Anette).

Allikevel er det Anette som er mest sliten når de legger seg om kvelden.

Anne mener at de har kommet frem til en løsning som er nokså jevn. Han lager mat – hun gjør resten. Hun innså at han ikke hadde samme forhold til renhold som henne. Og for at det ikke skulle ende med at hun ”fløy og vasket hele tiden”, har resultatet blitt at huset blir vasket hver sjetten uke. Når det gjelder tøyvask har Anne kommet frem til at hun egner seg best til dette også.

Dette trenger imidlertid ikke å handle om over-/underordning, men at menn og kvinner har ulike mål. Informantene hadde et ønske om å dele likt på arbeidsoppgavene knyttet til familie og hjem, men det er ingen som helt får det til.

Statistikken viser at det er mødre med lang utdannelse som er mest misfornøyde med arbeidsdelingen.

Dette bunner trolig i at mødre med høy utdannelse har større forventninger om likedeling av arbeidet hjemme enn dem med lavere utdanning, og derfor lettere uttrykker misnøye med partners innsats (Kitterød 2000: 4).

De kvinnene som omtalte arbeidsdelingen som jevn, mente at det var noe de hadde kommet frem til i fellesskap. At man tok de oppgavene man hadde størst talent for. Det viser seg at mennene i utvalget egner seg best til å lage mat og leke med barn, mens kvinnene tar seg av vaskingen. Kvinnene står dermed for det usynlige husarbeidet, mens mannen tar det synlige husarbeidet. Det er mer status knyttet til matlaging og brødbaking, enn vasking.

Hva viser dette? På mange måter er det unisone forventninger om likestilling og rom for egen individualitet, men i praksis så har mange lett for å falle tilbake på ”tradisjonelle” ordninger for å løse daglige utfordringer og arbeid i hjemmet. Det som Beck og Beck-Gernsheim og Giddens fokuserer på, fremstår i dette lyset først og fremst som idealtyper i den forstand at de peker på tendenser man kanskje utvikler seg henimot. Individualitet og likestilling er også idealer – altså erkjente og etterstrebbare verdier for parene i min undersøkelse. Ingen, verken kvinnene jeg har intervjuet eller tidligere og nåværende ektefeller, har motforestillinger mot disse verdiene. De er bare så lette å bryte når hverdagen er der.

6.5. Konflikter

Erfaringsmessig vil alle par en eller annen gang oppleve konflikt eller konflikter. Så også med mine informanter. Men hva er det parene har konflikter om? Er det de ”store” spørsmålene, eller er det mindre, hverdagslige forhold? Er det forhold som angår arbeidsdeling i hjemmet, tid brukt på jobben, egen fritid eller mangel på tematisering av forholdet selv? Jamieson mener at konflikter ofte oppstår som en følge av ”småting”, hverdagsligheter eller hva mange ville kalle bagateller, men at disse projiseres over i spørsmål som angår relasjonen eller forholdet selv:

When adults share responsibility for physical space, money and material things, how these are managed cannot but become both symbolic of and reflexively constitutive of the relationship itself. Matters ranging from who last cleaned the toilet to how the insurance claim was spent become means of communicating care or neglect, equality and hierarchy, unity or division (Jamieson 1999: 490).

Beate som i dag er skilt, opplevde at arbeidsdelingen ofte var tema for krangler, men hun mener at det lå andre ting under:

Vi kranglet veldig mye om husarbeid, men jeg tror ikke det var det som egentlig lå under. Jeg tror det egentlig handlet om ”jammen hvorfor kan du ikke vise at du er littegran glad i meg”, men det ble bare krangling når jeg trakk frem det (Beate).

Noen av de gifte informantene opplever at tid til egne aktiviteter kan være konfliktskapende. Anne er en av dem. Hun sier:

Jeg opplever en konflikt i hva jeg synes er verdifullt å drive med og hva han synes er verdifullt å drive med. Så har vi inni mellom forskjellig oppfatning av barneoppdragelse. Vi litt uenige om hvor mye tid man skal ha til egne ting, det er godt mulig at gubben vil si at det er et konfliktområde. Jeg synes det er viktig at jeg får drive med ting. Hvis jeg ikke hadde fått gjort det, da hadde jeg ikke vært i parforholdet (Anne).

Også de skilte informantene mener at tid til egne ting, kan være konfliktskapende.

De vanligste årsakene til konflikt for oss, handlet om egne behov kontra fellesskapets behov og partnerens behov. Og så dreide det seg mye om husarbeid, om hvor lista skulle legges og når man skulle gjøre det. Men det handlet ikke bare om det, det handlet også om å kunne ta ansvar og være voksen, og det kan være vanskelig for noen av oss (Bente).

Både Bente og Anne krever å bli tatt på alvor i forhold til egen individualitet. For Anne er det en forutsetning for forholdet at hun gis frihet til å utvikle seg selv på egne premisser. Det gis hun rom til. Derfor lever de fremdeles også godt sammen. Med Bente stilte det seg annerledes. Hun følte at rammene for hennes utfoldelse var for snevre, og dette gikk etter hvert på forholdet løs. Beck-Gernsheim legger stor vekt på betydningen av dette i alt hun skriver (har skrevet).

She (Beck-Gernsheim: min presisering) sees the history of the family as involving a process of individualization. This entails women progressively moving out of the dependency of the private sphere (in what is referred to as the 'halved modernity' of the 19th century, which still contains some survivals of feudal institutions) to a situation of greater state support against the market in the second half of the 20th century which has increased the scope for individual action, particularly for women ('reflexive modernity'). In this second phase women are able to see themselves more as individuals and enjoy greater autonomy and the capacity to construct their own life projects ('do-it-yourself biographies') (Featherstone 1999: 4).

Mange menn sliter med å akseptere at kvinners egne forventninger til autonomi kommer i sterk konflikt med det kvinneidealet som generasjonen før oss formidlet, og som menn i noen grad kanskje ubevisst forventer at egne ektefeller skal etterleve. Kanskje var Bentes mann offer for en slik type ubevisst forventning? Han overlot det meste av husarbeidet til Bente, samtidig som han forsøkte å innskrenke hennes rett til frihet – til eget rom. Dette skapte så store konflikter at forholdet ikke lenger var til "å leve med".

6.6. Eget rom. Egne aktiviteter

"En kvinne må ha penger og et eget rom, dersom hun skal kunne utvikle sine egne evner og sin personlighet", skrev Virginia Woolf i 1928. Kvinnene i mitt materiale er alle, bortsett fra Erika, økonomisk selvstendige. Men har de også sitt eget rom?

Flertallet av informantene er svært opptatt av hvor mye tid en skal ha til seg selv, hvor stort ens eget rom skal være, om enn på forskjellig måte. Ytterpunktene spenner fra Erika som bruker lite tid bare på seg selv, til Anne som er veldig opptatt av egne prosjekter, og som faktisk ville ha brutt ut av forholdet om hun ikke fikk tid til dette.

Erika forstår seg selv som mor i første rekke. I motsetning til mange andre, er dette hennes valg – hun vil det, og det er en arbeidsdeling hun og mannen har blitt enige om. Hun tilhører dermed den type kvinne som har valgt å være familiens senter, mens mannen er ansvarlig for å brødfø familien. Også Thagaard legger vekt på at noen kvinner faktisk *velger* skjev arbeidsdeling. Erika har valgt å være hovedsorgsperson i sin familie. Hun sier:

Det er et kjempeansvar å få barn, og når jeg har valgt å få barn, så må jeg ta det ansvaret alvorlig (Erika).

For Anne og Bente var, som vi har sett, det å få tid til seg selv veldig viktig. Og det er viktig at begge parter får tid til å drive med sine egne ting. Slik har det imidlertid ikke alltid vært for noen av dem. De har hatt mange konflikter knyttet til i hvilken grad hun skulle få tid til sine ting. Også blant de kvinnene som Thagaard (1996) har undersøkt, insisteres det på tid til seg selv. Disse kvinnene opplever egen fritid som kompensasjon for det ansvaret de er pålagt (eller pålegger seg selv) for de daglige gjøremålene. Egen fritid blir dermed svært viktig.

Anne fremstiller ikke behovet for å drive med egne ting, som en kompensasjon for å ha hovedansvar for husarbeidet. Anne tilhører den gruppen som mener at hun og mannen har omtrent lik fordeling av arbeidsoppgavene i hjemmet. For henne er fritiden viktig i seg selv. Hun knytter egen tid, eget rom til en kvalitet ved forholdet. Ikke et behov hun har som (overarbeidet) kvinne:

Det er veldig viktig for begge tror jeg at vi for lov til å drive med våre greier og at den andre ikke begrenser, det har vi lært oss at vi skal ikke utfordre hverandre på (Anne).

Bente, som er skilt, opplevde at tid til egne aktiviteter kunne være et følsomt tema. Partneren mente at hun brukte for mye tid på vennene sine. Men for henne var tid til egne aktiviteter noe hun følte som rimelig, sett i lys av at det var hun som tok alt husarbeidet. Beck er, som jeg viste i kapittel 3, helt tydelig på at det å være, bli anerkjent som og oppfatte seg selv som et individ er fremfor alt det som kjennetegner vestlig, moderne mennesker. Når Bente ikke får anerkjennelse og muligheten til å utvikle sin egen individualitet, er dette et alvorlig tilbakeslag for forholdet til den mannen hun har flyttet sammen med.

6.7. Økonomi

Hvordan økonomien er organisert, kan si noe om i hvilken grad man setter fellesskapet først eller om ens egen selvstendighet er viktigst. Felles økonomi kan således være uttrykk for et sterkt og tillitsfullt fellesskap. Atskilt økonomi kan uttrykke mistillit og behov for først og fremst å ivareta seg selv. Nå behøver det selvsagt ikke være slik, men det er nærliggende å tolke det på denne måten.

To av ni informanter har delt økonomi. Hanne mener det vil være umulig å ha delt økonomi når man har felles barn, mens det for Erika fungerer greit. Her er kvinnene forskjellige. Erika syns delt økonomi er ok: Hun betaler visse ting, han andre. Men hennes merinnsats verdsettes i noen grad i forbindelse med utgiftene, som de jo deler på. Siden hun bruker mest tid på barna, betaler Kjell mer enn henne. Hennes penger går stort sett til eget forbruk. Det skal legges til at hun det meste av tiden de har bodd sammen har studert, og at hun følgelig tjener lite. Kjell har derimot en relativt god inntekt.

Erika har en moderne vri på et ellers tradisjonelt forhold. Som tidligere nevnt, ønsker hun personlig utvikling for seg og mannen sin, samtidig som det er noe Torbjørn Egnersk, husmorfamilieaktig over familien. Den er romantisk, de utfyller hverandre gjennom ulike roller – hun hjemme, han ute. Hun gjør til like mer enn husmødre på 50-tallet. Hun vasker bilen og klipper gresset, og hun står på sidelinjen og heier når barna spiller fotballkamp. Hun følger opp hjemmelekser, og hun passer på at barna får øvd til korpset. Barna er hennes prosjekt, og det er et prosjekt som virker inn på hele familien.

De har gitt avkall på to inntekter, og må klare seg med bare en i et samfunn som i stor grad er basert på to inntekter. Denne løsningen er noe som begge er enige om, selv om det kan virke som det i størst grad er Erikas prosjekt. Hun mangler økonomisk makt, men har desto mer modellmakt. Hennes motto er ”Alt for barna”.

Kjell vil selvfølgelig at jeg skal tjene masse penger og at vi skal kunne ha det romsligere, at vi skal kunne stå slalåm og reise og gjøre masse ting så ofte vi vil. Jeg har aldri vært så opptatt av det. Det er helt andre ting som er viktig (Erika).

Vi ser altså at de aller fleste parene deler på de økonomiske ressursene – de er fellesskapets ressurser. Dette kan tolkes i ulike retninger. På den ene side kan man si at felles økonomi fremmer en klassisk moderne holdning av parene, der den enkeltes innsats er en innsats man gjør for fellesskapet. På den annen side er det selvfølgelig en grunnleggende praksis knyttet til likestillingen mellom partene. Uten felles økonomi heller ingen reell likestilling: Det er ikke slik at den som for eksempel tjener best skal ha fordeler fremfor den andre som tjener mindre. På den annen side kan dette argumentet snus på hodet: Ingen likestilling, hvis ikke den enkelte selv kan bestemme over egne midler.

7. Grunner til å gå ut av parforholdet, og oppsummering av mine empiriske funn

Hvorfor er det så mange som skiller seg i dagens samfunn? Er det av mangel på kjærlighet eller manglende bekreftelse på egen selvidentitet? Eller er det pga skjev maktfordeling og skjev fordeling av arbeidet (spesielt i hjemmet)? Eller er det som Giddens, Beck og Beck-Gernsheim mener, at det er for *mye* kjærlighet?

I dag opplever vi en skilsmissefrekvens som er uten historisk sidestykke. Bortimot halvparten av inngåtte ekteskap vil etter den framskrevne statistikken å dømme, komme til å ryke. Tar vi med samboere i denne sammenheng, blir tallet enda høyere. Riktignok er skilsmissetallene høye, men de er inne i en synkende tendens (Barstad 2000: 17). Og for mange av dem som har avsluttet et forhold, vil de før eller siden etableres i nye parforhold (Texmon 1999). Hva er allikevel grunnen til at partnere forlater hverandre? Moxnes (1990) mener ” at dagens familietyper med høy skilsmissefrekvens er ideell. Ut fra nå tidens ideal om at samliv skal være basert på kjærlighet og frivillighet, kan det høye antall skilsmisser betraktes som et uttrykk for at bare samliv som svarer til idealet består” (Ibid 1990:30). Men alle som lever, eller har levd i et parforhold vet jo at det finnes en rekke praktiske utfordringer knyttet til samlivsbrudd. Særlig når det er barn inne i bildet. Er ulempene større enn fordelene ved å bli i forholdet? Gir det mening å stille spørsmålet på denne måten?

Moxnes fant i sitt materiale at skilsmissen gjennomføres først når muligheten for et bedre liv utenfor ekteskapet foreligger. Flere av de eldste kvinnene i hennes utvalg hadde ønsket skilsmisse i flere år, men tanken på hvordan det ville gå med barna og hvordan de skulle kunne forsørge seg og dem, forhindret dem fra å ta ut skilsmisse. Disse kvinnene måtte først ta etterutdannelse og dernest skaffe seg en jobb, slik at muligheten for å klare seg på egenhånd forelå. Kvinnene jeg har intervjuet har alle høyere utdannelser og således mulighet til å forsørge seg selv. Skilsmissemuligheten er reell for dem.

Ofte er det kvinner som forlater et forhold. I Moxnes' undersøkelse er det en klar overvekt av kvinner som tok initiativ til skilsmisse. De kvinnene som er skilt i mitt materiale, har alle tatt initiativ til skilsmisse. Hva kommer dette av? Har kvinner et større behov for frihet? Har de et mindre behov for trygghet enn menn? Eller er forholdene preget av ulikevekt – en ulikevekt som ikke kan gjenopprettes? Er kvinner offer for denne ulikheten? I dag ville vi kunne tolke Durkheims (1978) funn ut fra en slik antakelse: at kvinner kommer gunstigere ut enn menn av en skilsmisse, basert på at ekteskapet var en større belastning for kvinner enn menn (skjønt Durkheim tolket dette på en annen måte selv). Eller er det utroskap, og da fortrinnsvis menns utroskap som river parene fra hverandre? Er kjærligheten for svak?

Eller er kjærligheten simpelt hen for sterk? Både Beck, Beck-Gernsheim og Giddens kan tolkes slik. Er det senmoderne selvet for sterkt eller er det for skjørt for det fellesskapet som et parforhold utgjør? Hva er skilsmissegrunn? Det er selvfølgelig mange, men her er en av dem:

People are getting divorced in such numbers ...because their expectations of marriage are so high that they are unwilling to put up with a poor 'substitute' (Beck og Beck-Gernsheim 1995: 94).

Også for Giddens er det kjærlighetens tidsmessige *styrke* som samtidig utløser "kriser" i moderne kjærlighetsforhold.

7.1. Manglende likeverd og likestilling

Nesten alle kvinnene i utvalget til Moxnes nevnte mangel på likeverd og/eller likestilling mellom ektefellene som skilsmissegrunn (1990:191). Informantene brukte ikke disse begrepene selv, men gjennom andre ordvalg som manglende respekt og lignende, uttrykte de mangel på likeverd og likestilling. Flere av de skilte kvinnene i mitt materiale gjør det samme. De nevner mangel på respekt og anerkjennelse som skilsmisse grunn.

Bente som er skilt, var ikke villig til å bli behandlet respektløst. Hun hadde forventninger om selvstendighet og likestilling, om respekt og tillit. Slik skulle ikke hennes ekteskap vise seg å bli:

For meg er det en skilsmissegrunn hvis du opplever manglende respekt. Det skal ikke forundre meg om min mor mener at utroskap er skilsmissegrunn, men for meg er ikke det skilsmissegrunn. Ikke alene, ikke som enkeltårsak, hvis samlivet eller fungerer, vel og merke. Så enkelt skal det ikke værre, at man bare på grunn av et sleivspark på et eller annet seminar skal velte over ende en hel familie. Det mener jeg fortsatt, jeg har opplevd det. Det verste er den dærre litt sånn gi faen holdningen til partneren, det er ikke så nøye, ok jeg kan bruk de pengene her – selv om vi har blitt enige om noe annet. Det er ikke så nøye om jeg ikke tar min tørr i heimen, en del sånn manglende respekt, det er skilsmissegrunn for meg. Da bryter du sakte men sikkert ned et anna menneske, når du begynner å gi F på forskjellige områder. Det å bli snakka stygt til, og det å bli snakket nedlatende til, det ble jeg etter hvert (Bente).

Mangel på respekt er altså et stikkord her. Denne mangelen kommer til uttrykk gjennom ikke å ta del i felles gjøremål, så vel som ved at man behandler partneren på en grov og respektløs måte. Begge deler bryter ned forholdet.

Jeg ville ikke ha det sånn som dem [*mine foreldre*]. Men den dagen da jeg for alvor våknet opp fra tornerosesøvnen, og så at jeg faktisk hadde endt opp akkurat som dem, så var det for meg ingen vei tilbake. Jeg har ikke opplevd vold, rus eller noen sånne graverende ting, men. ... Og så tror jeg en del ting handler om krav på arbeidsplassen, penger, unger, sykdom og en del andre faktorer som kommer inn... og da blir presset for stort (Bente).

Beck og Beck-Gernsheim tar nettopp opp de store utfordringene som mange par står overfor. Arbeidslivets krav konkurrerer med oppmerksomhet knyttet til familien, og det blir en for stor diskrepans mellom idealer og realiteter i et parforhold. Man forventer respekt og anerkjennelse, men høster snarere respektløshet og likegyldighet. Og nettopp likegyldighet, parret med selvsentrering skulle bli Kariannes opplevelse av sin ektemann. Allerede mens hun gikk gravid med sitt første barn fikk hun føle dette:

I løpet av svangerskapet så oppdaget jeg at han hadde et veldig vanskelig temperament og en sterk egoisme, og da var ikke forholdet noe særlig. Og da opplevde jeg ingenting av det der (forholdet som felles prosjekt: min anmerkning) (Karianne).

Det kan være vanskelig ”å føle” seg helt alene i et parforhold – det at man ikke blir sett eller tatt hensyn til. De fleste forventer seg jo at man er sammen om ting, at man utgjør et *team*. Siri er gift, og mener at: *Skilsmissegrunn kan være at man føler at man ikke blir sett*.

Mange vurderer det altså slik at mangel på likestilling, mangel på anerkjennelse og mangel på grunnleggende respekt ikke bare skader, men også ødelegger et parforhold. Det kan virke som om moderne kvinner i stadig mindre grad kan leve med dette forventningsbruddet, og således heller velger å avslutte slike forhold enn å bli værende i noe som virker svært ødeleggende for deres egen selvfølelse og selvrespekt.

Ikke å føle seg elsket går også ut over selvfølelsen. Iallfall går det ut over selvfølelsene. Slik var det for Beate:

Jeg vil jo være sammen med en person som vil være sammen med meg fordi, han vil være sammen med meg – ikke bare fordi han vil ha noen ”convinient” hushjelp som han kan komme hjem til. Jeg tror ikke, på en måte, at han så på det som det, men det var sånn jeg følte det til slutt – og det syntes jeg ikke var så veldig ålreit. Særlig det der at, en ting er at man krangler veldig mye om husarbeid og sånn. Men jeg tror ikke det er det som egentlig ligger under, for det jeg tror det egentlig er det »jammen hvorfor kan han ikke vise litegrann at han er glad i meg», det blir bare krangling når man trekker frem det (Beate).

7.2. Erotikkens betydning.

Giddens legger, som vi har sett, stor vekt på det erotiske og seksuelle. Et senmoderne forhold må ha en viss glød, et begjær for at partene skal kunne føle glede og tilfredsstillelse ved relasjonen. Tonje opplevde at hennes forhold var begynt å gå på tomgang – at ekteskapet hadde blitt ren ritualisme:

Masse fungerte bra, vi passet sammen som hånd i hanske. Vi fremsto som veldig harmoniske, vellykkede mennesker som kledde hverandre med veldig mange like meninger, og som samarbeidet bra. Det var et sånt velsmurt maskineri, som bare gikk og gikk, hvor tannhjulene gikk i hverandre uten friksjon. Det var veldig monotont (Tonje).

Denne monotonien sto ikke i noe rimelig forhold til hennes forventninger om en kreativ spenning i forholdet. Dette hadde hun selv opplevd hos sine foreldre, noe hun tok med seg inn som en positiv forventning også til egen relasjon. Etter hvert som hun også lærte seg å tolke egne erotiske og emosjonelle stemninger, oppdaget hun at hun rettet følelser mot andre menn enn sin egen mann. Dette var utløsende for at hun brøt ut av ekteskapet.

Samtidig har Tonje hele tiden følt på om dette var god nok grunn. Moxnes mener at hva som kan betegnes gyldig skilsmissegrunn er et ideologisk spørsmål. For mange mennesker vil ikke Tonjes grunn være god nok, Tonje selv ble pålagt av ektemannen å ta på seg skylden for skilsmissen, også overfor barna. Noe hun også har gjort, og følgelig har hun slitt med mye skyld i denne sammenhengen.

7.3. Utroskap

Moxnes (1990) fant at det var flest menn som mente at utroskap var skilsmissegrunn.

Utroskapets omfang vil kunne ha betydning for hvordan man reagerer, om det er snakk om ett enkeltstående tilfelle eller noe som har vart over lengre tid.

Det er bare Erika, som er gift, som er ganske sikker på at utroskap uavhengig av omfang innebærer slutten på forholdet. Fordi det handler om et tillitsbrudd som vanskelig kan rettes opp.

Jeg har jo sagt veldig tydelig til Kjell at utroskap er rett ut. Jeg vet ikke om jeg mener det om det faktisk skulle skje. Men jeg tror at den tilliten som ville være ødelagt, vil være så vanskelig å bygge opp igjen (Erika).

Utover Erika er det allikevel ingen av de andre kvinnene som holder fram utroskap, iallfall ikke i et særtilfelle som ren skilsmissegrunn. Mange tror derimot at mødrene deres ville skilt seg på bakgrunn av en slik handling fra ektemannens side. Hvordan skal man tolke denne generasjonsforskjellen (hvis den er reell)? De andre kvinnene i mitt materiale knytter ikke enkeltstående tilfeller av utroskap til tillitsbrudd på samme måte som Erika. Men tillit er samtidig et viktigere element i dagens ekteskap enn det var tidligere. Både Giddens og Beck/Beck-Gernsheim legger stor vekt på tillit mellom partene i et forhold. For dem er dette en del av den følelsesmessige nærheten du holder frem som fundamentet i moderne parforhold. Tillit er noe alle kvinnene i mitt materiale legger stor vekt på. Det samme har Barstad funnet med utgangspunkt i norske forhold.

Såkalte relasjonelle skilsmissegrunner er blitt viktigere, grunner som refererer direkte til relasjonen mellom ektefeller og samboere, mens prinsipielle, institusjonelle

begrunnelser, for eksempel utroskap eller andre brudd på ”korrekt ektefelleatferd”, betyr mindre (Barstad 2000:19).

Slik sett kan man si at kjærligheten stadig har blitt et viktigere grunnlag for ekteskapet og for parforholdet i alminnelighet. I denne sammenhengen peker Barstad også på *individualiseringens* og *selvrealiseringens* økte betydning i vår kultur. Og med økt vekt på selvrealisering, blir kjærligheten tillagt enda større vekt. Selvrealiseringen blir jo meningsløs med mindre den bekreftes av andre. Og hvem er nærmere til å gi denne bekreftelsen enn partneren? De sterke forventningene til hva et kjærlighetsforhold innebærer, bidrar med andre ord til nye problemer og belastninger mellom partene. De samme forholdene peker altså Giddens, men også Hochschild (1997) på i sine analyser.

Det må legges til at skilsmisse tidligere var en mye vanskeligere prosess å gjennomgå, både *de jure* og *de facto*. Utroskap var blant de forhold som faktisk ga kvinnene mulighet til, rent juridisk, å be om skilsmisse fra ektemannen. Dette kan hende, ubevisst, har hengt igjen som grunn for mødrene, men i dagens situasjon skulle et slikt grunnlag virke fjernt.

7.4. Oppsummering

Vi har sett at kvinnene i dette materialet har ønsket å være en del av et parforhold, og føle nærhet og trygghet. Mange av disse kvinnene har basert valg av partner på følelser, og mindre på fornuft. Partnerne sine har de gjerne truffet i sitt eget miljø, slik at begge har ganske like holdninger og verdier. Dette presenterer de som et viktig grunnlag for et godt og stabilt forhold. Når det gjelder hvordan foreldrenes parforhold har preget disse kvinnene, så mener mange at deres eget forhold må være kvalitativt betraktet, vesentlig bedre enn foreldrenes, for at de overhodet skal bli i forholdet. Det er altså viktig at relasjonen til partneren er god – man skal ikke bare bli i forholdet på grunn av økonomiske og materielle ting.

Det ideelle parforholdet handler om at begge parter blir sett og at begge er like viktige. Et likeverdig parforhold er således målet. Samtidig er det viktig for kvinnene at begge får rom til å drive med egen ting, uten at det går på tvers av familien som felles prosjekt. De fleste informantene har valgt å beholde eget etternavn, navnet er en del av deres identitet.

Kvinnene som blir i parforholdet mener at de har et felles prosjekt, nemlig familien. De har felles verdier og holdninger som gjør at de trekker i samme retning. Men de får ikke alltid tid til å dele tanker og følelser med hverandre i en hektisk hverdag. De mener at man allikevel kan vise omsorg og interesse for hverandre gjennom å gjøre ting for hverandre og familien. Jamieson sier:

Love and care as expressed by a more practical doing and giving is as much crux of their relationship, as a process of mutually discovering and enjoying each other (Jamieson 1999: 485).

Et par av informantene mener at man ikke skal dele sine innerste tanker og følelser. Eller at det ikke *alltid* er bra å snakke så mye. Ting kan snakkes i stykker. Mens andre setter av tid innimellom, slik at forholdet ikke skal stagnere.

Kvinner er mer relasjonsorienterte enn menn, og handler ofte i forhold til hva som er bra for andre. På den annen side kan dette være mer tilsynelatende enn egentlig. Det *kan* også tenkes at hun handler ut i fra et ønske om å realisere *egne mål*, for eksempel å være den som står barna nærmest (Thagaard 1997). Eller det kan hende at kvinner er bedre til å kommunisere nærhet og omsorg. Flere av mine informanter forteller at det er de som må ta initiativ til å snakke om parforholdet. Kvinner kan således ha mer innflytelse i familien enn man tidligere har trodd. Erika opplever at hun er bedre til å snakke om nære ting enn hennes mann:

Jeg føler at jeg har et verbalt overtak, og et kunnskaps- og bevissthetsovertak på veldig mange områder, som går på det som er nært og viktig (Erika).

Seksualitet er en annen måte å uttrykke nærhet på.

Undersøkelser viser at det er en klar sammenheng mellom tilfredshet med ekteskapet og med seksuallivet. De som var seksuelt tilfreds, var ofte de som også var tilfreds med ektefellerelasjonen. Men flere av de som var tilfreds med ektefellerelasjonen rangerte ikke seksuallivet høyt som årsak til ekteskapelig tilfredshet (Moxnes 1990: 157).

Dette stemmer godt overrens med mine informanternes opplevelse av seksualitet. De som er i ekteskapet opplever at det ikke er så viktig, fordi det er andre ting som er viktigere. Slik som

familien og det å få hverdagen til å fungere. Mens de som er skilt opplevde at seksuallivet ble et problem, eller at forholdet manglet begjær.

Når det gjelder avveiningen mellom familieliv og arbeidsliv, er det bare de skilte kvinnene som opplevde problemer knyttet til at mannen valgte arbeidslivet på bekostning av familielivet. Ingen opplevde at de hadde vesentlige problemer med å kombinere eget familieliv med en eventuell karriere. Kvinnerens ideal når det gjaldt arbeidsdelingen, var at den skulle være jevn. Men slik ble det ikke for alle, heller ikke alle hadde forventninger om lik arbeidsdeling av hjemmeoppgavene.

En av informantene hadde en forventning om at hun skulle gjøre alt, mens de andre hadde forventninger om å dele likt. Det viste seg for de fleste at det ikke ble sånn. Men alle informantene kunne akseptere skjev arbeidsdeling så lenge forholdet for øvrig var bra. Helst ville de imidlertid ha anerkjennelse for det merarbeidet de gjør. Det får de ikke. En av informantene har løst dette problemet ved å skaffe seg praktikant.

De informantene som mener at arbeidsdelingen er jevn, har en deling av oppgavene som allikevel er tradisjonell i uttrykket. Mannen gjør det synlige husarbeidet, mens hun gjør det usynlige. Noen av informantene mener at den skjeve arbeidsdelingen skaper konflikter. De fleste av informantene opplevde derimot at konflikter først og fremst var knyttet til det å sette av tid til seg selv. Å sette av slik egendefinert tid skulle altså vise seg å være viktig. Ble ikke dette gjort, kunne man stå i fare for å "miste" seg selv. Felles økonomi er normen. Dette kan tolkes som et "ja" til fellesskapet. Når det gjelder skilsmissegrunner, mener de fleste at mangel på respekt og likeverd er skilsmissegrunn. Kun en nevner manglende begjær.

8. Avslutning

I denne oppgaven har utgangspunktet vært å undersøke om et parforhold er noe man vesensmessig betrakter som et individuelt prosjekt, eller er det et vesensmessig felles prosjekt? Er det en selv eller er det fellesskapet som står i fokus når man gjør sine vurderinger om hvor "mitt særskilte" parforhold står nå, hvor det går videre herfra og om det i det hele tatt er noe jeg ønsker skal fortsette?

Disse spørsmålene har jeg villet finne ut av, dels gjennom å skaffe meg et empirisk grunnlag gjennom samtaler med kvinner som er (eller har vært) i parforhold, og dels ved å undersøke noen viktige begreper/teorier om moderne parforhold. Jeg har vært opptatt av å finne ut om det er meningsfullt å benytte den forståelsen og de begreper som spesielt Beck/Beck-Gernsheim og Giddens utlegger i deres fortolkning av moderne kjærlighet, familieformer og nære relasjoner mellom mennesker. I hvilken grad kaster disse fortolkningene og de begreper som brukes her lys over den informasjonen som informantene har delt med meg? Og i hvilken grad kaster mine informaners fortellinger lys over de aktuelle fortolkningene?

8.1. Under hvilke vilkår eksisterer den moderne kjærligheten?

I spørsmålene om moderne kjærlighet, har jeg både undersøkt de historiske endringene som leder fram mot den situasjonen vi befinner oss i dag, og jeg har forsøkt å gjøre rede for noe av den forskningen som foreligger på området. Dette har jeg gjort i kapittel 2. I kapittel 3 har jeg gått nærmere inn på teoriene utviklet av Beck og Giddens – det synet jeg har kalt *individualiseringstesen*. Hvordan kaster individualiseringstesens synspunkter lys over kjærlighet med de erfaringene som mine informanter har fra sine konkrete parforhold?

Om moderne kjærlighet, formulerer Beck og Beck-Gernsheim seg omtrent slik: når tradisjon, forpliktelse og fellesskap har mistet sitt grep om individet, er det bare kjærligheten som gjenstår. Kjærligheten blir løftet frem som en spesielt konstituerende kraft for moderne

menneker, og gis tilsynelatende en totaliserende status. Hva kan de mene med dette? I den industrielle moderniteten ga både religiøsitet, klassefellesskap og slekt livet en sammenheng og eksistensiell plattform. Slik er det ikke lenger. Nå er det kun gjennom kjærlighet til en (spesiell) partner, at man utvikler sin identitet og livet gis eksistensiell mening.

Har jeg funnet grunnlag for å tolke mitt materiale på denne måten? Kvinnene i mitt materiale hadde alle et ønske om *ikke* å være alene. De ønsket å være en del av et par, og noen av dem hadde et klart ønske om å stifte familie. I så måte støttes det opp om kjærlighetens viktige betydning. Ikke desto mindre var kvinnene også opptatt av andre ting: barna sine, vennskap, utdanning, arbeidsliv (karriere) og hobbyer. Når det gjelder opptatthet av barn og vennskap, står ikke det i motsetning til Beck og Beck-Gernsheims fokusering på kjærlighet. Men det er ingenting ved mine intervjuer som skulle tilsi at kjærlighet skulle kunne løftes opp til *det ene*, det som plasserer alle andre forhold i skyggen med hensyn til eksistensielle rettesnor. At kjærlighet, som Beck sier, betyr *anti-ensomhet*, støttes det imidlertid opp under. Alle mine informanter setter parforholdet høyere enn single-livet. Parforholdet skaper således mening og orden i en kaotisk verden. Dette understrekes også som viktig i forhold til parforholdet for mine informanter.

8.2. Nytt familieliv?

Beck og Beck-Gernsheim er opptatt av at familielivet har endret seg radikalt de siste 20-30 årene. Ikke minst peker de på de mange nye familiekonstellasjonene som har oppstått som normalvarianter innenfor dagen samfunn: mor-far-barn, eneforsørgere av begge kjønn med barn, likekjønnede samboende foreldre eller partnere og deres barn, stebarn, særkullsbarn osv. Min undersøkelse kan nødvendigvis ikke gå inn på spørsmålene av de ulike familietyperes variasjoner, men samlivsstatistikken viser en gradvis utvikling av mer sammensatte forhold når det gjelder måten å organisere familier på. Ikke desto mindre vokser fremdeles omkring 75 prosent av alle barn under 18 år opp i familier med sine biologiske foreldre (Syltevik 2005).

Kvinnene i *min* undersøkelse har en del felles kjennetegn; de er på omtrent samme alder, de har alle høyere utdannelser og de er i parforhold med barn. Men når det gjelder hvordan de har valgt å organisere familien, så har også de valgt å gjøre dette på forskjellige måter.

Forskjellene handler først og fremst om hva som er viktig for den enkelte. En av kvinnene har for eksempel valgt bort lønnsinntekt. Hennes personlighet er knyttet til måten hun *gjør* familie på. Det er gjennom å bruke mye tid på å skape et godt liv for barna, at hun *finner seg selv*. Sånn sett har hun valgt det som ofte kalles en tradisjonell husmorrolle. Men hun er seg bevisst dette valget, og representerer i så måte den refleksivitet som kjennetegner det Giddens kaller det post-tradisjonelle samfunnet. Hennes valg er uttrykk for hennes frihet – hun behersker situasjonen, det er hennes *eget liv*.

At hun både tar hovedansvaret for hus, hjem og barn, vil imidlertid lett kunne plassere henne i en form for underordnet posisjon i forhold til mannen. Slik opplever hun det overhodet ikke selv. Hennes valg kommer således ikke i vegen for at hun både føler seg likeverdig og blir behandlet likeverdig av ektemannen. Dette er i tråd med de funnene Thagaard (1995) også gjør i sin undersøkelse. Alle Thagaards informanter gjør det selvsagt ikke på denne særskilte måten, men noen velger i likhet med min informant å ha hovedansvar for hjem og barn – og lar dette vært sine hovedprosjekter i livet. En slik løsning behøver ikke bety underordning til mannen, sier Thagaard, men er en selvvalgt løsning. Min informant Erika har valgt en senterposisjon i familien, og dermed innehar hun samtidig modellmakten i forholdet, slik Aarseth (1995) ser det.

De andre informantene har derimot valgt en mer likestilt familiær organisasjonsform. I disse forholdene/familiene er det også satt av mye tid til egen aktivitet. En av informantene sier at hun fra tid til annen driver med egne ting fem kvelder i uka. Paret har allikevel satt av fellestid i helgene, hvor de gjør ting sammen hele familien. Andre har valgt løsninger hvor begge parter er sammen om oppgavene hele den tiden de ikke er på jobb. De rydder aldri rom til bare seg selv, men heller ikke tid til å dyrke selve parforholdet. Barna er også for disse parene det viktigste. De løsningene som velges, er løsninger hvor de utvikler seg selv gjennom både familie og jobb. De ser på karriere som viktig for begge parter. Disse ulike måtene å gjøre familie på, kan godt forstås i lys av Beck og Beck-Gernsheim fortolkning av den nye familien. Disse kvinnene har funnet frem til løsninger som tar hensyn til begge parter, barna og arbeidsliv.

Mange antar at individualisering og krav om likestilling fører til en nedbryting av familien, men Beck hevder det motsatte syn: Behovet for å dele sitt indre liv med noen fører til at kvinner og menn fortsetter å søke lykken i parforhold, og dette behovet øker

som et resultat av individualiseringens kostnader på andre områder. Veien ut av ekteskap og familie fører derfor, før eller senere, tilbake til ekteskap og familie ... (Ellingsæter 1996: 263).

Beck og Beck-Gernsheim ser altså for seg at kjernefamilien slik vi kjenner den, er i dyp endring. Ikke desto mindre vil familien bestå, og kanskje være enda viktigere enn tidligere, men i nye former. Dette gjenspeiles også blant mine informanter, og da spesielt blant de skilte. De skilte informantene har alle bortsett fra en, funnet en ny partner. En har flyttet sammen med en ny partner, og fått barn med denne. En annen har valgt en særbolesning med ny parter. To har valgt løsninger hvor barna bor annenhver uke hos mor og far.

8.3. Relasjonsarbeidet – nærhet, valgfrihet og uttrygghet

Parforholdet kan bare bestå gjennom aktivt arbeid med relasjonen, sier Beck og Beck-Gernsheim. Åpenhet er i så måte et nøkkelord. Mine informanter mener tilsvarende at det er viktig å snakke sammen. Dette settes det av tid til.

Noen setter av særskilt tid til samtaler som handler om parforholdet, mens andre tematiserer og snakker om parforholdet oftere og mer ad hoc. Også blant mine informanter har jeg fått vite at det gjerne er kvinnene som tar initiativ til å snakke om følelser og ønsker. En av informantene foreslår at menn *kanskje ikke har et like godt blikk for slike ting som det kvinner har*. Også Beck og Beck-Gernsheim påpeker at mange menn har en stor utfordring på dette området. Dette gjenfinner jeg i mitt materiale, ved at blant annet en av informantene sier at hun er klar over at hun p.g.a. sine verbale ferdigheter kan være premissleverandør for mange av de beslutningene som tas. Kvinnene i materialet har samtidig mange av de samme rollene som var forbeholdt menn tidligere. Det er mennene som henger etter, ved at de ikke har tilegnet seg den omsorgskompetansen som kvinner tradisjonelt har hatt.

Alle kvinnene i materialet er opptatt av parrelasjonen, om enn på ulike måter. Noen bruker mye tid på å reflektere rundt forholdet. En sier: *"jeg tenker jo på det søren meg nesten hele tiden"*. Kvinnene synes at tillit og åpenhet er av avgjørende betydning for parforholdet. Dette peker i retning av Giddens' begrep om det "rene forhold". Men parforholdene til de gifte kvinnene er allikevel ikke helt likeverdige, slik Giddens hevder at de rene forholdene forutsetningsvis

skulle være. Det er kvinnene som har hovedansvaret for arbeidsoppgavene i hjemmet. Flere trekker også frem at det kan virke som om menn er mindre følelsesmessig orientert. Det er iallfall deres erfaring. Derfor blir samtaler som handler om følelser gjerne tatt opp med utgangspunkt i hennes følelser eller forståelse av situasjonen. Men på et overordnet nivå føler de gifte kvinnene at det har et felles prosjekt og at de har en følelsesmessig nærhet til partneren som er veldig god. Og den skjeve arbeidsdelingen er til å leve med så lenge alt det andre er på plass – de føler at relasjonen er god og at de har felles mål. De av kvinnene som ikke har fått innfridd slike ønsker, har valgt skilsmisse.

Giddens peker i denne sammenheng på en tiltakende demokratisering av parforhold, og vennskap beskrives som mal for det senmoderne parforholdet. I dag består vennskap kun så lenge *begge* føler at selve relasjonen bekrefter og utvikler den enkeltes selvforståelse og identitet. Når man så ”vokser fra hverandre” faller premissene for å opprettholde vennskapet bort. Det samme skjer mellom ektefolk mener Giddens. Hvis parforholdet ikke lenger gir det (emosjonelle og intellektuelle) utbyttet en slik relasjon skulle tilsi, blir skilsmissen en adekvat utvei. Den høye skilsmissemessigheten i vår tid kan nettopp tolkes som et uttrykk for denne måten å betrakte et forhold på.

Denne betraktningssmåte gjenfinnes hos andre forfattere. Frønes og Brusdal (2000) tenker seg på samme måte paret som en enhet av to likestilte personer, med vennskskapsforholdet som en god parallell. Dels har dette sammenheng med kvinners sterkt voksende deltakelse både i yrkeslivet og innen høyere utdanning. Dels er det knyttet til at likestillingsidealet har vunnet fram og festet seg som normativt fenomen også innenfor familiesfæren. Ikke minst knytter de disse endringene opp mot forlengelsen av ”ung-voksenperioden”, hvor par dannes og samboerskap synes å fungere som prøveordning for senere ekteskapsinngåelse.

Allikevel er det mye som tyder på at en slik beskrivelse passer best på forhold der barn og felles økonomiske forpliktelser synes mindre betydningsfulle – altså i forhold som ennå ikke har fått barn. Frønes og Brusdal knytter det da også sterkt opp mot barnløse, dobbeltarbeidende par. Med dagens ”avslappede” forhold til skilsmisser, er det uten tvil et poeng at villigheten til å bli værende i et lite givende parforhold er lav. Imidlertid får de fleste ektefeller fremdeles (før eller senere) barn, og dermed blir skilsmisse et større steg å ta og får konsekvenser for flere enn ektefellene selv. Mange kvinner kommer i så henseende i den situasjonen som Hochschild (1997) fokuserer på i sine studier.

Også i Hochschilds (1990, 1997) analyser er begge ektefellene yrkesaktive og begge ønsker å realisere egne mål utenfor familieenheten. Allikevel viser det seg at når ”tidsklemma” skurrer seg til, faller det tyngste loddet på kvinnen. Kvinner går således rett fra jobb, for å begynne ”andrevakta” med en gang de kommer hjem. Realitetene har innhentet det moderne paret, og det viser seg at de fleste faller tilbake i en tradisjonell arbeidsdeling på hjemmearenaen. Det nye ved situasjonen er at kvinner i tillegg til å ha hovedansvar for hjemmet også er i full jobb utenfor. Ikke desto mindre vet vi både fra Thagaard (1995) og fra mitt eget materiale at kvinnene kan føle både nærhet og kjærlighet til partneren sin.

Jamiesons (1999) kritikk av Giddens går spesielt på dette. Hun mener at man kan føle nærhet og felles glede, selv om elementer av tradisjonelle kjønnsroller og mangel på reell likestilling faktisk forekommer. I så måte passer Jamiesons beskrivelse bedre med hva mine informanter gir uttrykk for, enn Giddens’ sterke fokus på viktigheten av likestilthet for at forholdet skal kunne fungere.

Giddens legger videre stor vekt på seksualitetens betydning. Han mener at dette er en så viktig del av parforholdet, og at den innvirker på selve identitetsbyggingen. Kvinnene jeg har intervjuet, sier allikevel at seksuallivet ikke innehar den plassen Giddens forestiller seg at den har i et moderne forhold. Dette er et tema som det heller ikke snakkes så mye om partnerne imellom. Når så mye annet i hverdagen krever oppmerksomhet, kommer det seksuelle litt i bakgrunnen. Og det er kun én som mener at denne delen av parforholdet er det som utgjør forskjellen mellom vennskap og et ”ekte” parforhold.

I Beck-Gernsheims innfallsvinkel til forholdet mellom nærhet og frihet, velger hun å se på valg av navn. Dette skal kunne fortelle oss noe om hvilke delaspekt ved våre identiteter som gis betydning. De fleste i mitt materiale har valgt å beholde eget etternavn. I henhold til Beck-Gernsheim, kan dette betraktes som et symbol på at man vil holde på egen identitet, men også som et varsel om at man vil ha rom til seg selv. ”Mine kvinner” er alle, om enn på sin måte, opptatt av få rom til seg selv. Flere har forventninger om at det skal være tid til å drive med egne ting, ikke bare for deres egen skyld, men for begge parter ved siden av familien som er det felles prosjektet. For noen er hobbyen således et helt nødvendig avbrekk fra både familie og jobb. Hobby og fritid brukes som egenterapi, her kan de hente seg inn igjen. Kun for en informant er det familien som er hovedprosjektet, men dette er noe hun har valgt selv.

Arbeidslivet, sier Beck og Beck-Gernsheim, er allikevel det som først og fremst konkurrerer med familien. Arbeidslivet har også vært en konkurrent for noen av de skilte kvinnene jeg har intervjuet. De har følt at familien har blitt nedprioritert i forhold til særlig mannens arbeid. Disse kvinnene har da valgt å gå ut av parforholdet, nettopp fordi hadde et ønske om et felles prosjekt som ikke ble innfridd.

Den moderne kjærlighetens klima er ugjestmildt, og forventningene er skyhøye, hevder Beck og Beck-Gernsheim. De gifte kvinnen kunne imidlertid fortelle at deres parforhold ikke er så langt unna hva de betrakter som et idealparforhold. Men det er ikke umulig at disse kvinnene har nedjustert forventningene etter hvert. De har fått barn, og som en av dem sier: *”jo flere barn, jo mer tradisjonell blir arbeidsdelingen”*. På den annen side kan denne positive grunnholdningen komme av at informantene er selvrekrutterte. De er spesielt bevisste på hvordan parforhold skal gjøres og har i stor grad lyktes med det. De er alle kvinner som har lagt mye arbeid og flid i selve relasjonen. Da vil man ikke bare lettere kunne lykkes med samlivet, det kan også være vanskelig å erkjenne at ting ikke er helt som det skal være. De skilte informantene har hatt forventinger om fellesskap og at man skal støtte hverandre. Forventninger om en relasjon hvor begge betyr like mye. Når dette overhodet ikke har blitt innfridd, har konsekvensene til syvende og sist blitt brudd.

8.4. Avsluttende kommentarer

Jeg har vist at omgivelsene har betydning for hvordan kvinnene jeg har intervjuet forstår parforhold, og hvilke forventninger de har til det. Kvinnene som har dårlig erfaring med foreldrenes parforhold, har tenkt at slik skal ikke de ha det. De har dermed vært seg bevisst muligheten for noe annet. De alle har blitt oppdratt til å stå på egen ben, og dermed ikke tåle hva som helst i parforholdet.

Kvinnene i dette materialet tilhører middelklassen. Derfor har de også høyere forventninger til parforholdet enn andre (Stefansen 1998). De har høyere utdanning, finner seg selvsagt til rette i arbeidsmarkedet og innehar en selvbevissthet – ikke bare som mennesker, men også som kvinner. Hvorfor skulle dette ha betydning for mitt særskilte prosjekt?

Pierre Bourdieu (1995) mener at samfunnet består av ulike klasser med ulik grad av økonomisk og kulturell kapital. Slik sett gir Bourdieu anerkjennelse til Karl Marx, og hans forståelse av forholdet mellom menneskene i et samfunn. Samfunnsklassene har ulik grad makt innenfor spesifikke deler av den totale samfunnsformasjonen. Noen i det økonomiske feltet, andre i det kulturelle og symbolske. Denne makten er ikke fast og fiksert, men fleksibel og foranderlig. Det foregår kontinuerlige kamper om makten i de ulike feltene. Likevel er det en *systematisk* fordeling av makt i de sosio-kulturelle feltene. Ulike klasser vil inneha ulik kompetanse, kompetanse til å forstå og tolke tegnene, men også ulik makt i forhold til nettopp å utforme hva som er og hva som skal være *det sentrale* i tiden. På denne måten pågår det en stadig kamp om makten til å definere verdier og praksiser.

Arild Danielsen (1998) problematiserer i hvilken grad Bourdieus begreper lar seg overføre til norske forhold. Han konkluderer med at det på tross for egalitære tradisjoner, så er det til en viss grad fruktbart å betrakte norske forhold ut fra Bourdieus perspektiv. Det finnes klassespesifikke forskjeller når det gjelder graden av kulturell kapital. Kulturell kapital preger rommet av livsstiler og dagliglivets distinksjoner mellom smak og behag. Som det er en forskjell mellom populærkultur, andre aktiviteter innenfor rammene av det utvidete kulturbegrep og finkulturen, finner man forskjeller i hvordan folk ter seg. Akkurat som middelklassen spiser mat som er lett og delikat, ter de seg også lett og utvunget. Slik er det også med “det rene forhold”, slik Giddens beskriver det – det er lett og utvunget. Middelklassen legemliggjør denne lettheten og sansen for *distinksjoner*, mener Bourdieu. Deres habitus er nettopp preget av dette. Således er middelklassens kvinner kanskje de fremste pådriverne for utviklingen av parforhold av typen “rene forhold”.

Mange kvinner er i utgangspunktet innstilt på forhold basert på likestilling og likeverd, uavhengig av klassebakgrunn. Men på grunn av avmakt blir ikke forholdet slik man hadde tenkt seg – og særlig kvinner opplever å ikke få ta del i den nyvunne frihet. Innenfor deler av middelklassen har man imidlertid de ressursene og det overskuddet som det rene forhold forutsetter.

Stefansen (1998) tar nettopp opp denne problemstillingen om den begrensningen som ligger innebygget i Giddens’ “idealtipe”. Det er ikke alle kvinner som kan realisere et likestilt og likeverdig parforhold. For forut for denne likeverdigheten ligger selvrefleksiviteten og individualitet som premisser. For å være likeverdig må man også kunne “stå på egne ben”,

både materielt, intellektuelt og emosjonelt. Ofte er også middelklassemenn imøtekomne overfor kvinner som nettopp åpner opp og forbeholder seg retten til å ha *sine egne rom*⁴. Således er det middelklassekvinnene som kanskje presser fram endringene innenfor intimsfæren. "Middelklasseparet peker seg da ut som den moderne kjærlighetens laboratorium" (Stefansen 1998: 20). Intimitetens forandring knytter an til middelklassens livsorientering og livsprosjekter.

Valget av informanter har allikevel vært gjennomtenkt fra min side. Noe av poenget med å intervju kvinner med høyere utdanning, var å se om de opplevde parforholdet i tråd med de nye tankene om parforhold. Det mener jeg at de i stor grad gjør. Men de er altså også preget av den særskilte bakgrunnen de har, og det miljøet de lever i.

Mine forestillinger om at nettopp denne typen kvinner i større grad enn andre ville leve i parforhold som minner om "det rene forhold" baserer seg på noen teoretiske forutsetninger som tilsynelatende skulle stå i motsetning til Beck og Beck-Gernsheim og Giddens' teoretiske univers. De er basert på en "bourdieusk" tanke om eksistensen av virkelige, sosiale krefter som viser hen til begreper om kapital, habitus og felt. Bourdieu mener jo at sosiale endringer har et klasseperspektiv. Det er de mest ressurssterke klassene, de med mest kapital, de med den legitime smaken som først setter nye muligheter ut i livet (1977, 1995). Sånn sett ligger det implisitt i mitt tankesett at individene fremdeles er "situert" i en sosiokulturell kontekst. Dette står imidlertid ikke nødvendigvis i motsetning til Beck og Beck-Gernsheim og Giddens' individualiseringstese. Her er poenget simpelthen av konteksten er i ferd med å endre seg, og at de institusjonelle rammene rundt individet er annerledes og virker på en annen måte enn tidligere.

Passer Beck og Beck-Gernsheim og Giddens' fortolkninger på den virkeligheten jeg har studert? Jeg mener at de gjør det. Begreper om *eget liv*, *selvidentitet*, *sammenflytende* (konfluerende) kjærlighet, *rene forhold*, *nye familier* har alle en viss "treffsikkerhet" i dagens familie- og kjærlighetsliv. Men vi er ikke der ennå, at det som preget gårdsdagen ikke lenger er til å kjenne igjen i dagens moderne familier. Mye henger igjen. Fremdeles er man ikke nådd frem til likestilling mellom kjønnene, fremdeles betyr kanskje klasse noe for noen og fremdeles har både familie og slekt strukturerende egenskaper. Like fullt er alt under stadig

⁴ Jfr *Et eget rom* av Virginia Woolf.

endring. De nye begrepene gir mening. Men de overflødiggjør ikke alle gamle begreper av den grunn. I alle fall gjør de ikke det ut fra mine funn. Spørsmålet er om de overhodet noen gang vil måtte byttes ut for godt? Kanskje man heller må legge et litt annet innhold i dem?

Litteraturliste

Barstad, Anders (2000). På sporet av den nye tid? I *Samfunnsspeilet* 3/2000. Oslo: SSB

Barstad, Anders (2000). Kjærligheten – fremdeles levende. Noen grunner til hvorfor du kanskje likevel ikke skal hate Statistisk sentralbyrå. I *Samfunnsspeilet* 5/2000. Oslo: SSB

Bauman, Zygmunt (2001). *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlaget

Beck, Ulrich (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.

Beck, Ulrich (1997). *Risiko og frihet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Beck, Ulrich (2005). *Globalisering og individualisering*. Oslo: Abstrakt forlag

Beck, Ulrich og Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995). *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press

Beck, Ulrich og Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002). *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications

Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002). *Reinventing the family. In search of new lifestyles*. Cambridge: Polity Press

Berman, Marshall (1983). *All that is solid melts into air: the experience of modernity*. London: Verso

Birkelund, Gunn Elisabeth og Johan Heldal (2003). Who marries whom? Educational homogamy in Norway. *Demographic Research*, volume 8, article 1.

- Birkelund, Gunn Elisabeth og Trond Petersen (2003). Det norske likestillingsparadokset. Kjønn og arbeid i velferdssamfunnet. I Ivar Frønes og Lise Kjølørød: *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge : Cambridge University Press
- Bourdieu, Pierre (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo : Pax
- Bourdieu, Pierre (1996). *The State Nobility*. Cambridge: Polity Press
- Bråten, Stein (1981). *Modeller av menneske og samfunn: bro mellom teori og erfaring fra sosiologi og sosialpsykologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Byberg, Ingvild Hauge (2002). Finnene skiller seg hyppigst. *Samfunnsspeilet* 1/2002. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Coontz, Stephanie (2006). *I gode og onde dager. Ekteskapets historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Danielsen, Arild (1998). Kulturell kapital i Norge. *Sosiologisk tidsskrift* 1/2 1998, 75-106.
- Durkheim, Emile (1978). *Selv mordet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Dzamarija, Minja Tea (2002). "Halve Norge" har sagt ja. *Samfunnsspeilet* 1/2002. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Ellingsæter, Anne Lise (1996). Moderne livsløp og tidsorganisering. I Moxnes, Kari og Brandth, Berit (1996). *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehoug
- Erikson, Erik H. (1968). *Barndommen og samfunnet*. Oslo: Gyldendal
- Featherstone, Mike (1999). Love & Eroticism. I *Theory, Culture and Society* Vol 15 no. 3/4. London: Sage Publications

Fog, Jette (1995). *Med samtalen som utgangspunkt*. København: Akademisk Forlag.

Fog, Jette, Klaus Bruhn Jensen, Ole Steen Kristensen og Steinar Kvale (1987). *Interviewet som forskningsmetode*. Psykologisk skriftserie Aarhus/Psykologisk Institut/Aarhus Universitet

Frykman, Jonas og Löfgren, Orvar (1994): *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax Forlag.

Frønes, Ivar og Ragnhild Brusdal (2000). *På sporet av den nye tid. Kulturelle for en nær fremtid*. Oslo: Fagbokforlaget.

Furlong, Andy og Cartmel, Fred (1997). *Young People and Social Change. Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.

Giddens, Anthony (1994). *Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotikk i det senmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.

Giddens, Anthony (1996). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.

Giddens, Anthony og Pierson, Christopher (2002). *At forstå moderniteten*. København: : Hans Reitzels Forlag.

Gullestad, Marianne (1997). Fra "lydig" til "å finne seg selv". Verdioverføring mellom generasjonene i dagens Norge. I Frønes, Ivar, Heggen, Kåre og Myklebust, Jon Olav (1997) *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullvåg Holter, Øystein (1989). *Menn*. Oslo: Aschehoug

Haldrar, Marit (1998). Kjærlighetens sosiologi. I Nilsen R. Å. & P. Veiden: *Sosiologisk fantasi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Hammersley, Martyn og Atkinson, Paul (1996). *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Ad Notam, Gyldendal

Hochschild, Arlie Russel (1990). *The Second Shift*. New York: Avon Books

Hochschild, Arlie Russel (1997). *The Time Bind. When work becomes home and home becomes work*. New York: Henry Holt and Company

Illouz, Eva (1997). *Consuming the Romantic Utopia. Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley: University of California Press.

Jamieson, Lynn (1996). *Intimacy. Personal relationships in modern societies*. Cambridge: Polity Press

Jamieson, Lynn (1999). Intimacy transformed? A critical look at the "pure relationship". I *Sociology* 1999, vol 33, no 3

Johannessen, Asbjørn, Tufte, Per Arne og Kristoffersen Line (2004). *Introsuksjone til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag

Kaspersen, Lars Bo (1995). *Anthony Giddens – introduktion til en samfundsteoretiker*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kitterød, Ragni Hege (2000). Er småbarnsmødre fornøyd med arbeidsdelingen hjemme? I *Samfunnsspeilet* nr 5, 2000. Oslo: SSB

Kitterød, Ragni Hege og Lømo, Aase (1996). Småbarnsforeldres tidsbruk 1970-90. I Moxnes, Kari og Brandth, Berit (1996). *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehoug

Kjeldstad, Randi (2006). Hvorfor deltid? *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr 4 2006

Krange, Olve (2004). *Grenser for individualisering. Ungdom mellom ny og gammel modernitet*. NOVA Rapport 4/04. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Kvale, Steinar (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Lappegård, Trude (2007). Sosiologiske forklaringer på fruktbarhetsendringer i Norge i nyere tid. *Sosiologisk tidsskrift* nr 1 2007

Lasch, Christopher (1983). *En trygg havn: Familien i den moderne verden*. Oslo: Gyldendal forlag.

Leira, Arnlaug (2003). Familier og velferdsstat. Familieendring og politisk reform i 1990-åra. I Ivar Frønes og Lise Kjølrsrød: *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendals forlag

Lübcke, Poul (1982). Fenomenologien og hermeneutikken i Tyskland. I Poul Lübcke red. 1982. *Vor tids filosofi: Engagement og forståelse*. København: Politikens forlag

Lømo, Aa. (1999). *Jo mer vi er sammen...* NOVA Rapport 8/99. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Marx, Karl (1971). *Det kommunistiske partis manifest*. I Karl Marx: Verker i utvalg, bind 4. Oslo: Pax.

Moxnes, Kari (1990). *Kjernesprengning i familien. Familieforandring ved samlivsbrudd og dannelse av nye samliv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Moxnes, Kari (1996). Samlivsbrudd. I Moxnes, Kari og Brandth, Berit (1996). *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehoug

Nielsen, Harriet Bjerrum og Rudberg, Monica (2006). *Moderne jenter. Tre generasjoner på vei*. Oslo: Universitetsforlaget.

Noack, Turid (1999). Familiemønstre på slutten av et århundre. Kontinuitet og endring. I *Samfunnsspeilet* 4/99. Oslo: SSB

Noack, Turid (2005). Skilsmisser i registrerte partnerskap og ekteskap. Partnere skiller seg oftest. I *Samfunnsspeilet* 6/2005. Oslo: SSB

Noack, Turid og Wiik, Kenneth Aarskaug (2005). Navnevalg ved giftermål. Likestillingens siste skanse? I *Samfunnsspeilet* 5/2005. Oslo: SSB

Nordli-Hansen, Marianne og Mastekaasa, Arne (2003). Utdanning, ulikhet og forandring. I Ivar Frønes og Lise Kjølørød: *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal

Pedersen, Willy (2005). *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget

Sartre, Jean Paul (1980). *Erfaringer med andre*. Oslo: Gyldendal

Sennett, Richard (2001). *Det fleksible mennesket: personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagbokforlaget

Smith-Kaland, Olea (1997). Vær forberedt på å forandre deg: Ti pars historier om langvarige ekteskap. I *Embla* nr 3 1997

Stefansen, Kari (1998). *Kjærstepar. Om kjærlighetsidealer og kjærlighetspraksis i parforholdets ulike faser*. Hovedoppgave i sosiologi. Oslo.

Syltevik, Liv Johanne (2005). Fra trygg havn til vaklende fellesskap? Sosiologiske perspektiver på dagens familier og parforhold. I Hårtveit, Håkon *Perspektiver på parforhold*. Oslo: Universitetsforlaget

Thagaard, Tove (1996). *Arbeid, makt og kjærlighet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thagaard, Tove (2005). *Følelser og fornuft. Kjærlighetens sosiologi*. Oslo: Abstrakt forlag.

Tobiassen, Anna Helene (1992). Brudefotografiens lange til modernitet. I *Dugnad* 2/3 1992 Volum 18. Oslo: Universitetsforlaget.

Widerberg, Karin (1995). *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax Forlag.

Woolf, Virginia (1976). *Et eget rom*. Oslo, Gyldendal forlag.

Ziehe, Thomas og Broady, Donald (1986). *Ny ungdom: om ovanliga läroprocesser*. Stockholm: Norstedts

Aakvaag, Gunnar C (2006). Individualisering – en sosiologisk modell. I *Sosiologisk tidsskrift* VOL 14, 326-350. Oslo: Universitetsforlaget.

Aarseth, Helene (1995). Nye menn og troll til kjerringer? – en feministisk forståelse. I *Kvinneforskning* 1/1995 Oslo: Norges forskningsråd.

Antall ord i denne oppgaven er: 37 749.

Intervjuguide.

Innledning om livssituasjon.

Kan du fortelle litt om din nåværende livssituasjon?

Grunner til å gå inn i parforholdet.

Hvordan ble du en del av parforholdet?

Hvorfor ville du være en del av et parforhold?

Forestillinger om parforholdet

Hvilke forestillinger hadde du om parforhold før du selv ble en del av et parforhold?

Hvor tror du dine forestillinger om parforhold kommer fra?

Foreldres parforhold.

Hvordan opplevde du dine foreldres parforhold?

På hvilken måte har dette påvirket deg og dine forventninger til parforholdet?

Det ideelle parforholdet.

Kan du beskrive det ideelle parforholdet slik du ser det?

Kjenner du noen som lever i et slikt parforhold?

Har du lest om eller sett et slikt parforhold fremstilt.

Hva karakteriserer et godt parforhold?

Hva er det som utgjør forskjellen mellom et godt og et dårlig parforhold?

Grunner til å bli i parforholdet – grunner til å gå.

Dele tanker og følelser.

Hvordan ble parforholdet? Hvordan er ditt parforhold i dag?

Forventningene dere har til hverandre, hvordan kommer de til uttrykk?

Samtaler du med partneren om parforholdet? Hvor fører det hen?

Snakker du med venninner om ditt parforhold? Hva slags effekt har det på ditt parforhold?

Tenker du mye på egne følelser og hvordan du har det? Hvordan influerer det på parforholdet?

Får partneren vite om dine følelser? Hvordan møter partneren din deg dersom du synliggjør følelser?

Hvilke egenskaper er de viktigste for deg hos en partner?

Seksualitet.

Det seksuelle samlivet endrer seg før og etter at man får barn, hva tenker du om det?

Willy Pedersen presenterte i høst en undersøkelse om sex som konkluderte med at rollene i dag var snudd i forhold til tidligere, menn ønsker mer kos mens kvinner ønsker sex. Hva mener du om det?

Hvordan kan man opprettholde lidenskapen i parforholdet?

Skilsmissegrunner.

Er det noen forskjell på hva som kan være skilsmissegrunn for deg i forhold til f.eks din mor?

Hvilke er eventuelt disse?

Fortellinger om parforhold.

Hva mener du er de vanligste kildene til konflikt i parforhold?

Hva slags bilder, mener du, media skaper av kjærlighet og parforhold? På hvilken måte har de bildene sammenheng med ditt bilde av kjærlighet og parforhold?

Arbeidsliv

Hvor viktig er arbeidslivet for deg.

Hvordan kombinerer du arbeidsliv og familieliv?

Arbeidsdeling.

Hvilke forventninger hadde du til arbeidsdelingen?

På hvilken måte ble arbeidsdelingen planlagt?

Hvordan er arbeidsdelingen i dag?

Økonomi:

Hvordan er/var økonomien organisert?

Konflikter.

Hvilke deler av ditt parforhold, mener du, fungerer(te) best?

Hva slags konflikter opplever du i ditt parforhold?

Hvordan løser dere konflikter?

Avveining mellom familie og ”eget rom”.

Hvor mye tid skal settes av til egne aktiviteter og felles aktiviteter?

Hvordan bestemmes det hvem som skal ”få lov” til hva?

Hvor mye tid har du til å gjøre ting du har lyst til for din egen del?

Hva liker du å gjøre i fritiden?

Avslutning.

Er det andre ting du vil legge til?

Informantskjema.

Om deg:

Fødselsår:
Hvor har du vokst opp?
Hva slags utdanning har du?
Hvilket yrke har du?
Din sivilstatus:
Har du beholdt eget etternavn ved giftermål?
Hvor mange barn har du?
Hva er din stillingsbrøk?

Partner/tidligere partner:

Fødselsår:
Hvor har han vokst opp?
Hva slags utdanning har han?
Hvilket yrke har han?
hans sivilstatus:
Hvor mange barn har han?
Hva er hans stillingsbrøk?

Dine foreldre:

Din mors sivilstatus:
Din fars sivilstatus:
Hva slags utdannelse har din mor?
Hva slags utdannelse har din far?
Mors yrke:
Fars yrke:
Antall barn:

Partners/tidligere partners foreldre:

Sivilstatus partners mor:
Sivilstatus partners far:
Hva slags utdannelse har partners mor?
Hva slags utdannelse har partners far?
Morens yrke:
Farens yrke:
Antall barn: